

Lelkipásztor

Evangélikus
Lelkeszi Szakfolyóirat
75. évfolyam
2000/5.

TARTALOMJEGYZÉK

MÉCSÉS A TE IGÉD

<i>Németh Zoltán: Számonkért reménység</i>	161
--	-----

TANULMÁNYOK

<i>Jürgen Roloff: A Jelenések könyve történelemszemlélete</i>	162
<i>Gottfried Adam: Az imádkozás kezdetei</i>	167
<i>Rudolf Keller: Matthias Flacius Illyricus (1520-1575)</i>	169

KITEKINTÉS

<i>Nagy Gyula: Egyházi Világhíradó XI. évfolyam 5. szám</i>	173
---	-----

FIGYELŐ

<i>Marschall Marcell – Koczor Zoltán – Koczor Tamás: Hatékonyságnövelés az egyházi szervezetek újragondolásával (4. rész)</i>	178
<i>id. Bencze Imre: Kétezer év jeles egyháztörténet írói</i>	183
<i>Wettler Sándor: Eszhatológiai tanításunk az ezredforduló fényében</i>	185
<i>Hafenschner Károly (ifj.): Már mindent tudunk? Vagy érdemes újra- és továbbgondolni? – tudományos konferencia a lelkesi hivatásról</i> –	188
<i>Nagy Szilvia: Friedrich Schweitzer: Vallás és életút</i>	189
<i>Orosz Gábor Viktor: Reinhard Deichgraber: Von der Zeit, die mir gehört.</i>	190

FÓRUM

<i>Frenkl Róbert: Találkozásaim Dóka Zoltánnal</i>	191
--	-----

AZ IGEHIRDETŐ MŰHELYE

<i>Christian Möller: A lelkigondozó egyház víziója</i>	193
<i>Bohus Imre: Húsvét ünnepe utáni 3. (Jubilate) vasárnap</i>	195
<i>Némethné Tóth Ildikó: Húsvét ünnepe utáni 4. (Cantate) vasárnap</i>	196
<i>Györi Gábor: Húsvét ünnepe utáni 5. (Rogate) vasárnap</i>	197
<i>Szentpétery Péter: Mennybemenetel ünnepe</i>	198
<i>Lászlóné Házi Magdolna: Húsvét ünnepe utáni 6. (Exaudi) vasárnap</i>	199

Május igéje: *Legyetek készen mindenkor számot adni mindenkinek, aki számon kéri tőletek a bennetek élő reménységet.*
(1Pt 3,15)

Számonkért reménység

Számonkérés. Rossz ízű szó.

A tanár a naplót lapozgatja, az osztályban néma csend, csak ezen legyek túl valahogy. Tanár úr kérem, én készültem!

Itt a vizsga napja, a tételek feléig, ha eljutottam, bárcsak az elejéről húznék valamit. Sárguló tablókép a falon, ti már túl vagytok mindenem.

Ma kettőkor lesz a temetés, sokan lesznek és a jól ismert várakozással kevert kíváncsisággal néznek majd rám, nem értem, s nem értenék miért zavar ez a kíváncsiság.

Álmaim. A szószéken állok, de a Biblián kívül semmi nincs nálam, semmi nincs bennem. Lapozgatók, hátha valami megihlet, de csak az örökkévalóságba nyúló néma pillanatok telnek.

Számonkérés. Rossz ízű szó, szorongás, félelem, izzadó tényér, nyugtalan álmok. Mikor lesz vége? Úgy tűnik soha. Minden pillanat, mozdulat, minden kimondott szó számonkéréssé sűrűsödik össze, mert semmi sem mindegy, ami történik, mert mindennek súlya, következménye van, a kihasznált időnek és az elfecséreltnek, a végigvitt vagy elmulasztott mozdulatnak, a kimondott vagy elhallgatott szónak. Amit éppen teszel, mondasz vagy gondolsz, talán még te vagy, de minden, ami elmúlt, önálló életre kel, eléd áll, és számon kér téged. Életed folyamatából időnként kiemelkedik egy-egy különösen is szorongásokkal teli alkalom, matrózbólzban vagy csokornyakkendőben, lutherkabátban vagy anélkül, de ezeknél sokkal nagyobb súllyal nehezdednek rád a mindennapok kihasznált vagy elszalasztott, megtett vagy elmulasztott pillanataiból, mozdulataiból, szavaiból összeálló számonkérései.

Számonkérés minden találkozás. Egyedül sétálsz, nyugodt vagy, az utca néptelen. Hirtelen feltűnik valaki szemben, feléd közeledve. Nyugtalanág lesz úrrá rajtad, kérdések vetődnek fel benned. Milyen lesz az a pillanat, mikor egymás mellé érünk? Egymásra nézünk? Üdvözöljük egymást? Szótlanul megyünk mindketten tovább? Legalább egy mosoly? Pedig ez csak egy pillanatnyi találkozás, mégis mennyi kérdés, micsoda nyugtalanág. Nem is igazán vagyunk tisztában azzal, mennyire fontosak vagyunk egymásnak, mennyi rejtegetett kérdés él mindannyiunkban, mennyire megkérdozettek és egyben kérdezők vagyunk mindannyian, szinte minden pillanatban, még akkor is, ha kérdéseinket némán hordjuk magunkban, mint ahogy elmegyünk egymás mellett az után.

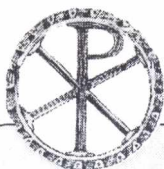
Legyetek készen mindenkor számot adni mindenkinek. De hát miről? Szorongásainkról? Nyugtalan álmainkról? A bizonytalanság és a kételkedés rejtett kérdéseiről?

A bennetek élő reménységről. Hrabal ír egy varjúról, amelynek suhancok kiverték az egyik szemét, s kivert szemére egy szebb világot látott. Hol születik az élő remény, hol lesz miénk a vak, de szebb világot látó varjúszem, hol lesz szorongásainkból, kétségeinkből, nyugtalan álmainkból másoknak is, magunknak is erő? Úgy semmiképpen sem, ha lelkünk és személységünk e nemkívánatosnak bélyegzett tartalmait leplezni, tagadni akarjuk, vagy ha megpróbáljuk kisépíteni őket. Ennek vége csak „paposkodás” és kegyes szólamok, melyek tettszést arathatnak, de gyümölcsöt nem teremnek senkinek. Mi a nehézsége a mi hivatásunknak? A sok istentisztelet, az állandó készenlét, az elvárások keresztüze? Szerintem a legnehezebb ezen a pályán: embernek maradni. Ebben segítenek nekünk szorongásaink, kétségeink, kételkedésünk és nyugtalan álmink, mert ők tanúskodnak arról, hogy minden látszat ellenére emberek vagyunk. Fontosabbak ők mindenféle vallási, politikai, vagy bármilyen meggyőződésnél, mert a meggyőződés tudata könnyen mások fölé emelhet bennünket, az előbbieket azonban másokkal egyenlővé tesznek minket. Talán ezért is használja Péter a reménység szót a meggyőződés helyett. A reménység szelíd és szerény szó. Emberi. Vallomás saját erőtlenségünkről és Isten erejéről. Vallomás elesettségünkről és Isten által való megtartottságunkról. Vallomás arról, mennyire Krisztusra utaltak vagyunk. Úgy érzem, más a biztos tudás, a meggyőződés és megint más a reménység hangján szólni. A tudás és a meggyőződés hangja lehet magával ragadó, sokakat ámulatba ejtő, követésre ösztönző, de csak a reménység hangja lehet vigasztaló. A reménység az a bizonyos vakon is látó varjúszem, amely mögé lát a díszleteknek, mögé a bűnnek, mögé a halálnak, és meglátja ott az Istent.

Számonkérések. Ünneplőbe öltöztetett alkalmak keretében, a mindennapok pillanataiban. Mozdulatok. Álmok. Szavak. Könny- és verejtékcseppek. Kimondott, vagy némán hordozott kérdések. Szoros kapuk. Szoros kapuk, melyeket esetleg elkerülhetünk, de talán érdemes észrevenni őket, félelmeink, szorongásaink, rossz álmaink ellenére átmenni, magunkat átküzdeni rajtuk. Csak rajtuk keresztül vezet minket egymás felé az Isten. Csak rajtuk átréselődve foszlik le rólunk minden hamis jelmez és szerep, minden, ami több akar lenni, mint emberi.

Számonkérés. A szó lassan megízesül. A naplót lapozgató tanár arca ma már hálás emlék. Tablóképem szorongó vizsgázókra néz. Kettőkor megvolt a temetés, úgy érzem, a bennem élő reményt sikerült megosztani.

Németh Zoltán

Jürgen Roloff

A Jelenések könyve történelemszemlélete

I.

A könyv irodalmi sajátosságainak megértése érdekében rövid pillantást kell vetni a korai zsidóság irodalomtörténetére. Ott ismeretes ugyanis egy olyan iratcsoport, amelynek a 19. századi bibliakutatás a Jelenések könyvével kapcsolatos motívumbeli rokonsága miatt az „apokalipszis” műfaji meghatározást adta. Ezek az iratok szinte kivétel nélkül a Kr. e 180 és a Kr. u. 100 közötti időben keletkeztek, és titokzatos képek és látomások segítségével a történelemnek a vég felé tartó menetét, valamint a világ és az emberiség jövőjét ábrázolják. Ezeket az apokalipsziseket bizonyos értelemben a zsidó nép által adott válaszként értelmezhetjük arra helyzetre, amit az önálló államiság elvesztése és a világhatalmaknak játékszerként való kiszolgáltatottság jelentett. A döntő kérdés, amelyre ez az irodalom választ keresett, az volt, hogy mi Izráel szerepe Isten történelmi tervében. Ilyen értelemben nyújt nagyszabású történelmi panorámát a legrégebbi nagy apokaliptikus irat, a zsidóság seleukida elnyomása idején, a 175 és 164 között uralkodó IV. Epiphanes alatt keletkezett Dániel könyve. Célja szerint ez a könyv azt akarja megmutatni, hogy maga Isten vet majd véget a mégoly fenyegető seleukida uralomnak, s a közeli jövőben beköszönt a végidő, és Isten kimentí az elnyomatásból az ő népet.

A zsidó apokalipszisek elsősorban vigasztaló iratok. Reményt akarnak ébreszteni a közelgő boldog végkifejlet iránt, ezen keresztül pedig az ínséges jelenben való kitartására próbálnak bátorítani. Mindemellett figyelmeztető és intó szerepük is van: a kegyeseket arra szólítja fel, hogy belássák válságos helyzetüket és elfogadják Isten velük kapcsolatos tervét a jelen nyomorúságaiban való kitartásukkal.

Ezekben az apokalipszisekben a történelemteológia legkorábbi megnyilvánulását érhetjük tetten. A történelem itt teológiaiailag értelmezhető jelentést kap. Az Istenhez való viszonyban már nem csupán a mindenkori pillanat játszik a maga beteljesedésre vagy megüresedésre, sikerre vagy kudarcra vonatkozó tapasztalataival szerepet. Ez a szemlélet egyúttal búcsút vesz az antik görögségben széles körben elterjedt szemlélettől is, amelynek értelmében a történelem lényege a ciklikusságban, az örök visszatérésben rejlik. Ehelyett az apokaliptika a történelmet egyenes vonalú eseményfolyamnak látja a lineárisan előrehaladó időben. E felfogás szerint az egymást követő események kauzálisan kapcsolódnak egymáshoz, amelynek következménye a fejlődés és a haladás. Ezt az egészet azonban – és ez döntő jelentőségű – mindig Istennel, a történelem urával együtt szemlélik. Isten az, aki a történelem szerkezetét megadta, és ő

örkődik annak lefolyásán is. Végül pedig ő juttatja a történelemet, minden emberi ellenállás ellenére, az általa meghatározott célba.

Ezekre az apokaliptikus iratokra egy sor sztereotip, gyakran különböző variációkban *visszatérő stíluselemek* jellemzők:

- Ezek közé tartozik a *képies beszéd* használata: a történelem nagyhatalmait és eseményeit jelképesen olyan szimbolikus képek ábrázolják, amelyek részben az ószövetségi, részben az ókori keleti mitológiában gyökereznek. Világbirodalmak például veszélyes állatként (Dán 7,1-8), mint hatalmas fák (Bárúk 36k) vagy mint túlradó víz (Ábrahám apokalipszise 13) jelennek meg.

- A *számokkal való spekulációk* is fontos szerepet játszanak. Itt a számoknak – mindenek előtt a 4-nek, a 7-nek, a 10-nek és a 12-nek – adott jelképes tartalmat tulajdonítanak. A látomások gyakran e számok szerinti csoportosításban szerepelnek. Ezek a víziósorozatok vagy -ciklusok azt a központi gondolatot juttatják kifejezésre, hogy a történelem menete adott periodikus rendszert követ, amelyet Isten terve előzetesen meghatározott.

- Egy további jelentős stílusesszék az, ahogyan egy *látomás és annak magyarázata* egymást követi. Az apokalipszisek szerzői előbb egyes szám 1. személyben számolnak be álomban vagy a mennyei világba való elragadtatásuk során nyert látomásaikról, s a látottak itt általában maguk sem értik. Csupán egy értelmező angyal (*angelus interpres*) szavai nyomán tárul fel azok értelme és a jelenre vonatkozása (Dán 7,15-27).

- Jellemző továbbá az apokaliptikára a *fiktív előidejűség* motívuma. Ez azt jelenti, hogy önmagáról egy korábbi keletkezési időt akar elhítni. Az olvasókban azt a benyomást kívánja kelteni, hogy az adott könyv e régmúltban rejlt keletkezési időtől kezdve egészen a jelenig pontosan és megbízhatóan örökítette meg a történelmi eseményeket, következésképpen megbízhatónak és igaznak kell tartani a még bekövetkezendő események megörökítésével kapcsolatban is.

Valamennyi felsorolt ismertetőjegy hozzájárult ahhoz, hogy a teológia – elsősorban a felvilágosodás óta – negatívan ítélte meg az apokaliptikát. Téves, hamis spekulációkat láttak benne, s a többi bibliai tanítás színvonalától messze elmaradónak tartották.

Ez a megítélés csak a legutóbbi évtizedekben változott meg számottevő módon. Felismerték ugyanis, hogy ebben a műfajban a történelmi teológia legkorábbi kifejeződéséről van szó.

Benne a történelem teológiai értelmezést kap, teológiailag releváns faktorrá válik. Immár nem az adott pillanat, az Istennel való adott helyzet számít, hasonlóképpen búcsút lehetett mondani az antik gondolkodás ciklikus köreinek, vagyis annak a gondolatnak, hogy ugyanaz örökké visszatér. Ezek helyett a történelmet mint a lineárisan haladó időben való eseménysornak látják. Ebben a menetben kauzális kapcsolatban állnak az események és azok előzményei. Mindezt pedig Istennel mint a történelem urával hozzák összefüggésbe. Isten az, aki ennek a történelemnek a szerkezetét adta – és ő örökös is annak menetén, végül pedig eljuttatja az általa előzetesen már meghatározott céljához.

II.

Irodalomtörténeti kitekintésünk után azonban térjünk vissza magához a Jelenések könyvéhez! E könyvet stilisztikai és formai jegyei miatt kétségtelenül az ókori zsidóság apokaliptikus irodalma részének kell tekintenünk.

Leginkább a képiesség kell hogy feltűnjön. Ez a nyelv teszi a könyvet annyira rejtélyessé. Ám fel kell tennünk a kérdést: valóban olyan rejtélyesek ezek a képek? Az egykori olvasók számára legnagyobb valószínűség szerint nem voltak azok. Ők ugyanis az apokaliptikus irodalomból és az Ószövetségből már ismerték a legtöbb ilyen képet. Ez különösen érvényes a sok találgatásra okot adó hetes-látomásokra: a hét pecsétre (6,1-8,1), a hét harsonaszóra (8,2-11,19) és a hét csésére (15,1-16,21). Könnyen kimutatható, hogy e látomásciklusok és rémisztő katasztrófajelenetek mögött az Exodusban megörökített egyiptomi csapások (Ex 7,1-11,10) alapsémája áll, vagyis azok a csapások, amelyekkel Isten az ellenséges fáraót sújtotta. Az őskeresztyén apokaliptikus hagyományban ez a séma a végső idők eseménysorozatának érzékeltetésül szolgál. Ugyanez érvényes a többi képre és számszimbolikára.

A legjelentősebb az a tény, hogy a Jelenések könyve osztozik az általunk ismert apokaliptikus iratok történeti teológiai irányultságában. Amivel itt szembetaláljuk magunkat, az egy olyan történeti teológia, amelynek gyökere az őskeresztyén gyülekezet Krisztus-himnusza. „Jézus Krisztus Úr!” – így szól e hitvallás alapformája. Jézus Krisztusnak ez az uralma azonban nem csupán az egyes hívőre vonatkozik, s korántsem kizárólag az ő bensőjét érinti. Sokkal inkább vonatkozik a világra és a történelemre a maga egészében. E hitvallás azt a meggyőződést juttatja kifejezésre, hogy a központi üdvesemény, vagyis Jézus Krisztus halála és feltámadása után a történelem már nem mehet úgy tovább, mint azelőtt, hanem a cél felé tart, amelyet Isten Jézus művén keresztül már láthatóvá tett. Másképpen fogalmazva: Jézus történetén keresztül világossá vált, hogy Isten akarata szerint merre tart a történelem. A Krisztus-esemény többet jelent, mint nem kötelező érvényű puszta szándéknyilatkozatot Isten részéről. Ebben Isten eltökélte magát arra vonatkozóan, hogy a világot célba akarja juttatni, vagyis az üdvösséget akarja érvényesíteni. Ez azonban együtt jár azzal a meggyőződéssel, hogy Isten végül is fel fog számolni minden ellenséges ellenállást, amit célja elérésében meg akarja akadályozni.

Ám éppen ezen a ponton mutatkozik meg a Jelenések könyvének az az igazi sajátossága, amely megkülönbözteti más apokaliptizistól. Közli valóságos keletkezési idejét.

Nem akarja tehát azt a benyomást kelteni, hogy már jóval korábbi korban keletkezett. Nincs szüksége a *fiktív előidejűsége*. Szerzője ugyanis le tud mondani arról, hogy olvasóiban azt az illúziót keltse, hogy a történeti események menetét állítólagos keletkezési idejétől fogva egészen a jelenig pontosan megjövendölte, és így a jövőre vonatkozó közléseit is bizvást hitelesnek lehet tartani. Szándéka szerint ugyanis nem a történelem elkövetkezendő eseményeinek menetét akarja menetrend jelleggel megadni, vagyis hogy az egyes korszakokat és időpontokat az olvasó a naptár lapjaihoz hasonló módon tudja leszakítani. A könyv magyarázata során abból fakadt a legtöbb hiba, hogy ezt nem ismerték fel, hanem belőle a történelem menetének megjövendölését akarták kiolvasni. A Jelenések könyve szerzője reflektálóan és tömören teológiai jelentést ad a történelemnek. Őt a keresztyén történet-teológia első képviselőjének tarthatjuk. E felismerésnek mélyreható következményei lehetnek.

A Krisztus-hitvallás teológiai kibontása a Jelenések könyvében az adott történeti helyzetre vonatkoztatva történik, amely helyzet meglehetősen pontosan tükröződik a könyvben. Kis-Ázsia nyugati részének keresztyén gyülekezetei, amelyek Efezus metropoliszában és annak háttérjében élnek, s amelyeknek a könyv első felének hét üzenete szól (2,1-3,22), Domitianus római császár valláspolitikájától szenvednek. E császár életének utolsó éveiben (90-95 körül) olyan rendeleteket adott ki, amelyek értelmében az uralkodót minden alattvalója *Dominus ac Deus*-ként, vagyis úrként és istenként kellett hogy megszólítsa. Efezus egy templomában már fel is állították a császár monumentális képmását, és számítani lehetett arra, hogy erre más településeken is sor fog kerülni. A Jelenések könyve szerzője e fenyegető válság tudatában írta könyvét. Mozgósítani akarta a gyülekezeteket, hogy azok tudatában legyenek kritikus helyzetüknek, és felkészüljenek az elkövetkezendőkre. Tudatában kell lenniük annak, hogy a legkomolyabb kihívások és fenyegetettség ideje vár rájuk. Egyidejűleg pedig el akarta bennük ültetni azt a meggyőződést, hogy Isten a történelem általa meghatározott céljához fogja őket vezetni, amely felismerés a reménység távlatait nyithatja meg előttük.

Eközben a szerzőt aligha az eljövendő történelem eseményeinek pontos menetének megrajzolása foglalkoztatta, hogy ti. az egyes korszakokat és dátumokat egy előjegyzési naptárban feljegyezzen. Sok magyarázó súlyos következményekkel járó hibája volt az az értelmezés, amely szerint a könyv a világ- és az egyháztörténelem menetrendjét kívánta megadni. A könyv nem a történelem eseményeinek megjövendölését tartalmazza, hanem sokkal inkább a *történelem teológiai értelmezését*. E történelemlátás tájékozódási pontja pedig a Krisztus-esemény.

A Jelenések könyve néhány különösen jelentős szakaszának kiragadásával megkísérlem e történelemértelmezés döntő pontjainak bemutatását.

III.

A történelemértelmezés szándékát kézzelfoghatóan kifejezi a nyitó látomás (1,9-20), amelyről a próféta János Patmos szigetén történő megbízatásaként számol be Ázsia provincia gyülekezeteinek. „Az Úr napján” (1,10), vagyis egy vasárnapon, a keresztyén gyülekezetek istenisztelei összejövételének

napján János egy, az égből érkező földöntúli lényt lát – a megdicsőült Krisztust:

„Jobb kezében hét csillagot tartott, szájából kétélű éles kard jött ki, és tekintete olyan volt, mint amikor a nap teljes erejével fénylik. Amikor megláttam, lába elé estem, mint egy halott, ő rám tette jobbát, és így szólt: Ne félj, én vagyok az első és az utolsó, és az élő: halott voltam, de íme, élek örökön-örökké, és nálam vannak a halál és a pokol kulcsai. Írd meg tehát, amiket láttál: amik vannak, és amik történni fognak ezek után.” (1,16-19)

A Fiastyúk hét csillaga – a hét csillag ezen a helyen kétség-telenül erre vonatkozik – az ókorban a viláгурalom jele volt. Egyidejűleg az a benyomásunk is támad, hogy a hét csillag valamiképpen a hét gyülekezetre – vagyis az egyházra – is vonatkozik. Ez a minden továbbit döntő mértékben meghatározó kettős kapcsolódás pedig ezt fejezi ki: a megdicsőült Jézus Krisztus nemcsak az egyház, hanem a világ fölött is úr. A szöveg mint „első és utolsó és élő” mutatja őt be, uralma tehát átfogja a történelmet. Az a tény, hogy ő Istennél van, nem jelenti azt, hogy ő a túlvilági változatlanóság távolságában él, hanem éppen hogy kapcsolatban van a világ történéseivel. Különösen a halál legyőzésére való utalás ad művének egy, a jövőt meghatározó hangsúlyt: Isten minden időben élővé tette Jézust oly módon, hogy általa a történelem célját meghatározta.

E megközelítés következetes végiggondolását és kibontását nyújtja a 4. és az 5. fejezet nagy látomása a mennyei trónteremben. Ezt a könyv tartalmi középpontjának kell tartanunk, ugyanakkor minden további esemény kulcsát is jelenti. A trónusnak és környezetének bemutatása egy monumentális állókép segítségével történik. Feltárul Isten mennyei szentsége, amelynek közepén a világ uralkodójának trónja áll. Ezt állják körül a mennyei lények. Azt teszik, ami Isten jelenlétéhez egyedül méltó: szünet nélkül, nappal és éjjel, éneklük Isten dicséretét. Mégpedig a világ teremtőjeként magasztalják Istent:

„Méltó vagy, Urunk és Istenünk,
hogy tied legyen a dicsőség,
a tisztesség és a hatalom,
mert te teremtettél mindent,
és minden a te akaratodból lett
és teremtett.” (4,11)

A világ – így csendül ki ebből a dicsőítő énekből – korlátlanul és teljes egészében Isten jó teremtménye. Az ő tulajdona, ezért mindenképp köszönettel és dicsérettel tartoznak neki. Isten a világhoz tartozik, s a világ Istenhez.

Egyszerre aztán egy örök mennyei istentiszteletté változik ez az állókép. Drámai mozgás kezdődik. Egy angyal egy lepecsételt könyvtekercest mutat fel, és megkérdezi: „Ki méltó arra, hogy kinyissa ezt a könyvet, és feltörje annak pecsétjeit?” (5,1k) Nem lehet kétség afelől, hogy ez a hétpecsétetes titokzatos könyvtekerces valamilyen formában a hatalomra és a jogra utal. Pontosabban kifejezve: e tekerces az a dokumentum, amely Istennek a történelemre vonatkozó tervét tartalmazza. Az angyal kérdése nem e történelem-terv titkának feltárására, hanem annak végrehajtására és fogantatására vonatkozik. Olyan valakit keresnek a mennyben, aki Isten nevében uralkodni fog, aki képes Istennek a teremtményeivel kapcsolatos szándékának érvényt szerezni. Ennek a bizonyos egynek a keresése aztán krízist eredményez a mennyben:

„De sem a mennyben, sem a földön, sem a föld alatt nem tudta senki felnyitni a könyvet, sem beletekinteni abba. És nagyon sírtam, mert senki sem bizonyult méltónak arra, hogy felnyissa a könyvet, és hogy beletekintsen.” (5,3k)

A látó János, aki tanúja lett ennek a jelenetnek, sír. Számára minden arra utal, hogy Istennek a történelemre vonatkozó terve megvalósulatlan kell hogy maradjon. Ám ekkor drámai fordulat következik be, ami a válság megoldását is eredményezi. Előlép valaki, aki „olyan volt, mint akit megöltek” (5,6) – vagyis aki az erőteljes képies ábrázolással a megfeszített Jézusra utal. Ő veszi át Isten trónjánál a könyvtekercest, és – milyen csoda! – képes arra, amire senki más nem: fel tudja nyitni a tekercest. Erre aztán örvendezés tör ki a mennyben, egy ugyancsak kirobbanó örömujjongás, amely Isten trónjától kiindulva a világ minden területét átjárja. A megöletett Bárányt – a megfeszített Krisztust – „új énekkel” dicsérik, mind a világ örök Urát (5,9-14).

Mi történik itt? A kép lényegében önmagáért beszél. A megfeszített Jézust úgy ábrázolják, mint aki Istennek a történelemre vonatkozó tervét meg tudja valósítani a világban, s akinek Isten meg is engedi ezt. Krisztus a biztosíték arra, hogy Isten nem távozott el, hanem ő maradt a történelem ura. A kereszten történelemek a világ és a történelem számára van jelentősége. Isten teremtő művével függ össze, és azt juttatja itt érvényre. Jézus Krisztus üdvözítő munkája magában foglalja a világ és a történelem valamennyi területét. A himnusz értelmében egy immár múltbeli esemény, a nagypéntek lesz a történelem közepe és sarokpontja.

Fontos következmény adódik mindebből. Amennyiben a Krisztus-esemény a történelem közepe, akkor ez azt jelenti, hogy ez a történelem maga menetében a megfeszített Jézus uralmának jegyében értendő, függetlenül attól, hogy az emberi szereplők egyetértenek ezzel az uralommal, vagy ellenállnak neki. Immár nem emberek, társadalmi és politikai csoportosulások határozzák meg a történelem menetét és célját, hanem egyedül Krisztus. Az egyház pedig megbízhat benne, hogy ő a történelmet az Isten által kijelölt cél felé viszi.

IV.

Egy ilyen történelemszemléletet, amelynek kiindulópontja a Krisztus viláгурalmába vetett hit, könnyen a dogmatikai triumfalizmus gyanújába lehet hozni. Nagyon gyorsan kiderülhet azonban, hogy e történelemszemlélet kifejtése minden mást eredményez, csak nem triumfalizmust. János ugyanis semmiképpen sem Jézus Krisztus látható győzelmét hirdeti meg a jelenlegi világkorszak fölött. Éppen ellenkezőleg, azt hangsúlyozza, hogy a világ története – amióta Krisztus uralma alatt áll, vagyis nagypéntek és húsvét óta – minden korábbi mértékkel meghaladóan az egymással szembenálló felek küzdőtere lett.

Ebbe az irányba visznek a 12. és 13. fejezet látomásai, amelyek motívumai teljes joggal játszottak nagy szerepet a keresztyén képzőművészetben és költészetben. Merész és végsőkig drámai kép áll itt előttünk a *post Christum* történelem kiindulól helyzetének szemléltetésére, amely kép motívumainak forrásvidéke az ókori keleti mítoszvilág. A látó előbb egy mennyei asszonyt lát, aki fiút szül. Ez a gyermek a messiási uralkodó, aki – a bibliai hagyományban asszonyként ábrázolt – Isten népéből származik. Az újszülött messiási gyer-

mekre nagy veszély leselkedik. Egy sárkány, Isten ellenségének jelképe, akarja őt felfalni. Úgy talál menekvést, hogy felragadtatik a mennybe. A Sátánt pedig rövid mennyei küzdelem után a földre taszítja Mihály, az erőteljes arkangyal. Isten ellensége ettől fogva nem árthat a messiási uralkodónak. Krisztus a mennyből – vagyis Isten világából – gyakorolja immár korlátlan hatalmát. Jézus Krisztusnak az istenellenes hatalmak fölött aratott győzelmét, amely „a mennyben” – tehát Istennél – immár végérvényesen megvalósult, egy himnusz pecsételi meg:

„Most lett Istenünké az üdvösség, az erős és a királyság, a hatalom pedig az ő Felkentéé!” (12,10a)

Am ugyanazok a mennyei hangok, amelyek e himnuszban e nagyszerű győzelmet dicsérték, egyúttal a a földet fenyegető helyzetet is érzékeltetik:

„Jaj a földnek és a tengernek, mert leszállt hozzátok az ördög nagy haraggal, mivel tudja, hogy kevés ideje van.” (12,12b)

A földön tehát még van tere és ideje Isten ellenségének. Ami most kezdődik, az bizonyos értelemben azon istenellenes hatalmak elkeseredett végső harca, akiknek Istennél már nincs jövőjük. E látomás azzal zárul, hogy a sárkány teljes haragja a fiút világra hozó asszonyra és az ő gyermekeire, vagyis a Krisztushoz tartozó keresztyén gyülekezetre irányul. Az egyháznak ugyanis nem a mennyben van a helye, ahol a győzelem már megvalósult, hanem a földön, ahol – szemmel láthatóan védtelenül és hatalom nélkül – ki van szolgáltatva azoknak az istenellenes hatalmaknak, amelyek itt még teret nyertek a messiási viláгурalkodó ellen folytatott harcukhoz. Jövőjük ugyan már nincs e hatalmaknak – ám annál inkább van még jelenük!

A 12. fejezet látomásbeli kiinduló képéből aztán a 13. részben egy további kép bomlik ki, amely kép Domitianus császár utolsó uralkodási éveinek aktuális politikai helyzetét és annak történelemteológiai háttérét adja meg. A Sátán, Istennek a földre száműzött ellensége, egy újabb szörnyet hív elő, aki bizonyos értelemben az ő tükörképe. A látó konkrét történeti vonatkozást tart szem előtt: ez a fenevad a Római Birodalom. A kortörténeti kontextust azonban szét is feszíti a kép, amennyiben János kétségkívül a mindenkor istenellenes politikai-társadalmi hatalmak típusát látja benne. Ő a korlátlan önmegvalósításra és uralomra törekvő társadalom öntudatának reprezentánsa, aki szembehelyezi magát Jézus Krisztus uralmának korlátlan igényével. Ezért követel magának vallásos imádatot, amely csodálat „az egész földről” (13,4) éri őt. Így jön létre egy minden ember megigéző pszeudovallásos kultusz.

Aligha véletlen, hogy e jelenet némely vonása a Krisztus világ fölötti uralmát bemutató korábbi trónterem-ábrázolásra és az ottani dicséretre emlékeztet. Igen, mindez éppen azt a látszatot kelti, mintha a sárkány által a viláгурalom megszerzése érdekében mozgósított fenevad a Bárány tükörképe lenne, akinek viláгурalmáról a trónterem-vízióban (5. fejezet) volt szó. Isten ellenségének nincs semmi sajátja. A látó szemében ő nem más, mint paródia, rossz utánzat. Nélkülözi a reális alapot a hatalomnak és dicsőségnek az a szuggesztív kibontása, amelynek célja a világ és a hozzá tartó emberek korlátlan lehetőségeinek érzékeltetése. Végül is nem olyan erőteljes fejez ki, aminek tényleges értelme és hatalma van. Hanem csupán rossz és nevetséges másolatát adja annak az eseménynek, amelynek során a keresztyén gyülekezet a világ igazi urát és a

történelem tényleges formálóját dicsóíti. Azzal összefüggésben pedig, hogy hatalmi igénye pszeudo-vallásos módon jut kifejeződésre, az istenellenes hatalom – szándéka ellenére – el kell hogy ismerje: ő maga sem tud szabadulni a Krisztus uralmával való szembesüléstől. Ezáltal egyértelművé válik, hogy a Krisztus utáni történelmet a Megfeszített uralma határozza meg, függetlenül attól, hogy valaki elismeri ezt, vagy éppen militáns módon szemben áll vele.

Hogyan lehet mindezt szélesebb távlatok között elhelyezni? Ez a megalkuvás-nélküli látás csupán az akkori keresztyén gyülekezetek adott helyzetben megmutakozó kritikus, feszültségekkel teli konfrontálódását jelenti egy olyan állammal, amely a világnézeti totalitalizmus irányában átlépi önmaga határait?

A számos kortörténeti célzás azt sugallja, hogy igazat adjunk ennek a kizárólag helyzethez kötött magyarázatnak. Egy tisztán kortörténeti magyarázat azonban mégsem kielégítő. A szerző látóterében ugyan Domitianus Római Birodalma van, és számára mégsem valamiféle rendkívüli állapot, hanem az istenellenes emberi állam *mint olyan* típusa, amely állam az ember Istennel való szembehelyezkedését és az embereknek a világ és a történelem fölötti kizárólagos hatalmi igényét testesíti meg. A Jelenések szerzője reprezentatívan érti ezt a világbirodalmat. Benne annak a társadalmi jelenségnek a lényegét látja, amelyben az Isten uralmával való szembehelyezkedés manifesztálódik. Közben a történelem további menetének azokat a eseményeit is látja, amelyek során az Istennel való szembehelyezkedés csak nőni és élesedni fog. Ezek következményeként elkerülhetetlennek tartja a keresztyén gyülekezetek félreállítottságát, kívülállását, szenvedését és üldöztetését. Mindeközben a viszonylagosan eleven közeli parúziavárás jegyében az adott antagonizmus kieleződését a vég gyorsan közelebb jelének látja. Úgy véli, hogy Isten hamarosan közvetlenül beavatkozik a történelem menetébe, és ezáltal szétzúzza a korlátlan hatalmi igénnyel fellépő társadalom önteltségét, és végül is igazságot szolgáltat övének, akik hűségesen ellenálltak az istenellenes állami és társadalmi hatalmaknak.

Ez a történelemszemlélet negatívnak és elidegenítőnek tűnhet, legalábbis azok számára, akik ahhoz szoktak, hogy a haladás, a kulturális fejlődés és kibontakozás kategóriáiban gondolkozzanak. Mert az egyetlen fejlődés, amelyet a próféta János a történelem menetében felismer, az az istenellenes erők növekedésében áll, vagyis az ő szembeszegülésük fokozódásában és Isten uralmi igényének tagadásában. A szerzőtől távol áll a keresztyénség és a társadalom gyümölcsöző szintézisének gondolata. Ellentétben az Újszövetség más helyein megszólaló hangokkal, János nem számol annak lehetőségével, hogy a keresztyénség üdvösségre vonatkozó üzenete átalakítja a társadalom erkölcsét.

Ez az oka a Jelenések könyvében megmutakozó ellenállásnak a kizárólag a világ felé forduló, kultúrabarát teológia iránt. Természetesen ehhez rögtön hozzá kell tenni, hogy a próféta János éppen e kritikus magatartásával őrzött meg valamit a korai Jézus-mozgalom lelkületéből, és íme, ezt adja tovább.

V.

Miközben a Jelenések könyvének a társadalommal szembeni alapvetően kritikus távolságtartását hangsúlyozzuk, nem szabad elfeledkezni arról sem, hogy történelem- és világrépe más

szempontból programadóan pozitív. Abban ugyanis, hogy ő minden elképzelhető érv ellenére a világ és Isten összetartozását vallja. Ez a világ Isten jó teremtménye. Isten történelemvezérlésének az a célja, hogy az ő világra vonatkozó akarata korlátozás nélkül megvalósuljon. Bármi történt is ebben a világban a gonosz, isten- és életellenes hatalmak részéről, ennek pozitív, értelmes jövője van. Ezt a jövőt azonban nem önmagában hordozza. Jövője csakis azért van, mert Isten nem adta őt oda prédául, hanem ragaszkodott hozzá mint teremtéséhez, mint hozzá tartozó világhoz. A világ ezért alapjában nem istentelen. Az ebből fakadó reményből Isten emberei úgy meríthetnek vigaszt, hogy nem kell a világtagadás rezignációjába esniük.

Végül is Isten terve az, ami a történelem menetét meghatározza. Az emberek által átélt sorsszerűség, amelyet a könyv olyan részletesen ábrázol, s amit ezért némely olvasó a könyv központjának és tulajdonképpeni témájának tart, így Isten eszközeként jelenik meg, amelynek segítségével Isten megtöri a vele szembenállók hatalmát (akik egyszerre ellenségei és tönkretévői az ő teremtésének), és megvalósítja saját uralmát. Ezt szövegezte meg az a himnusz, amely a hetedik harsonaszó hallatán szólal meg a mennyben:

„A világ felett a királyi uralom a mi Urunké,
az ő Felkentjéé lett,
és ő fog uralkodni örökkön örökké...
Hálát adunk neked Urunk, mindenható Isten,
aki vagy, és aki voltál,
hogy kezdedbe vetted hatalmadat, és uralkodsz.
haragra lobbantak a népek, de eljött a te haragod...,
hogy elpusztítsd azokat, akik pusztítják a földet.”

(11,15-18)

A történelem minden ellentmondás és ellenállás után – Isten által irányított meghatározott történelem! Ezen a téren erőteljesen megmutatkozik a zsidó apokaliptika teológiai öröksége. Megszólal a vigasztalás motívuma, amely az üldözött és fenyegetett keresztyéneket kitartásra buzdítja. Tudatában kell lenniük annak, hogy a történelem szorítása közepette is Isten jövőjének ügyét képviselik. Maguk is erre a jövőre hagyatkozhatnak.

A Jelenések könyve ezt a jövőt nem a világgal és a történelemmel való szakításként, hanem annak teljességre juttatásaként gondolja el. Ebben az összefüggésben csak nagyon röviden érintem a későbbi teológiai tanításban oly problematikusá vált gondolatot a visszatérő Messiás 1000 éves uralmát. A zsidó apokaliptikus hagyományban gyökerező motívum, minden problematikusága ellenére, központi szerepet játszik a Jelenések könyvében. Annak kifejezésül szolgál, hogy Isten történelemre vonatkozó terve nem töréssel, hanem teljességre jutással valósul meg. Ennek korántsem csak túlvilági és lelki értelme van, hanem mindig a világhoz kapcsolódó, mert Isten ura a világnak és a történelemnek. Istennek a végidőkben megvalósuló teljes győzelme ezért azt is jelenti, hogy az egész világ és a történelem az ő üdvösséges hatalma alá kerül. Isten nem adta prédául ezt a világot, hanem saját uralma alá helyezve magához vonja, és közben engedni, hogy az őhöz tartozó emberek benne maradjanak ebben a világban. Az „üdvösség” a Jelenések könyvében a legvégső konzekvenciáig menően a világhoz és a történelemhez kötődő valóság.

A végidők új teremtése, amelyet a könyv utolsó lapjai a mennyi város oly grandiózus látomásában megrajzolnak,

nem a világ és a történelem megszüntetését jelenti, hanem azok végső felülmúlását:

„És láttam új eget és új földet,
mert az első ég és az első föld elmúlt,
és tenger sincs többé.
És a szent várost, az új Jeruzsálemet is láttam,
amint alászáll a mennyből az Istentől,
felkészítve, mint egy menyasszony, aki férje számára van felékesítve.
Hallottam, hogy egy hatalmas hang szól a trónus felől: Íme, az Isten sátora az emberekkel van,
és ő velük fog lakni,
ők pedig népei lesznek,
és maga az Isten lesz velük.”

(21,1-3)

A Jelenések könyve által itt megrajzolt üdvösség nem a történelem megszüntetését jelenti, hanem annak beteljesülését. Az új teremtésben annak jön el az ideje, ami a történelemnek kezdettől fogva Isten által meghatározott értelme volt: hogy emberek rendezetten élhetnek együtt, amely állapotot pedig az Istennel való közösség határoz meg. A történelem értelme és lényege az életnek Istentől eredő és Istenhez vezető közösségi megélése.

A Krisztusban hívők gyülekezete – minden fenyegetettségük és kiszolgáltatottságuk ellenére – fellélegezhet, és ennek a célnak a jegyében élhet. A Jelenések könyve szerzője ezt az alapvető meggyőződését akarja olvasóival megosztani. Az egyház már jelen állapotában megtapasztalhat valamit az isteni szándék e megvalósulásából. Istentiszteletünk már tapasztalati valóságként élheti át azt a közösséget, amit Isten a maga történelmi terve szerint akar majd teljességre juttatni. Az úrvacsora megünneplése során minden alkalommal azt az Urat szólítja meg az egyház, aki „megölt bárányként” a világ és a történelem ura. Olyan énekekkel dicséri őt, amelynek témái és motívumai a Jelenések könyvében gyökereznek. A könyv alapvető helymegjelölését kell abban a tényben látnunk, ahogy a legrégebbi keresztyének imája felhangzik, s amely beletorkollik a gyülekezet istentiszteletébe: „Ámen. Jöjj, Uram Jézus!” (22,20)

Fordította: Fabiny Tamás

Jürgen Roloff (Oppeln, ma Opole, Lengyelország, 1930) német újszövetséges professzor. 1958 és 1961 között az Evangélikus Világszövetség genfi központjában a teológiai osztály asszisztense, 1967 és 1973 között a hamburgi egyetem asszisztense (Leonhard Goppelt mellett, akinek Újszövetségi teológiáját sajtó alá rendezi), majd professzora. 1973 és 1998 között az erlangeni egyetem professzora. 1992 óta a Bajor Tudományos Akadémia tagja. Számos kommentár (ApCsel, 1Tim, Jel) és szakkönyv, kézikönyv szerzője. Ez az előadása az Evangélikus Hittudományi Egyetemen hangzott el 1999. február 21-én.

Az imádkozás kezdetei*

Ez a cikk azt vizsgálja, hogyan tanuljunk imádkozni az élet kezdetén.

1. A kezdet fontossága

A kezdeteknél dől el a folytatás, ezért a kezdet mindig nagyon fontos. „Imádkozás – lehetséges ez?” Ha erre a kérdésre igennel válaszolunk, akkor vizsgálódásunkat így folytathatjuk: „Imádkozás – hogyan csináljuk? Hogyan tanulják gyermekeink az imádkozást?”

A Bibliából tudjuk, hogy szabad imádkoznunk. Jézus a tanítványait oktatja, és imádkozásra szólítja fel őket. Aki a keresztény hitet választja, mindig kapcsolatot talál Istennel. A keresetséggel alapvető jogot kapunk, hogy az imában Istenhez, a mennyei Atyához forduljunk.

Ha gyermekeinket keresztény módon akarjuk nevelni, az élet első éveiben az ima alapvető, kulcsfontosságú szerepet kap. A gyermekek az imádkozást először az egyszerű jelenlétben keresztül sajátítják el. Az imádkozást az embertársaktól lesik el. Később társul ehhez az iránymutatás, a megfontolás. A keresztény létet kezdetben az egymás mellett éléssel tanuljuk, s így az imádkozást keresztényként a közös gyakorlat során sajátítjuk el. Ezért hasznos, ha a gyermekek a felnőtt keresztények keresztény életét a felnőtt emberek imádkozásán át tapasztalják meg.

Ez azt jelenti, hogy kezdetben nem tanulságos és segítő be-
szédekre és példálózásra, hanem a közös cselekvésre, a vonatkoztatási személy hitébe történő bekapcsolódásra van szükség. A hitet nem előadások hallgatásán át tanuljuk. A gyermekek inkább úgy fogadják el a hitet, ha szüleikkel együtt élnek, s a keresztény hit a tapasztalataikba épül be. Ahol különböző korú emberek hívőként érintkeznek egymással, a gyermekek a hit és szabadító kisugárzásának hatókörébe kerülnek. Ez nem nagy példaképeket, hanem hiteles életet jelent, hétköznapi, mindennapi létet, csúcspokkal és völgyekkel, sikerekkel és kudarcokkal. Kérdésünkre ez jelenti a döntő kezdeti választ.

2. Tapasztalatszerzés

Tehát a gyermekek elsősorban nem a hitről gyözködő kíváncsi érveket igényelnek. Elegendő, ha a gyermeket a szülők életútjukon kísérik, bátorítják és ösztönzik. Az emberek ugyanis a környezetükkel való küzdelemben aktívan tanulnak. A hitet és az imádkozást az együttes cselekvésen és az utánzáson keresztül sajátítják el. A gyermekeket a szülők mint vonatkoztatási személyek beemelik a hitükbe. Ha a gyermek azt tapasztalja, hogy a környezetében levő emberek az örömeiket és a gondjait Istennel beszélnek meg, ezt saját maga is átveszi.

Kétségtelen, hogy a család, a legközelebbi vonatkoztatási személyek a gyermeki hit formálásában alapvető jelentőségűek. A további életút során a példaképekkel való azonosulás következik. A gyermek szeretne olyan lenni, mint Illés vagy Dávid, Mária vagy Márta, a lelkész vagy a tanárnő. Majd 10 és 16

éves kor között következik az aktív küzdelem, a problémafelvetés ideje, a saját gyermeki hit és az addig megszerzett vallásos elképzelések továbbgondolása.

Az imádkozás különleges dolog. A szólás szerint „a szükség tanítja az imádkozást”. Bizonyára van ebben a mondásban is igazság. Hiszen a szükség tényleg megtanít imádkozni. De a másik mondás is igaz: „a szükség megtanít szitkozódni”. Gondoljuk meg saját tapasztalatunk alapján, ismerünk-e embereket, akikre mindkét mondás igaz? Az imádkozás egyébként is helytelen megvilágítást kap, ha elsősegélyként kezeljük. Az imádkozás helye nem a rendkívüli, kivételes helyzetekben, hanem a mindennapokban, a szokványos élethelyzetekben van. Így az ima a helyét a napirendben, az éves körforgásban, az egyházi esztendő menetében, végezetül a különleges alkalmak során foglalja el. Ezért hasznos, ha a szülők tudatosítják gyermekükben az imádkozás helyét adott időpontokban (pl. elalvás előtt vagy a napi étkezéseknél) és az élet bizonyos eseményeinél (születésnap, betegség, örömteli és szomorú, különleges események).

Visszatérünk az iménti megfigyelésre: ha a gyermek megtapasztalhatja, hogy az imádkozás az ő vonatkoztatási személyük részére fontos, akkor átveszi ezt a gyakorlatot. Ezért jó, ha a gyermek átéli, hogyan beszélnek szülei Istennel, hogyan élik meg közelségét. Ezért a szülőknek akkor is meg kell mutatniuk imádkozásukat gyermeküknek, ha nehezükre esik. A gyermekek hite igényli a tapasztalatot. Ez érvényes az imádkozásra is.

Milyen tapasztalatokat szerez a gyermek, ha a szülők együtt imádkoznak vele?

A gyermek megtapasztalja:

- Szüleim nem egymással és nem velem beszélnek, hanem valaki máshoz fordulnak.
- Ahhoz fordulnak akit nem látnak, de viselkedésük mutatja, meggyőződtek arról, hogy meghallgatásra találnak. Tehát nagyon közel van, és érdeklődik szüleim után és utánam.
- A szülők sok mindent megköszönnek és számos dolgot kérnek, tehát akihez fordulnak, nagyobb és hatalmasabb, mint ők maguk. Eközben szolidárisak velem. Máskor mindig fölöttem állnak, tapasztaltabbak, de itt azonos helyzetben vagyunk, tehát szolidárisak vagyunk valaki más előtt. Ezt a másikat „Istennek” nevezik.
- A szüleim ehhez az Istenhez teljes bizalommal beszélnek. Ennek a számunkra rendelkezésre álló Istennek a védelmébe ajánlják saját magukat és engem is. Ha ez így van, este nyugodtan elalhatok, amikor apa és anya felállnak az ágyam széléről, és kimennek a szobából.
- A szüleim néha panaszkodnak is ennél az Istennél. A hozzá való viszony úgy látszik nem zárja ki a csalódást és a kételkedést. Helye van a panasznak is.
- Ugyanakkor újra és újra érezhető, hogy szüleim a hűség és bizalommal mellettünk álló Istenhez fordulnak.

Ezekből áll az a tapasztalat, melyet gyermekeink szereznek. Figyeljük meg, miről van itt szó. Ha a gyermek felnőtt, ezek a tapasztalatok – bibliai szövegek segítségével – egyenként is kibonthatók. De egy dolog világos: először jön a tapasztalat, és később csatlakozik a tapasztalathoz a megértés.

* Részlet a *Religiöse Bildung und Lebensgeschichte* c. könyvből. A szerző bocsátotta a Lelkipásztor rendelkezésére.

3. Az imádkozás gyakorlata

A szülők néha úgy vélik, hogy a gyerekekkel csak akkor kell imádkozni, ha már értelmükkel teljesen megérthetik. Vannak szülők, akik tudatosan eltekintenek a vallásos, illetve keresztény neveléstől, hogy a gyermekek később saját maguk döntsenek arról, kívánják-e a keresztény hitet. Ez az érvelés nem veszi figyelembe, hogy a gyermekek vallásos szférától való távortartásával egy nemleges döntést előlegeztek meg, hiszen a vallás kérdésében szükségesek a tapasztalatok a kompetens döntéshez.

Ezenkívül az érv, hogy a gyerekekkel csak akkor kell imádkozni, ha már értelmükkel mindent felfognak, nem veszi figyelembe: a szülők akkor is beszélnek a gyermekükkel, ha még nem értenek meg mindent. A legújabb nyelvi kutatás megmutatja nekünk, hogy a szülőkkel történő beszéd a gyermek fejlődésében nagyon fontos. Ha ez a beszédre általában igaz, szintén igaz az imára. Ha a gyerekekkel konkrétan imádkozunk, bensőleg is fokozatosan belenőnek az imádkozásba.

3.1. Az esti ima

Az élet első éveiben az esti ima ideje különlegesen fontos. Emlékszem a legidősebb fiammal, Kristóffal való beszélgetésre. Kétéves volt. Az esti ima után azt kérdezte: Apa, Jézus ma éjszaka is vigyáz rám? Amikor megnyugtattam, még egyszer rákérdezett: Akkor is vigyáz rám, ha el akarnak lopni? Amikor erről is biztosítottam, láthatólag megnyugodott, és gyorsan elaludt. Ez a beszélgetés tudatosította bennem, micsoda félelmek ébrednek a gyerekekben az ébredlét és az elalvás mezsgyéjén.

A korai ima jelentőségét J. Green alábbi nyilatkozata is alátámasztja: „Ha az anyám jött jó éjszakát kívánni, felültem az ágyamban és karomat a nyaka köré fontam. Amikor még alig beszéltem, a Miatyánkat kellett együtt elmondanunk. A fejemmel a vállán ismételtam a szavakat, melyet ő komolyan és lassan mondott a félhomályos szobában, ahová a nappaliból némi fény hatolt be. Azokat a szavakat, melyeket nem értettem, elferdítettem, mégis ebből a mormogásból az anyámtól átszállt valami rám. A legfontosabb, amit ma hiszek, ebből fakadt.” Itt válik világossá: a tapasztalatok átadásának útja, az érzés és az intuíció. A gyermekek ebben nagy tapasztalatokkal rendelkeznek.

Ha a gyermek első imádkozását az apa vagy az anya imája helyettesíti is, s a későbbiekben a gyermek a felnőttek imájában vesz is részt, már a három-négyéves gyermeket is rá lehet vezetni, hogy élményeit, tapasztalatait imában foglalja össze. Az a fontos, hogy ez ne legyen „túl nagy”, ne gyűrje maga alá a gyermeket. Másrészt óvakodjunk attól, hogy az imákat gye- rekesen fogalmazzuk meg.

3.2. Szabad vagy kötött formájú imádkozás

A szülőket gyakran foglalkoztató kérdés, hogy az imádkozás szabad, vagy kötött formában történjen-e. Itt nincs vagy- vagy, a helyes válasz is-is. A keresztény hit hagyománya és a keresztény egyház által átörökített, kötött formájú imák segítséget nyújtanak, fogódzót, ami mellett haladhatunk. Ezt a fogódzót megvizsgálhatjuk, hogy adott helyzetben alkalmazható-e. Ez nem jelenti azt, hogy egy adott ima fordulatait minden áron be kell tartani. Fontos az adott szöveg ismétlésének és az imák új megfogalmazásának párosítása. Néha, amikor a hely-

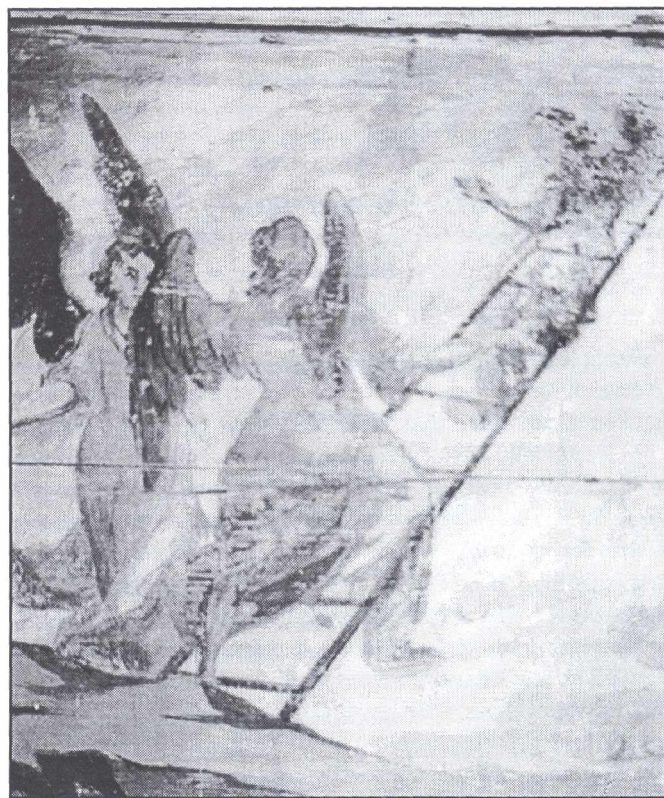
zet nehézsége miatt elveszítjük a talajt, különösen hasznunkra van, ha előre megfogalmazott imáink vannak, ahová csak be kell bújnunk. Kétségtelen, hogy a kötött nyelv, ismerős mondatok érzelmi súlyt és jelentőséget hordoznak. Emiatt a kötött formájú imák észszerűek, sőt szükségesek.

A szabad formájú imák előnye, hogy az élet valóságát közvetlenül hordozzák, és az együtt-imádkozásra ösztönöznek. A gyermek fejlődésével arányban szükséges és fontos a szabadon formált imarészletek, illetve imák arányának növelése. Itt nem csak arról van szó, hogy szülőként szabadon fogalmazzunk, hanem a gyermeket arra ösztönözzük, hogy tapasztalataival dúsítsa imáját. Ezt úgy tehetjük meg, ha rövid mondatokat mondunk, melyeket először elismétel, majd teret engedünk, időt hagyunk, hogy saját tapasztalatait kimondja és belefűzze. Ez például az esti imánál azt jelenti, hogy az elmúlt napra visszatekint, köszönetet mond a szép eseményekért, kérésüket fűz a megtörténtekhez, a saját hibáit feltárja, és bocsánatot kér ezekért.

3.3. Az ima ideje

Korábban utaltam már arra, milyen fontosak a kötött imaidőök. Az embereknek szükségük van szokásokra, hogy meg ne feledkezzenek a dolgokról, felkészülhessenek az eseményekre, és az ismétlődés értelmét átéljék. Sok érv szól az esti ima mellett, amit a nap eseményeinek visszaidézésébe építünk, a szép és szomorú dolgok, a félelmek felidézésébe, ahol bocsánatot kérhetünk.

Ha ekkor időnk van mindenre, kialakul a bizalom légköre és a védettség érzése. Mindennél fontosabb, hogy Istenhez, a szeretet Istenéhez és a szerető Istenhez beszélünk, akiben bizalmunk lehet. Ez több és más, mint a néphit „jó Istene.” Itt

nem olcsó kegyelemről van szó. Ez az alapvető imáhozállás fontos segítség az imádkozás mágikus értelmezése ellen, ami gyermekeknél időnként előfordul. Végül is nem arról van szó, hogy Istent kérjük, hogy kéréseinknek engedelmeskedjen, hanem azért imádkozunk bizalommal hozzá, hogy javunkat akarja és útjai során belátása szerint valósítsa ezt meg.

4. Az imádkozás a gyermekek további életútján

A dolgozat az imádkozás indításával foglalkozott. Bizonyára hasznos lesz, ha a gyermekek további életútjában az imádkozással kapcsolatban néhány dologra felhívjuk figyelmüket. Sajnálatos módon kevés fejlődépszichológiai vizsgálat készült az imáról és a gyermekek imaértéséről. Friedrich Schweitzer alapján a gyermekek imaértését öt és tizenkét éves kor között az alábbi három fázisban lehet összefoglalni:

- Az öt-hét éveseknek még nincs rögzített elképzelésük arról, mit jelent az imádkozás. Egyértelmű előttük, hogy az imának köze van Istenhez. Ezenkívül különösen fontosak a külső formák és magatartási módok, ennek megfelelően az imádkozás a kezek összekulcsolása, bizonyos szavak használata stb.

- A hét-kilenc évesek számára a külső formák változatlan jelentőségűek. Érezhetőbb azonban a várakozás, hogy Isten te-

gyen valamit. Gyakran én-központú és anyagi jellegű imakívánságokat kell teljesítenie.

- A kilenc-tizenkét éveseknél módosul a helyzet. Az imádkozás külső jelei (pl. kéz összekulcsolása) kevésbé fontosak. Az imát személyes beszélgetésként értelmezik Istennel. A kérés ezért nem az egyetlen tartalma az imának. Felismerik, hogy az ima nemcsak Istenre vonatkozik, hanem hatással van az imádkozóra is.

Ezt az átfogó képet egyedileg tovább kell differenciálni. Utalunk saját kutatások korábbi kiértékelésére és elemzésére, melyet Kalevi Tamminen finn valláspedagógus „A gyermek-és ifjúkor vallásos fejlődése” című könyvében mutatott be.

Ha gyermekeinkkel imádkozunk, köszönő imáról, kérő imáról, közbenjárásról, esetleg hálaadásról beszélhetünk. Az imádkozás és minden más erőfeszítésünk a teljes keresztyén nevelés szolgálatában áll. Átfogó és alapvető célját az alábbiakban ragadhatjuk meg: Ha gyermekeink keresztyén nevelését tűzzük ki célul, akkor a gyermekek keresztyén hitét kívánjuk erősíteni, vagyis bizalmat kell ébreszteni bennük, hogy:

- magukat és életüket elfogadhatják;
- az újrakezdés lehetőségében mindig bízhatnak;
- a keresztyén hit szerinti emberi élet értelme az embertársak elfogadása és az értük történő áldozathozatal.

Fordította: Zsúgyel János

Rudolf Keller

Matthias Flacius Illyricus*

(1520-1575)

A legújabb egyháztörténeti kutatás élénk érdeklődéssel fordul a hitvallások születésének időszaka felé. Különböző konferenciák foglalkoznak kifejezetten ezzel a korszakkal és vizsgálják a református, a lutheránus és a katolikus hitvallásosság létrejöttét. Ez nóvumnak számít, ugyanis korábban meglehetősen hanyagolták ezt a korszakot, mint amellyel nem érdemes behatóan foglalkozni, mivel leginkább figyelmen kívül hagyható vitairódmalmat produkált. A hitvallásosság kialakulása azonban olyan fogalomvá vált, amely tartalmi teológiai súlypontjait tekintve az augsburgi vallásbékét követő időszakban gyökerezik, amikor a hitvallások minden életterületen való megszilárdítása volt a cél. Ez a folyamat napjainkban nemcsak dogmatörténeti, hanem társadalomtörténeti, mentalitáselemző, sőt zenetörténeti szempontból is górcső alá kerül. A vizsgálatok során a mindennapi életre kerül a fő hangsúly. A fogalom által sugallt, tisztán dogmatörténeti kérdéskezelés, amiképpen az a múlt gyakorlatát jellemezte, ma túlzott teológiai leszűkítésnek minősül.¹ Véleményem szerint, ha a Luther halálától a Formula Concordiae közzététele közötti időszakot vizsgáljuk, találhatóbb a „késő reformáció” kifejezés. Semmiképpen sem sorolandó ebbe az idői intervallumba a korai protes-

táns ortodoxia, amint azt korábban ugyancsak többször megtették.² Ezáltal ugyanis pontosan annak az időszaknak a jellegzetessége homályosodna el, amely Luther és Melancthon tanítványainak egymással és külső ellenfeikkel folytatott párbeszéde egyéni színét adja. A szóban forgó időszakot el kell választani a nagy dogmatikai tanrendszerek korától is, amely Leonhard Hutter és Johann Gerhard tételeivel vette kezdetét.³

Matthias Flacius életrajzához

Vázlatosan Önök elé állítom e korszakból Matthias Flacius Illyricust, akit a magát „történetkritikainak” nevező irány gyakran bírált és támadott.⁴ A hermeneutika történetével foglalkozó filozófusok ezzel szemben ismételtelen pozitívan hivatkoznak rá.⁵

Flacius 1520. március 3-án született Albonában (horvátul: Labin), az akkoriban velencei fennhatóság alatt álló Illíriában, mely a mai Horvátország, Szlovénia területének felel meg.⁶ In-

*Előadás az Evangélikus Hittudományi Egyetem posztgraduális tanfolyamán.

¹Vgl. Thomas Kaufmann, Die Konfessionalisierung von Kirche und Gesellschaft. Sammelbereich über eine Forschungsdebatte (Teil 1), in: Theologische Literaturzeitung 121, 1996, Nr. 11, Sp.1008-1025, (Teil 2), Nr. 12, Sp. 1112-1121.

²Vgl. etwa noch den Artikel „Orthodoxie I”, in: TRE 25, 1995, S. 464-485 von Markus Matthias, der den Zeitraum von 1555-1600 als Frühorthodoxie bezeichnet.

³Vgl. meinen Artikel „Orthodoxie, altprotestantische”, in: Evangelisches Lexikon für Theologie und Gemeinde, Bd. 3, 1994, S. 1492-1494.

⁴Vgl. stellvertretend für andere: Otto Kaiser, Einleitung in das Alte Testament, Gütersloh 1969, S. 18 mit Anm. 21.

⁵Vgl. Klaus Weimar, Historische Einleitung zur literaturwissenschaftlichen Hermeneutik, Tübingen 1975.

⁶Vgl. Oliver K. Olson, Flacius Illyricus, Matthias, in: TRE 11, 1983, S. 206-214.

nen ered az „Illyricus” melléknév is, s így érthető, hogy a mai zágrábi lutheránus teológiai fakultás is az ő nevét viseli. Matthias Flacius korán árván maradt. Egyik anyai nagybátyjához, Baldo Lupetinához, egy velencei ferences rendi provinciálshoz került. Lupetina kegyes és tanult ember volt, s később csatlakozott Velencében a „lutheránus eretnységhez”, amiért 1562-ben vízbe fojtották. Megakadályozta a humanista műveltség iránt nyitott Matthias kolostorba vonulását, és inkább Németországba küldte Luther-tanítványának. Flaciust 19 évesen Augsburgban találjuk, ahonnan továbbsegítik Baselba. Tübingen és Regensburgon át éri el 1541-ben (21 évesen) Wittenberget. Leginkább Melanchthonhoz kerül közel; az ő irányításával veti bele magát a görög és a héber nyelv tanulmányozásába. 1543-ban éri el a magisztrátusi fokozatot. Lelkiismereti gondjaiból, belső nyugtalanságából és depressziójából való szabadulását a Lutherrel való személyes találkozása segíti elő. „Luther lelkipásztori vigasztalásától megnyugodva és megerősödve, valamint Melanchthon állandó hathatós segítőkészsége folytán anyagilag is lábra állva s rövidesen a tekintélyes tudós bizalmát elnyerve 1544-től a filozófiai fakultáson a héber nyelv professzoraként néhány csendes esztendőn át élvezhette a híres reformátorok közelségét. Mindketten nagyra értékelték a fiatal külföldi tudását, és biztató jövőt jósoltak neki. Melanchthon a nyelvtudásáért becsülte nagyra, de dicsérte az egyéb tudományokban való jártasságát is. Luther pedig egyszer sejtelmesen úgy fogalmazott, hogy halála utánra tekintve csüggedő reménységét Flaciusba veti.”⁷

Flacius teológiai gondolkodásának egyedisége

Flacius gondolkodását korának katolikusellenes szenvedélye határozza meg. Időközben hallott velencei nagybátyjának, Lupetinának szenvedéseiről, valamint arról, hogy a császári politika mint irtotta ki Észak-Olaszországban a lutheranizmust. A wittenbergiek javaslatára egy velencei útra vállalkozott Lupetina kiszabadítására. Elutazása előtt Flacius kitartó sürgetésére írta meg Luther a velencei gyülekezetnek címzett híres levelét.⁸ Az ismert wittenbergi professzor fiatal külföldi munkatársa közvetítése nélkül aligha talált volna alkalmat a velenceiekkel való kapcsolatfelvételre. Ebből is látszik, hogy egyes közvetítők már akkoriban is milyen tágölelésű kapcsolatok megvalósításában segítettek, és ezáltal milyen történelmi fontosságú küldetéseket teljesítettek. Amit Flacius Velencében látott és hallott, az a katolicizmussal való találkozásnak olyan formája, amelyre élettörténetében különös figyelmet kell fordítanunk.⁹ A „Sitz im Leben” magyarázza Flacius későbbi hevességét és indulatoságát is, melyet vérmérséklete csak fokozott. Ebből a háttérből érthetők a politikai etikával kapcsolatos ítéletei is. Ez tartja nyitva szemét szolgálata ökumenikus horizontjának és határainak meglátására is, mely mindig mesze túlmutat mindenkorai életerén.¹⁰

Flacius in casu confessionis

1549 húsvétján Flacius az interim elleni protestálásaként elhagyja Wittenberget, és Magdeburgba, a szabad birodalmi városba távozik, mely már akkoriban is szabad sajtót és publikációs lehetőségeket biztosított. Ám nemcsak a császári valláspolitikai volt számára elfogadhatatlan, hanem Melanchthon enyhé- sége is, amely különösen a lipcsei választmánnyal folytatott tárgyalásai során nyilvánult meg. Magdeburg a császárral való szembenállás városának számított. Wilhelm Roob regényét idézhetnénk itt, ám ennek az irodalmi adaléknak az ismerete nélkül is világossá válhat előttünk, hogy Magdeburgban 1550 és 1560 között páratlan intenzitású történetírási és teológiai munka folyt.¹¹ Megszületett az államra vonatkozó politikai etika vázlatja, amely homlokegyenest szembenáll a lutheranizmus világi felsőbbbségről alkotott tanításával. Itt vázolta fel Flacius egy egyháztörténeti alapmű körvonalait is, a *Magdeburger Zenturien*-t, melyet egy általa vezetett szerzőcsoport dolgozott ki részleteiben.¹² Az egyház történetében az igazság tanúi mindig az evangélium érdekében szálltak síkra. Flaciust magát is ez a szellem vezette, amikor a *Catalogus Testium Veritatis* c. gyűjteményében megfogalmazta téziseit, melyeket a „Zenturien”-ben kívánt részletesen kidolgozni. 1557-ben kapja kézhez az újonnan alapított jeni egyetem meghívását, ahol azonban csak 1561-ig dolgozhat. Az írásmagyarázat professzoraként tevékenykedik, ám rövidesen heves konfliktusba keveredik kollégájával, Johann Strigellel az eredendő bűn és az emberi akarat szabadságával kapcsolatos vitájuk során. Az elmergesedett vita miatt a tartományi előljáró elmozdította állásából Flaciust. Ekkor Jenából visszaköltözött Regensburgba egy barátjához, Nikolaus Galloshoz, ahol 1566-ig csendes elvonultságban élte magánéletét, és folytatta kutatómunkáját. Ezt az időt használta ki hermeneutikai alapművének, a *Clavis Scripturae Sacrae*-nak intenzív továbbmunkálására is, mely 1567-ben, Baselban nyomtatásban meg is jelent.¹³ Flacius 1566-ban elfogadja az antwerpeni lutheránus egyházközség meghívását.¹⁴ Ottani gyülekezete számára írja meg a *Kirchenordnung*-ot, mely nemcsak a holland, hanem az észak-amerikai evangélikus tradíció számára is mértékadóvá vált. Mivel azonban a császári politika megtiltotta a protestánsok jelenlétét Antwerpenben, egyetlen rövid év után Flaciusnak innen is mennie kellett. Először Frankfurtban próbál szerencsét, ahol nem kap letelepedési engedélyt, ezért továbbköltözik Strassburgba, ám az eredendő bűnről szóló tanítása miatt itt sem lehet tartós a maradása. Élete vége a „fehér nővérek frankfurti kolostorában” éri. Egyházi temetésben nem részesült, temetésén evangélikus lelkész nem szolgálhatott. Egy nyomtatott temetési ígéhirdetés később mégis napvilágot látott, amely azonban soha nem hangzott el, és csak a botrányos megaláztatást volt hivatva enyhíteni. Flacius alávetette magát az egyházi átoknak azzal a szándékkal, hogy ezáltal a feléje irányuló ellenséges indulatok alábbhagyanak. Ennek ellenére többször is nagyon keményen meg kellett ta-

⁷Otto Ritschl, *Dogmengeschichte des Protestantismus II/1*, Leipzig 1908, S. 351.

⁸WA.B 10, S. 328-333, Nr. 3885.

⁹Vgl. Rudolf Keller, *Luther als Seelsorger und theologischer Berater der zerstreuten Gemeinden*, in: *Kirche in der Schule Luthers*. Festschrift für D. Joachim Heubach, hg. v. Bengt Hägglund und Gerhard Müller, Erlangen 1995, S. 58 – 78, hier S. 74 – 76.

¹⁰Zur Biographie immer noch das beste und ausführlichste Werk: Wilhelm Preger, *Matthias Flacius Illyricus und seine Zeit*. 2 Bände, Erlangen 1859-1861, reprographischer Nachdruck Hildesheim/Nieuwkoop 1964.

¹¹Vgl. Rudolf Keller, *Gnesiolutheraner*, in: TRE 13, 1984, S. 512-519, hier S. 512.

¹²Vgl. Heinz Scheible, *Die Entstehung der Magdeburger Zenturien*, Gütersloh 1966 (= SVRG 183).

¹³Vgl. Rudolf Keller, *Der Schlüssel zur Schrift. Die Lehre vom Wort Gottes bei Matthias Flacius Illyricus*, Hannover 1984, S. 93f.

¹⁴Vgl. Rudolf Keller, *Lutheraner in Antwerpen*, in: Edouard Pichal, *Evangelium in Flandern. Eine Geschichte des belgischen Protestantismus*. Aus dem Niederländischen von Hans Joachim Ouistorp, Moers 1993, S. 219-222.

pasztalnia a kiátkozás következményeit. Nem ő az egyetlen kora számottevő teológusai között, akit kiközösítettek, és akitől még az egyházi temetés végső tisztességét is megtagadták. Jörg Baur írja Flaciusról: „Az egység ekkor még nem a rendszer építőköveinek tökéletes egymásba illeszkedését jelentette, mint később a 17. században, hanem sokkal inkább a személyes élet integrációját. Az egyes hitvallók munkássága nem épült bele egyetlen objektív tanítási rendszerbe sem. A tiszta tanítás (pura doctrina) leginkább a hitvalláshoz való szilárd hűségben és a személyes elkötelezettségben jelentkezett. Ezért ment Melanchthon ingatagsága Flacius idegeire...”¹⁵

Flacius méltatásához

Hogy Flacius munkásságát megfelelően értékelni tudjuk, bele kell állítani a történelmi vonulatok összességébe. Pl. ismételt vizsgálni kellene az interimmel való konfliktusát és Melanchthonnal való szakítását. Hans Scheibe új Melanchthon-életrajzában kifejti, mennyire meghatározóak lehettek „Németország Tanítómesterének” életében is gyermekkori háborús élményei. Melanchthon politikai működésére jellemző, hogy mindenáron el akart kerülni egy lehetséges újabb háborús konfliktust.¹⁶

Amint láttuk, Flacius szintén személyes élmények motiválták abban, hogy mindenfajta kompromisszumot elutasítson. A Velencében nevelkedett polgár másként gondolkodott, mint Melanchthon. Egy inkvizíciós módszerekkel dolgozó katolicizmus által elnyomott horvát származású velencei képtelen volt a hitében megismert igazságtól elmozdulni.

A mai kutatás általánosan egyetért abban, hogy Flacius túl igazságtalanul és túl keményen vetette el a Formula Concordiae eredendő bűnről szóló tanítását.¹⁷ Álláspontját az „adiaphoron-kérdéssel” kapcsolatban Martin Chemnitz 1561-ben íródott szöveg-magyarázata alapozta meg.¹⁸ Az is érdekes, hogy a Flacius szövegek ortodoxiakorából származó kiadásai csak úgy láthattak napvilágot, hogy minden helyet, ahol az eredendő bűnről mint az ember lényegéről van szó, határozott megjegyzésekkel láttak el.

A *Clavis Scripturae Sacrae* c. műben pl. ezeknél a helyeknél széljegyzeteket találunk, melyek figyelmeztetnek e tévtanítással szembeni fokozott óvatosságra. E hely nem alkalmas arra, hogy a szláv származású teológus munkásságát részletesen kifejtsük. Csupán azokra a hatásokra szerettem volna felhívni a figyelmet, amelyek gondolkodását a fölötte kimondott ítélet (damnamus) ellenére is értékessé teszik a lutheránus teológia számára.

Flacius mint bibliamagyarázó

Posztgraduális tanfolyamunk címtémája: Teológia és kegyesség. Ebben az összefüggésben szeretném Matthias Flaciusnak a Szentíráshoz való viszonyát közelebbről megvilágítani.

Emmanuel Hirsch 1937-ben megjelent *Hilfsbuch zum Studium der Dogmatik* című könyvében Flacius mint a verbális inspiráció tanításának megszilárdításáért felelős teológust mutatja be.¹⁹ Magisztrátusi dolgozatában valóban felállított egy tézist, mely szerint a héber magánhangzójelek (puktáció) is inspiráltak kell hogy legyenek, különben az egész bibliai szöveg elveszítene megbízhatóságát. Azokban az években Elias Levita a héber puktáció másodlagos jelentőségét hangsúlyozta – vele helyezkedett határozottan szembe az akkor 23 éves Flacius. Wittenbergi tanárai ezután hívták meg a héber nyelv professzorának. A héber puktációról szóló írását a későbbiek során gyűjteményes kötetekben jelentették meg, így került hermeneutikai főművébe, a *Clavis Scripturae Sacrae* ba is.²⁰

Flacius a Szentírásról szóló tanításáról kiterjedt levelezést folytatott Kasper von Schwenkfelddel. Felfogása itt a rajongókkal szembeni oldalról kerül elénk. Itt domborodik ki leginkább az Ige és a Lélek összetartozásáról alkotott nézete.²¹ Sokéves és egyre intenzívebb írásmagyarázói munkája során készült traktátusai világosan szólnak arról, hogy Isten a Szentírás szerzője még akkor is, ha a lejegyzés konkrét feladatát emberek teljesítették. Flacius kerüli az inspiráció folyamatának mindenfajta részletekbe menő elemzését. Két dolog áll egymás mellett: ugyanazon bibliai szövegnek Isten is és ember is a szerzője egyszerre. Ez bizonyos esetekben erre vagy arra eltolódhat, az alap-ézis azonban mindig igaz marad. Az írásnak két szerzője van. Isten szerzősége adja a Biblia legdöntőbb értékét. Flacius azonban sohasem tért vissza a héber vokalizációról szóló korai művéhez, és sohasem elevenítette fel újra. Utánnomásban ugyan kiadta, de ellenfeleivel folytatott vitái során nem használta érvként, ezegetikai főművébe sem építette bele.

Flacius rengeteget olvasott és dolgozott. Kinyomatott vastag föliánsai láttán nem is csodálkozhatunk, hogy egyes helyeken nagyon is érezhető más szerző (más kéz) eredetijének jelenléte. Feltűnő, milyen erősen támaszkodik Rotterdami Erasmusra: a *Glossa Compendiaria in Novum Testamentum* c. írásmagyarázatán különösen is érezhető Erasmus Újtestamentum-kiadásainak hatása.²² Hosszas idézeteket közöl, melyeknél nem mindig jelöli meg a forrást, sőt még arra sem utal mindig, hogy az adott szöveg valójában idézet. Helyenként csak a dőltbetűs szedés árulkodik arról, hogy idézettel van dolgunk. Eljárását mégsem nevezhetjük egyszerűen plagizálásnak. Az eredeti szöveg átvételekor jellegzetes változtatásokat eszközöl, melyek által teljes, széles teret biztosít dogmatikai hangsúlyainak, sőt időnként a szöveget teljesen a saját mondanivalója szerint alakítja át. Flacius átveszi Erasmustól az Írás Krisztusra való vonatkoztatását, azonban teljesen más, a saját antropológiája szerint átdolgozott krisztológiává alakítja. A bűnösök Megváltója, akit Flacius szem előtt tart, nagyon sokban különbözik a „philosophia christiana” nagy tanítómesterének Erasmusnak Krisztus-képétől. Azt gondolom, hogy aki a reformátorok írásmagyarázatával behatóan foglalkozik, óhatatlanul meg fogja találni Flaciusnál az említett idézeteket. A kérdés most már csak az, hogy ezeket a nagy klasszikusoktól származó idézeteket első-, másod-, vagy harmadkézből vette. Megítélésem szerint a Flacius által kidolgozott inspirációtanban fontos, hogy az általa idézett eredeti Georg Major és főleg

¹⁹S. 314.

²⁰Vgl. Keller, Schlüssel (wie Anm. 13), S. 111f.

²¹Vgl. Keller, Schlüssel (wie Anm. 13), S. 25-92.

²²Vgl. Keller, Schlüssel (wie Anm. 13), S. 162-176

¹⁵Jörg Baur, Flacius – Radikale Theologie, in: Jörg Baur, Einsicht und Glaube. Aufsätze [Bd. 1], Göttingen 1978, S. 173-188, hier S. 178.

¹⁶Heinr Scheible, Melanchthon. Eine Biographie, München 1997, S. 14.

¹⁷Vgl. Bengt Hägglund, Die Rezeption Luthers in der Konkordienformel, in: Luther und die Bekenntnisschriften. Veröffentlichungen der Luther-Akademie Ratzeburg Bd. 2, Erlangen 1981, S. 107-120, hier S. 108f.

¹⁸Vgl. Rudolf Keller, Im Konflikt um die Adiaphora. Martin Chemnitz auf dem Weg zum 10. Artikel der Konkordienformel, in: Der zweite Martin der Lutherischen Kirche. Festschrift zum 400. Todestag von Martin Chemnitz, Hg.: Ev.-luth. Stadtkirchenverband und Propstei Braunschweig (Redaktion W. A. Jünke), Braunschweig [Selbstverlag] 1986, S. 93-114.

Andreas Gerhard Hyperius szövegekben az inspirációnak sokkal alaposabb és szélesebb körülírásával találkozunk, mint amennyit azokból átvett. Olivier Fatio Flaciust egyszerű másolónak (franciául: copiste) nevezi, amikor a hosszú idézetekre utal. Mégsem egyszerű másoló volt Flacius, mert tudatosan szelektált. Csak ezért nem vette át a Hyperiusnál található inspirációs folyamat teljes leírását. Hogy az emberi szerzők a Szentlélek írottollai (calamis), valójában nem a késő ortodoxia találmánya, amint azt gyakran feltételezik, hanem mindezt Flacius már Hyperiusnál olvashatta. Lemondott azonban annak szószerinti átvételéről. Számára elegendő, hogy Isten az Írás szerzője, aki mellett az emberi szerzőséget is hangsúlyozza anélkül, hogy ezeket a szerzőket pusztá eszközökké degradálná. A Szentírásra, melynek szerzője maga Isten, Flacius szerint a következő érvényes: „Quiquid Deus dicit, verum est”.²³ Ez a kijelentés szerinte nem kíván további bizonyítást. Egy másikat azonban hozzáfűz: „Igitur, quod dixit ac docuit JESUS, eiusque Apostoli, verissimum est”. Ebből indul ki Flacius írásmagyarázatának minden további megállapítása.

Az idő múltával egyre határozottabban képviseli, hogy Isten Fia nyitja meg az írárok értelmét és ő vezet el annak helyes megértésére. Hangsúlyozza, hogy minden írásmagyarázat zsinórmértéke a hit: „Omnis intellectus ac expositio Scripturae sit analogia fidei”.²⁴ Ezt a „fidest” azután még pontosabban mutatja be és írja körül. A Szentírás helyes értelmezéséhez Flacius egy „brevis quanda catechesis-t”, egy rövid útmutatást ajánl, melyet az írás maga kínál. Legelőször a Gen 1-3-ra utal, ahol a hitvallási tételek megfelelőjét fedezi fel, másodsor a Tízparancsolatra mint Isten törvényének rövid összefoglalására, harmadszor pedig az Úr imájára, valamint a szentségek szerzetési igéire. A tanítás ezen részeit mindig „pro quadam compendiaría Catechesi”-nek kell tartani. Ezáltal közvetlenül azon a területen mozgunk, amelyet Luther katekizmusai a keresztyén tanítás fő részeinek neveznek. Flacius azonban szigorúan kerüli az egyes egyházi hagyományok kiindulópontjainak elemzését, sokkal inkább azt hangsúlyozza, hogy mindez gyakorlatilag a Szentírás említett szakaszaiban adva van. Eszerint a Szentírás maga adja meg helyes értelmezésének kulcsát.

²³Vgl. Keller, Schlüssel (wie Anm. 13), S. 132.

²⁴Vgl. Keller, Schlüssel (wie Anm. 13), S.133.

Időt kell áldoznunk Flacius egzegetikai műhelymunkájának részleteire is,²⁵ hogy meglássuk azt az alaposságot, amellyel az igehelyek összefüggéseit elemzi. Flacius hermeneutikai megállapításai figyelemre méltóak, és mind maig érvényesek. Ez a magyarázata annak, hogy a hermeneutika-történészek oly behatóan és nagy terjedelemben foglalkoznak vele. Az előfeltevés nélküli hermeneutika pusztán olyan követelmény, mely a gyakorlat számára használhatatlan. Ezért fontos, hogy világosan lássuk az egzegézis előfeltevéseit és vizsgáljuk azok hátterét. Tarthatjuk-e egyáltalán a Flacius által „fides” kifejezéssel összefoglalt igazságot ma is a hit középpontjának, és nyerhetünk-e általa gyakorlati segítséget? Felteszem ezt a kérdést anélkül, hogy a jelenhez kapcsolódó vonalakat részletesen felvázolhassam. Az előtt a kérdés előtt állunk, miképpen tartozik egybe a teológia és a kegyesség. Rákérdezzünk arra is, hogy bizonyos egykori személyek miként élték meg mindezt. Flacius mint a Biblia tudósa, meggyőző választ ad. Érdemes tőle esetenként tanulni és impulzusokat elfogadni. Ha a kegyesség nem a bibliai kijelentésből táplálkozik, az a veszély fenyegeti, hogy elveszíti a Krisztuson mint a Szentírás középpontján való tájékozódását.

Bernd Jörg Diebner frissen megjelent gyűjteményes kötetében, a *Melanchthon in Seinen Schülern*-ben Flaciust a melachthoni iskola hermeneutikai modelljének nevezi.²⁶

Flacius a saját kegyességére egyáltalán nem vagy csak marginálisan, rejtetten utal. Egzegetikai programja és bibliaértelmezése azonban egy nagyon-nagyon alapos és kritikus írásmagyarázó személyt állítja elénk, akinél a szentírási szövegek pontos nyelvi elemzése korántsem szorítja háttérbe az Isten igéje előtti tiszteletet.

Meglátásom szerint ez a lutheri sola Scriptura elvű valló teológusok legmagasabb feladata, amely a mai hermeneutikai párbeszédet is gyümölcsözővé teheti

Fordította: Zügn Tamás

²⁵Vgl. auch Oliver Olson, The Clavis Scripturae sacrae of Matthias Flacius Illyricus, in: Théorie et pratique de l'exégèse. Actes du troisième colloque international sur l'histoire de l'exégèse biblique au XVI siècle, [31.8. – 2.9.1988] Textes réunis par Irena Backus et Francis Hignman, Genève 1990. (= Études de philologie et d'histoire 43), S. 167-175.

²⁶Bernd Jörg Diebner, Matthias Flacius Illyricus. Zur Hermeneutik der Melanchthon-Schule, in: Melanchthon in seinen Schülern, hg. v. Heinz Scheible, Wiesbaden 1997 (= Wolfenbütteler Forschungen 73), S. 157-182.

A szeretetet szét kell osztani, mert természete szerint oszthatatlan. Mikor másnak nem jut, magadnak se marad belőle.

Garai Gábor

A henyélés a lélek ellensége.

Melki regula

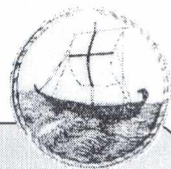
Isten mindenütt jelen van. Különösen hisszük ezt, mikor istentiszteletet ünneplünk.

Melki regula

Add a te békességedet!

Urunk, segíts nekünk, hogy letegyük fegyvereinket: az éles szavakat, a gonosz pillantásokat, a sértő beszédeket, a mérges támadásokat, a zajos felfuvalkodottságot, a nyomasztó fenegyerekeskedést, a lélegzetelállító pimaszkodásokat, a maró gúnyt és mindazt, amivel vívjuk napi kis háborúinkat.

Urunk, add békességedet: beszédünkbe, tekintetünkbe, kezünkbe és lábunkba, értelmünkbe, fantáziánkba, szívünkbe. Ámen

EGYHÁZI VILÁGHÍRADÓ

2000. február 21. – 2000. március 20.

A világökumené év eleji híreiből különösen háromra hívjuk itt föl olvasóink figyelmét. Az első hír: közzétették Genfben a szokásos évi statisztikát a világ evangélikusságáról. Az 1999. év végének adatai egyfelől örvendeteseek, másfelől komoly kihívást is jelentenek számunkra. Örvendetes, hogy a világ evangélikusainak száma a múlt évben jelentősen növekedett, elsősorban Ázsiában és Afrikában. Nem ilyen jó hír viszont, hogy a „fehérek világában”, Európában, Észak- és Latin-Amerikában visszaesett vagy stagnál az evangélikusok száma. Ennek okai mélyebb és komoly önvizsgálatot kívánnak meg az érintett egyházaktól az új évezred küszöbén.

Az ökumenikus szempontból legjelentősebb híryanagból elsőként a pápa eddigi legfontosabb külföldi útjával foglalkozunk. Ami már az eddigi hírekből is kitűnik, a jubileumi év pápai zarándokútjai Egyiptomba, Jordániába és a Szentföldre jelentős előrelépést hozhatnak a világ egyházai és vallásai közeledésében. A másik hír ezzel ellenkező előjelű: az uniált (görög katolikus) egyházak kérdésében sajnálatos módon növekedett a feszültség a Vatikán és az ortodox egyházak között. Ez viszont hatással lehet Jézus születése kétezer éves évfordulójának közös megünneplésére a keresztyénség lélekszámára két legnagyobb lelki családjá – a katolikusok és az ortodoxok – között.

(A híryanag lezárása: 2000. március 20.)

EGYHÁZI VILÁGSZERVEZETEK

EGYHÁZAK VILÁGTANÁCSA

(Újabb feszültségek a Vatikán és az ortodox egyházak közt az „uniált katolikusok” kérdésében.)

A Nemzetközi Ökumenikus Sajtószolgálat (Genf) tudósítása szerint a legutóbbi hónapokban tovább nőtt a két nagy egyházcsalád közt már régóta meglévő feszültség a keleti, uniált katolikusok ügyében.

A vita elsősorban az ortodox egyházak lelki vezetőjeként elismert Bartholomeus konstantinápolyi ökumenikus pátriárka Varsóban tett nyilatkozata miatt élesedett ki. A pátriárka újságírók előtt kijelentette: „Az uniatizmus (uniált, görög katolikus egyház) mester-

séges jelenség, amelyet a prozelitizmus nevében hoztak létre. Újjászületése a kommunizmus bukása után, súlyosbította az ortodox-katolikus kapcsolatokat”

Az uniált (görög katolikus) egyházak több kelet-európai vezetője éles kritikát gyakorolt a keleti ortodoxia lelki feje, Bartholomeus pátriárka legújabb kijelentései fölött. Jan Martyniak érsek a lengyel uniált katolikus egyház vezetője válaszában többek közt kijelentette: „Hogyan mondhat valaki ilyen csúf és kifogásolható szavakat egy olyan egyházról, amelynek történelme a mártírok története?” Ukrajna uniált egyházának titkára, Julian Gbur püspök pedig ezt válaszolta a pátriárka varsói nyilatkozatára: „Csodálkozom a pátriárka szavain. Azt gondoltam eddig, hogy ihletett, nyílt szívű személyiség ... Mesterséges alkotások nem állják ki a tűz és az áradások próbáját 400 éven keresztül.”

Ökumenikus sajtókommentárok sze-

rint az újabb feszültség sajnálatos módon megnehezíti a millenniumi időszakban olyannyira előtérben álló ökumenikus keresztyén egység továbbépítését a római katolikus és az ortodox egyházak között.

(Eni)

EVANGÉLIKUS VILÁGSZÖVETSÉG

(A világ evangélikus egyházainak lélekszáma átlépte a 63 milliót)

A Világszövetség genfi központjának január végén közzétett évi statisztikai jelentése jelentős növekedésről számol be a világ evangélikusságában.

Az 1998-as évhez képest ez a növekedés 1999 végéig 1,6 millió volt, és ezzel elérte a 63.135.116 lélekszámot. Az Evangélikus Világszövetség 128 tag egyházához 59 és fél millió hívő tartozik. A nem-tag egyházak lélekszáma ma már mindössze 3,68 millió.

Míg a megelőző években az evangélikusok lélekszáma Afrikában nőtt a leg-erőteljesebben, a múlt évben Ázsia evangélikus egyházaiban volt a növekedés a legnagyobb: lélekszámuk egy év alatt 4,8 milliőről 6,5 millióra nőtt. Kiemelkedő volt ez a növekedés különösen Indonéziában; az evangélikus batak egyház növekedése több mint 1 millió lélekkel. Afrikában ugyanakkor az evangélikus egyházak lélekszáma – 300 ezerrel – 9,6 millióra nőtt. A legnagyobb afrikai evangélikus egyház továbbra is az Etióp Mekane Iesous Egyház, immár 2,6 millió lélekkel.

Sajnálatos tény viszont, hogy Európa evangélikus egyházainak a lélekszáma – ma is ezen a kontinensen él a világ evangélikusságának a fele – kis mértékben ugyan, de mintegy 80 ezerrel csökkent; jelenleg 37,1 millió. Ez a csökkenés az előző két évhez viszonyítva kisebb. Észak-Amerika evangélikusainak a száma változatlan, összesen 8,57 millió. Latin-Amerikában ellenben kisebb visszaesés történt, 1,13 milliőről (1998) 1,10 millióra (1999).

A legtöbb evangélikus a világon változatlanul Németországban, a lutheri reformáció hazájában él. Lélekszámuk a teljesen evangélikus német tartományi egyházakban jelenleg 13,9 millió, százezerrel kevesebb a megelőző, 1998-as esztendőnél. Svédország a második a világon, változatlanul 7,5 millió evangélikussal. Őket követi a Finn Egyház (4,6 millió), Dánia (4,5 millió), Norvégia (3,8 millió), valamint Izland szigete (244 ezer).

Közép- és Kelet-Európában továbbra is Magyarország a legnagyobb az evangélikus kisebbségi egyház (430 ezer). Másodikként követi Ausztria 336 ezer, majd Szlovákia (329 ezer), és Oroszország és a FÁK területén a világ legnagyobb evangélikus szóránycsoportháza (266 ezer). A további közölt lélekszámok Európa keleti felében: Lettország (250 ezer), Észtország (200 ezer) Románia (48,5 ezer), Jugoszlávia (48 ezer), Litvánia (30 ezer), Szlovénia (19 ezer), Horvátország (7,5 ezer).

Világviszonylatban tehát az evangélikus keresztyénség lélekszáma örvendestesen nőtt, ezen a téren Ázsia és Afrika gyorsan növekvő „fiatal egyházai” járnak az élen. A modern korszellelem, a szekularizmus és a liberalizmus terjedése a világ legfejlettebb országaiban a gyors globalizálódás területén bizonyos fokú visszaeséshez vagy stagnáláshoz vezetett. Ez egyike a legfontosabb kihívásoknak egyházunk – és a többi egyhá-

zak – számára a harmadik évezred kapujában.

(LWI de)

(Az Evangélikus Világszövetség legfontosabb tanácskozásai 2000-ben)

A Világszövetség központja közzétette a millennium évében tartandó jelentősebb tanácskozásainak és konzultációinak munkatervét. Ebből emeljük ki a következő, fontosabb találkozásokat.

A globalizáció kihívásai (Genf - március) – Latin-amerikai tagegyházak regionális tanácskozása (Haiti - május) – Emberi jogok (Bangkok - május) – Konzultáció vitatott interkulturális etikai kérdésekről (Genf - május) – A Végrehajtó Bizottság, majd az EVSZ-Tanács ülése (Turku-június 13-21) – Evangélikus-Római katolikus Dialógus Bizottság ülése (Európa - szeptember) – A globalizáció szociális és etikai kihívásai (Genf - október) – Evangélikus-Ortodox Dialógus Bizottság (Damaszkusz - november) – Ázsiai tagegyházak regionális konzultációja (India-november) – Evangélikus-Református Dialógus Bizottság (Brazília - november) – A Végrehajtó Bizottság ülése (Genf-november 26 - 27) – Észak-amerikai tagegyházak regionális tanácskozása (USA - december).

(LWI de)

AZ EVANGÉLIKUS VILÁGSZAJTÓSZOLGÁLAT ÚJ FORMÁBAN

A 2000. év kezdetével megváltozott, modernebb, gazdagabb és színesebb formát öltött a Világszövetség angol és német nyelven megjelenő sajtószolgálat (Lutheran World Information-Lutherische Weltinformation).

Az új, kétszínnyomásban, nagyobb formátummal megjelenő és gazdagabb tartalmú sajtószolgálat kéthetenként beszámol a világ evangélikus egyházainak legfontosabb eseményeiről; ennek ellenére kevesebb költséggel és jobb előfizetési feltételekkel. A külön angol és német kiadást továbbra is Genfben szerkesztik, de az az Interneten is elérhető.

(LWI de)

VATIKÁN

(II. János Pál pápa megkezdte életé legfontosabb főpásztori zarándokútját a Szentföldön.)

A legújabb vatikáni médiajelentések beszámolnak a pápa eddigi, világ körüli

útjai közül a legfontosabbnak tartott, Jézus születése kétezer éves jubileumi évében a Szentföldön teendő főpásztori látogatásának megkezdéséről.

Február második felében a pápa Egyiptomba látogatott el, hogy az üdvösségtörténeti kinyilatkoztatás időrendjében először Mózes nyomdokait követve fölkeresse Izrael népe egyiptomi szolgaságának és a Tízparancsolat kinyilatkoztatásának megszentelt földjét. Fölkereste a Sínai-hegy lábánál épült Szent Katalin kolostort; ott ökumenikus misét tartott, majd Kairóban látogatást tett az ősi kopt ortodox egyház lelki fejénél, III. Shenuda „kopt pápánál” és történelmi jelentőségű látogatást végzett az iszlám világ legelső teológiai központjában, a kairói El-Azhar Egyetem nagysejkjénél. A szívélyes, meleg fogadtatás után a pápa és az iszlám teológiai központ vezetője közös nyilatkozatot írtak alá, elkötelezve magukat arra, hogy a jövőben közösen lépnek föl a vallási ellentétek szitása és a türelmetlenség minden megnyilvánulása ellen.

A jubileumi pápai zarándokút legfontosabb eseményei március 20-án kezdődtek, amikor II. János Pál először Jordániába repült, találkozott az új uralkodóval, majd fölkereste Jézus megkeresztelésének színhelyét a Jordán partján. Március 21-én kezdődött el a pápa történelmi látogatása a Szentföldön, először Jeruzsálemben. Ennek eseményeiről és jelentőségéről következő számunkban adunk hírt.

(ENI-LWI de-epd-w)

(Egyháztörténelmi jelentőségű pápai bocsánatkérés a római katolikus egyház múltban elkövetett vétkeiért.)

Évek óta várt és hatásában is rendkívül jelentős esemény történt a jubileumi szentév böjti időszakának kezdetén a Vatikánban. II. János Pál pápa – az 1994 óta tartó előkészítés után – böjt első vasárnapján a Szent Péter székesegyházban celebrált ünnepi misén bűnbánatot tartott és bűnbocsánatért imádkozott a római katolikus egyháznak a múltban Isten és emberek ellen elkövetett emberi vétkeiért, annak vezetői, papjai és hívei nevében. „Megbocsátunk és bocsánatot kérünk elsősorban az elmúlt ezer év vétkeiért, a keresztyének közötti megosztottságért, az igazság szolgálatában alkalmazott erőszakért, a más vallások híveivel szembeni bizalmatlanságért és ellességes érzületért” – imádkozta a pápa,

átkarolva egy 14. századból származó, hatalmas feszületet a főoltár oldalán. Külön is könyörgött – hét bíborossal együtt – a múltban a zsidóság ellen elkövetett vétek bocsánatáért, a nők és egyes népcsoportok ellen a misszió története során, valamint a szociális igazságosság és az emberi jogok területén elkövetett bűnök bocsánatáért. A jubileumi szentévé nagy eseményének előkészítésére 1994-ben kiadott „*Tertio millennio adveniente*” kezdetű apostoli levelében a pápa ezt írta: „A második évezred végéhez közeledve méltó és igazságos, hogy az egyház tudatára ébredjen gyermekei bűneinek, emlékezve mindarra, ami által a történelem során azok eltávolodtak Krisztus és az evangélium lelkiületétől.”

A pápai bűnbánati könyörgés és bocsánatkérés eseményét megelőzően a Vatikán Nemzetközi Teológiai Bizottságra 90 oldalas *teológiai dokumentumot* tett közzé. Ez részletesen kifejti a pápai bocsánatkérés teológiai hátterét és értelmét, jelentőségét. Ezt követi majd májusban a *világ római katolikus tudósai szervezetének ülése*, amelyen a vatikáni bocsánatkérés kiegészül mindazzal, amivel a katolikus egyház a múltban a tudományos kutatás szabadsága és fölismert igazságai ellen vétkezett.

Az említett vatikáni dokumentum és a májusi tudóstalálkozó közelebbi ismeretetésére a következőkben még visszatérünk.

(ENI-LWI-epd-w)

EURÓPAI EGYHÁZAK KONFERENCIÁJA

(Európa két legnagyobb regionális egyházi szervezete megegyezést írt alá a szorosabb együttműködésükről.)

Genfből érkezett a hír, hogy kontinensünk két legnagyobb egyházi szervezete – az Európai Egyházak Konferenciája és Európa Római Katolikus Püspöki Konferenciáinak Tanácsa – újabb jelentős, ökumenikus megegyezést írt alá. Ennek a célja az, hogy fokozzák a két regionális szervezet között már két évtizede fennálló ökumenikus együttműködést, amely a század hetvenes éveiben alakult ki. A két szervezet közös célkitűzése ezzel a megegyezéssel az, hogy „szolgálják az egyházak közötti kiengesztelődést a látható egység céljával, egyesítve erőiket az evangélium hirdetésére és élésére Európában, és keressék az együttműködés útjait a szociális és kulturális élet területén”

Az újabb megegyezést *Jérémie Caligiorgis* párizsi ortodox metropolita, az EEK elnöke, és *Miloslav Vlk* prágai bíboros, Európa Püspöki Konferenciák Tanácsának (CCEE) elnöke írták alá a két nagy regionális szervezet prágai ülésén, február 5-én. Az EEK-nak 125 protestáns, anglikán, ortodox és szabadegyház a tagja, a CCEE pedig egész Európa katolikus püspöki konferenciáinak közös szervezete.

(ENI)

(Három munkacsoport kezdte meg munkáját az újra megalakult Egyház és Társadalom Bizottságban.)

Megtartották első üléseiket az EEK újjáalakult Egyház és Társadalom Bizottságának munkacsoportjai, egyenként 8-14 megbízott delegátussal a tagegyházakból.

A három munkacsoport az alábbi átfogó témákkal kíván foglalkozni a következő években: 1. *Az Európai Unió törvényadása.* 2. *Az emberi jogok és a vallásszabadság Európában.* 3. *Európa egyesülési folyamata.* A munkacsoportok első ülésükön meghatározták azokat a legfontosabb, konkrét kérdéseket, amelyekkel a közeljövőben foglalkozni kívánnak. Ugyanakkor felveszik a kapcsolatot a Katolikus Püspöki Konferenciák Tanácsával is ezekben a kérdésekben.

(CEC Monitor)

A VILÁG EGYHÁZAI

NÉMETORSZÁG

(A házasság és a család egyedülálló jogállásáért)

A Németországi Protestáns Egyházszövetség (EKD) februárban közzé tett nyilatkozatában üdvözölte ugyan a „homoszexuális párkapcsolatnak” a Schröder-kormány által tervezett jogvédelmét. Ugyanakkor azonban kritikával illette azt a szándékát, hogy az új törvény tervezete ezeket a „partneri kapcsolatokat” egy szintre akarja emelni a házassággal és a családdal, ezzel az egyedülálló emberi közösséggel.

A reformáció egyházi figyelmettek a szociáldemokrata kormányzatot arra, hogy ez a lépés súlyos következményekkel járna az emberi életviszonylatok egészére, de különösen is a gyermekek-

nek egyedül a családban biztosított, igazi fejlődésére.

A reformáció németországi egyházai szerint az államnak óvakodnia kell attól, hogy a szülők és gyermekek családban való közösségét egyenrangúnak ismerje el bármilyen másfajta életközösséggel.

(epd-w)

A VILÁGHÍRŰ DREZDAI FRAUENKIRCHE ÚJJÁÉPÍTÉSE

A II. világháború egyik legtragikusabb eseménye volt Dreza gyűjtőbombák által történt elpusztítása és mintegy 35 ezer polgári lakosának halála. Mindezzel együtt pedig olyan világhírű barokk műemlékek, mint a drezdai Frauenkirche megsemmisítése, mintegy válaszul a brit Coventry székesegyházának a német repülők által történt lerombolására. Dreza nagy része fél-évszázaddal ezután már újjáépült. Az egykori háborús ellenfelek közötti teljes kiengesztelődés jeleként Kent hercege február közepén ünnepélyes keretek között adta át Drezdában azt a 7,6 méter magas, arannyal borított és csaknem 1 millió márka értékű, hatalmas keresztet *Volker Kress*, drezdai evangélikus tartományi püspöknek, amely majd az újjáépülő székesegyház kupolájára kerül. A püspök a brit nép ajándékának átvételekor ezt mondta: „*A kereszt minden kiengesztelődés igazi forrása, amely képessé teszi az embert a saját bűnei megvallására és a másoktól elszenvedett bűnök megbocsátására.*” Az ünnepségen a német kormányfő, számos politikai, gazdasági és egyházi vezető vett részt. A Frauenkirche teljes újjáépítése és újra felszentelése 2004-re várható.

(epd-w)

(A jubileumi Bach-év újabb eseményei)

Johann Sebastian Bach idei jubileumi éve alkalmából Lipcsében felállították a nagy evangélikus zeneszerző *gigantikus, 80 méter magas arcképét*, amelyet éjszaka 4 fényszóró világít meg. A szabadban felállított művészportré a világon eddig a legnagyobb. A svájci *Silvan Baer* alkotása abban a városban, ahol a nagy zeneszerző életének utolsó 28 évét töltötte. Ugyancsak a Bach-év jelentős eseménye lesz, hogy a nyár elejére készül *Bach teljes zenei életművének 172 CD-lemezen való kiadása*. A gigantikus zenei vállalkozás csodálatos új bepillantást

nyújt majd a nagy zeneszerző hitének és gondolkodásának világába – mondta a teljes CD-kiadást előkészítő *Helmut Rilling*, a stuttgarti Nemzetközi Bach Akadémia vezetője.

(epd-w)

NAGY-BRITANNIA

(Az elváltak esketésének kérdése az Anglikán Egyház legközelebbi zsinata előtt.)

A szigetország anglikán államegyházában régóta súlyos vitakérdés az elváltak új házasságkötésének egyházi megáldása. Eddig a brit anglikán egyházi törvények tiltották az elváltak új házasságának megáldását. Miután ez a kérdés heves vitákat idézett elő, az 1994-es zsinat különbizottságot állított fel a kérdés alapos teológiai megtárgyalására és a megfelelő javaslatok kidolgozására. A zsinati munkacsoport most elkészült jelentése azt javasolja, hogy a brit államegyház oldja föl az elváltak esketésének eddigi általános tilalmát. Ismerje el azt a tényt, hogy két élő személy házassága – a házasság egész életre szóló jellegének feltétlen elismerése mellett – ténylegesen megszűnhet a volt házastársak között. „Mi nem javasoljuk egy újabb házasságkötés egyházi megáldásának teljes tilalmát” – áll a bizottság jelentésében. Ugyanakkor azonban indítványozza a bizottság azt is, hogy ilyen házasság-megáldás csak akkor történhessen meg, ha az elvált házaspár nem volt a szétválás oka, nem követett el házasságtörést, és ezt megelőzően még nem vált el. A javaslat azt is tartalmazza, hogy az újraesketésre felkért lelkész a saját lelkiismereti döntése alapján el is utasíthassa a házasság megáldását. A kérdésben további heves viták várhatók a legközelebbi anglikán zsinat összeüléséig.

(ENI)

SPANYOLORSZÁG

(Újabb hírek a madridi evangélikus központ életéből.)

Madrid történelmi evangélikus központja, a *Fliedner Alapítvány intézményei* újabb hírlevélben számolnak be arról, hogy az *El Porvenir* és a *Juan Valdes kollégiumokban* a tanulók létszáma több mint 900-ra nőtt. A *Fliedner-központ* 40 koszovói menekültet fogadott be falai közé. A *Libreria Calatrava*, a 125 éves evangélikus könyvkereskedés és könyvtár igen élénk forgalmat bonyolít le, és ellát-

ja evangéliumi irodalommal a katolikus országban élő protestáns szóránnygyülekezeteket. A múlt évben a Madridban élő római katolikus szervezetek, a protestánsok, zsidók és mohamedánok az *El Porvenir Kollégiumban* tartották közös tanácskozásukat, és együtt kérték a spanyol kormányt a *vallásos programok bővítésére* a spanyol televízióban és rádióban.

(Blätter aus Spanien)

LENGYELORSZÁG

Ökumenikus közeledés a lengyel egyházak között.

Január végén a többségi római katolikus egyház és az evangélikus, református, ortodox, metodista és mariavita (lengyel katolikus) kisebbségi egyházak képviselői a varsói evangélikus Szentháromság-templomban ökumenikus meg egyezést írtak alá a *keresztység érvényének elismeréséről valamennyi egyházban*. Az aláírásakor *Jozef Glemp* bíboros, a lengyel katolikusok feje kijelentette, hogy ez a megegyezés „nagyobb ökumenikus együttműködés lehetőségeit teremti meg”, és segít abban is, hogy az egyházak bizonyágtétele „erőteljesebb és elfogadottabb legyen” a lengyel társadalomban. Jelen volt az ökumenikus eseményen *Jerzj Buzek*, Lengyelország evangélikus miniszterelnöke is.

A megegyezéssel egy időben *Jan Szarek* varsói evangélikus püspök melegen üdvözölte a Siemiovicében 1946-ban a kommunista kormány által elvett és a római katolikus egyháznak átadott evangélikus templom visszaadását a római katolikus egyház részéről. A püspök szerint a több mint fél évszázada elvett templom visszaadása újabb jele a kiengesztelődésnek és ökumenikus közeledésnek a két egyház között a millenium évében.

(ENI)

SZLOVÁKIA

(Felavatták az Evangélikus Teológiai Fakultás új épületét Pozsonyban.)

A Martin Luther Bund folyóirata (Lutherischer Dienst) januári számában fényképes híradást közöl a *Szlovák Evangélikus Egyház új teológiai központja fölépítésének befejezéséről és felszenteléséről*. A Comenius Egyetem új Evangélikus Teológiai Fakultása a szlovák főváros szélén épült fel. A fakultás szép és modern, új épületében hat tanszék működik. Aulája 200 ülőhellyel nemcsak

előadások céljaira szolgál, hanem a hallgatók és a környék gyülekezete istentiszteleteit is itt tartják. A fakultás egyik szárny-épületében helyezték el a Teológusok Otthonát, amely 106 hallgatónak ad szállást és ellátást. A szentelési ünnepeken egyházunk képviselőjében megjelent *D. Szebik Imre* püspök és *dr. Szabó Lajos*, az Evangélikus Hittudományi Egyetem rektora.

(LD)

AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK

(Élénk vita az USA államaiban a Tízparancsolat iskolai kifüggesztése körül.)

Évtizedek óta tart a vita az Egyesült Államokban arról, hogy *állami iskolákban, bíróságokon és városi hivatalokban kifüggeszthetik-e a Tízparancsolatot*. Keresztyének és vallási szervezetek régóta állhatatosan küzdenek ezért az USA egyes államaiban a „közkerülés erősítése” célkitűzésével. A javaslat ellenfelei viszont szenvedélyesen tiltakoznak ez ellen, és az amerikai alkotmányra hivatkoznak, amely éppúgy tiltja a vallási diszkriminációt, mint a vallási közösségek előnyben részesítését az állami intézményekben.

Legújabbban *Indiana államban* a parlament nagy többséggel elfogadott egy törvényt, amely szerint a Tízparancsolat az állami iskolákban is kifüggeszthető. Tíz másik szövetségi államban ugyanilyen törvénytervezetnek a megvitatása van folyamatban.

Jelenleg az USA egész területén erős a követelés a társadalomban a *hagyományos erkölcsi értékekhez való visszatérésre*. Egyik fontos téma ez a követelés az idej elnökválasztási küzdelemben is. *George W. Bush*, a republikánus konzervatív elnökjelölt egyik legfontosabb követelése is a Tízparancsolat kifüggesztése az állami iskolák falára, mivel az „egyetemes emberi értékeket közvetít”.

A vallás és állam viszonya már régóta az egyik legtöbbet vitatott kérdés az USA államaiban. A statisztikák szerint a lakosság fele rendszeresen részt vesz az istentiszteleteken. Az amerikai pénzen ott a felirat: „In God we trust” – Istenben bízunk! A politikusok gyakran fejezik be felszólalásaikat ezzel a mondattal: „God bless you!” – Isten áldjon meg benneteket. Ugyanakkor az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága négy éve folytat küzdelmet az egyház, a vallás és az állam szétválasztásáért. Mindenesetre az

egyházakban sem teljes az egyetértés a keresztyén vagy a Tízparancsolat kifüggesztése, illetve a reggeli imádság kötelező bevezetése körül az állami iskolákba

(epd-w)

BRAZÍLIA

(Keresztyén tanúságtétel Latin-Amerika sokszínű vallási és kultúrájú világában.)

Ezzel a témával foglalkoztak Sao Leopoldo Evangélikus Teológiai Fakultásán a múlt végén az Evangélikus Világszövetség által szervezett konferencián. A résztvevők egész Latin-Amerikából érkeztek, de voltak jelen más kontinensekről is.

A konferencia zárójelentése megállapítja: Brazília a sokféle vallás és kultúra iskolapéldája. Ebben a hatalmas országban a történelmi keresztyén egyházak (döntő többségben római katolikusok és kisebbségi protestánsok) mellett erőteljesen jelen vannak az új karizmatikus mozgalmak, a hagyományos afrikai vallások keverékei (umbanda, kimbanda szekták), a japán buddhizmus és az iszlám követői, de mindenfajta vallásosság ellenfelei is." Megerősítjük, hogy keresztyén missziói elkötelezettségüknek azzal teszünk leginkább eleget, ha megvalljuk Krisztus- és Szentháromság-hitünket, de ugyanakkor

készek vagyunk a türelmes dialógusra és a békére más vallások híveivel is" – hangzik a zárónyilatkozatban.

(LWI de)

KÍNA

A buddhizmus megerősödése a Kínai Népköztársaságban és Tajvan szigetén

A legutóbbi két évtizedben a buddhista vallás „ébredése” szinte párhuzamosan halad a Kínai Népköztársaságban a gazdasági élet fokozatos megerősödésével – írja a „Spotlight on China” januári vezércikke ezzel a címmel: „A feltámadó buddhizmus Kínában”.

A világ legnépesebb országában járó külföldi turistáknak is feltűnik az egyre több díszes buddhista templom, a buddhista szerzetesek és szerzetesnők egyre nagyobb száma a városok utcáin a szárazföldi Kínában. A buddhizmus befolyása nyilvánvalóan erősödik a városokban és vidéken egyformán, a keverék Falunkong szekta elleni szigorú fellépés ellenére. A buddhizmus igen nagy előnye az egyházakkal szemben az – írja a cikk –, hogy kétezer év óta a legszorosabban össze van kötve a kínai kultúrával, az ősi kínai hagyományokkal. Ennek a hatása alól még a kommunista párt tagjai sem tudják kivonni magukat. A budd-

hista templomok és kolostorok ma vonzó központjai a külföldieknek és a lakoságnak is, s ez elé még az állam sem kíván akadályokat gördíteni.

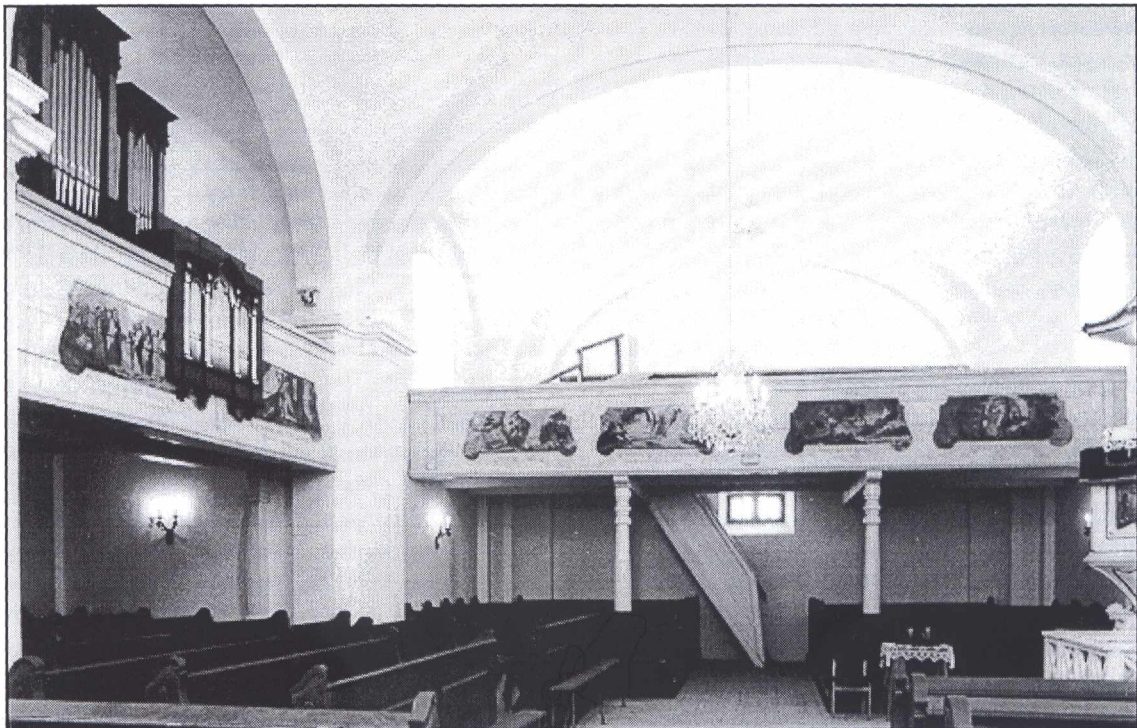
Hasonló buddhista „ébredés” jelentkezik a szárazföldi Kínán kívül is, például Tajvan szigetén, amely már Ázsia egyik legvirágzóbb országa. Itt egyre nő a Fo Guang Shan (Buddha világossága) vallási mozgalom jelentősége. Kolostorain kívül rendkívül erős a befolyása Tajvanon a Fo Guang Shan Egyesületének, valamint a régi buddhista vallásos irodalom megújulásának. A másik ilyen szellemi központ a *Zheng Yan*, amelyet sokan Teréz anya indiai női szerzetes rendjéhez hasonlítanak, és amely a nőket szociális-társadalmi szolgálatba állítja a társadalom szélére került szegények és betegeket között.

(Spotlight on China)

(A kínai evangélikus egyház története.)

Nemrég jelent meg Hongkongban az evangélikus világban genfi szolgálata miatt közismertté vált *dr. Andrew Hsiao* teológiai professzor legújabb könyve angolul: „A kínai evangélikus egyház rövid története”. A könyv Hsiao professzor nagyobb, 1947-ben kínai nyelven írt könyvének rövidebb változata.

(Spotlight on China)

Hatékonyágnövelés az egyházi szervezetek újragondolásával

4. rész

3. A felhasznált minőségügyi eszközök

3.1. SWOT elemzés (lásd 3. rész)

3.2. folyamatábra (Flow-chart)

Egy folyamat leírásához olyan áttekintő, tömör módszerre van szükség, melyből a szükséges döntések és az illetékességek kiderülnek. Ilyen eszköz a folyamatábra (Flow-Chart diagram). A módszert több szakma használja, ezért céljaiban, részletességében, megjelenítésében rendkívül változatosan terjedt el.

A módszerrel a kitűzött célokhoz vezető utakat grafikusán jelenítjük meg úgy, hogy a döntések és elágazások áttekinthetővé váljanak. Ezzel minden logikailag elképzelhető fordulat esetére átgondolható a továbblépés, valamint az egyes kritikus pontokhoz illetékes személyek, vagy szervezetek, testületek rendelhetők. A módszer hasznosan alkalmazható olyan esetekben, amikor egy feladat esetében elágazások, végrehajtási alternatívák várhatóak. Ezért különösen jól használható

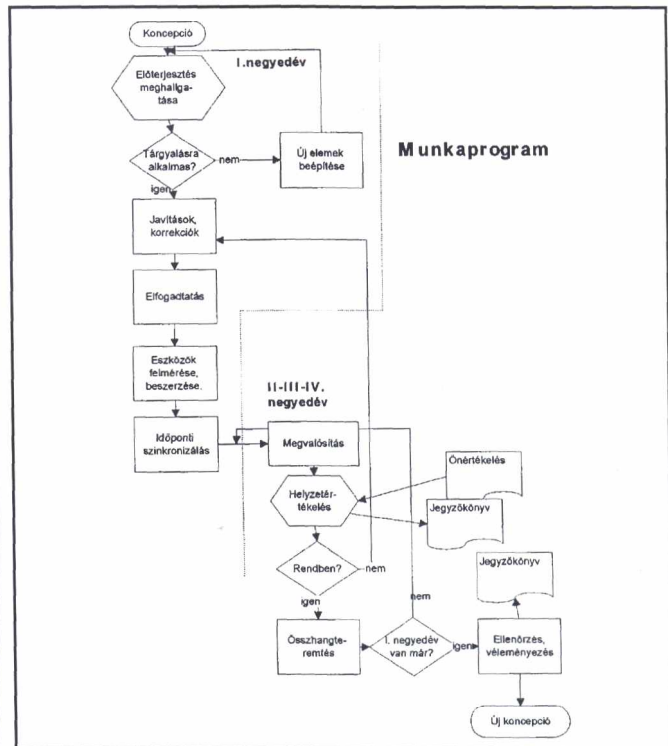
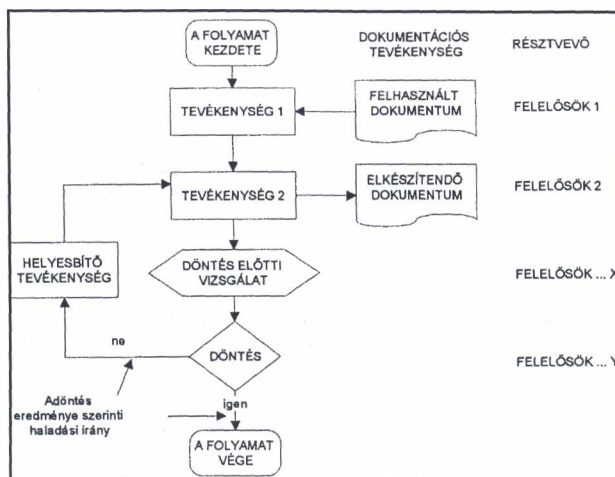
- új események, szolgálatok tervezési meneténél
- kivitelezési folyamatok (pl. választások, műszaki kivitelezések stb.) lebonyolításánál
- szervezetfejlesztési események kipróbálási (pilot) fázisaiban.

A folyamat-döntési diagram az egyes állapotokat, illetve eseményeket ábrázolja rendszerbe kapcsolva. Az alábbi jeleket érdemes különválasztva a diagramon használni:

- kezds, illetve célmegnevezés
- események, vagy tevékenységek
- döntési pontok, elágazások
- esetleg a kritikus, vagy problémás helyzetek.

A folyamatelemeket irányított vonalak kötik össze, ahol az irányt a logikai kapcsolat határozza meg. A döntési, illetve az elágazási pontokon a folyamatvonalakra a döntési pont eldöntendő kérdése szerinti válasz is felkerül. Az ábrázolás jelmagyarázata.

1. ábra A folyamatábrák egy lehetséges szintaktikája

2. ábra Éves munkaprogram készítésével kapcsolatos folyamatábra

Az egyházmegye éves munkaprogramja követhető nyomon a fenti folyamatábrán. A negyedéves beosztás az egyházmegyei presbitériumi ülések ritmusában alakult ki. A hatékonyabb munkavégzés miatt egyszerre csak 2-3 munkaág kerül az „első negyedévbe”. Ilyenformán a presbitérium nem csupán az év végi, sokszor „ledarált” jelentések szintjén foglalkozik munkaágaival, hanem támogató segítséget képes adni, be tudja illeszteni a teljes programba, ellenőrizni tudja sikereit vagy kudarcait. (A fenti folyamatábra a Dél-Pest Megyei Egyházmegye elfogadott szabályrendeletei közül való.)

3.3. A folyamatábrán megjelenített kiegészítő információk ábrázolása

3.3.1. Felelősségi mátrix

A tevékenység megfelelő elosztása a jó vezetés egyik kulcskérdése. Ebben nyújt segítséget az az eszköz, melyben a különböző tennivalókat a feladatokat végző személyekhez társítjuk.

Táblázatunk egyik oszlopába a tevékenységek listáját állítjuk össze. Egész meghökkentő, hogy példánkban egy istentisztelet megtartásához milyen sok kapcsolódik. (Kapuk kinyitása, fűtés, oltárdíszítés, énekkar beénekeltetése, szentségi jegyek előkészítése, érkezők fogadása, hirdetőkönyv megírása, hangerősítés, felolvasók beállítása stb.) A másik oszlopba a végrehajtók (V), illetve az ellenőrzők (E) kerülnek. A táblázat kitöltésénél mindig azt jelöljük meg végrehajtóul, akinél igaz az, hogy betöltött szerepénél fogva valóban ez az ő dolga. Ez főképp a lelkéssel kapcsolatban érdekes: igaz az, hogy a lelkész csak olyan feladatokat végez, amit más nem tud megcsinálni?

	lelkész	gondnok	egyházi	kántor	fiatalok	más
kapuk kinyitása			V			
fűtés		V				
oltárdíszítés			V			
énekkar beénekeltetése				V		
szentségi jegyek			V			
érkezők fogadása					V	
hirdetőkönyv megírása	V					
hangerősítés		E				V
felolvasók beállítása						V
énekszámok kitétele			V	E		
gyertyák meggyújtása			V			

3. ábra

A tevékenységi mátrix így nem csak abban segít, hogy tervezetten osszuk szét a feladatokat – a lelkészre alig jut valami, hiszen neki az istentisztelet a feladata –, hanem abban is, hogy az oszlopokat követve egy-egy felelős tudhatja, hogy neki milyen feladatai vannak. Ha elég széles körben készítjük el a táblázatot, akkor a függőleges oszlop alapján akár munkaköri leírást is adhatunk.

3.3.2. Dokumentumok

A folyamatok egyértelműsége akkor biztosítható, ha a vele kapcsolatos szabályok egyértelműek. Ehhez azonban elkerülhetetlen a folyamatok átgondolása, megtervezése, elfogadtatása és következetes kivitelezése. Az egyes folyamatközi állapotok azonosítása, illetve a megnyugtató lezárásuk sem történhet meg a megfelelő adat és állapot rögzítés nélkül. Mindez hatékony módszereket igényel.

Bár sok lelkész mondja, hogy számára az adminisztráció a valódi tennivalók elől elrabolt idő, nagyságrenddel több a veszteség a gyűlölt adminisztráció hiánya és hibái miatt, mint az adminisztráció által elvesztett idő és energia.

Gyakran látunk hasonlatosságot a hatékony dokumentálást megtanulni nem akaró értelmiségi és a favágó

között, aki a ruháját átizzadva vadul rángatja a fűrészét egy fatörzsön, s mikor társai rászólnak, hogy pihenjen, azt válaszolja hogyan pihenhetnék, sietnem kell, nincs időm arra, hogy a fűrészemet megélezzem!

Persze a jó rend kialakítására is vonatkozik a hatékonyság minden szempontja, ezért leírni is a fontos és felhasznált dolgokat kell. Semmit vagy keveset abból, ami csak dísz, mindent, ami a folyamat valamely pontján segítség, akár felhasználás, akár összegzés, akár bizonyíték, akár támogatás szempontjából.

Jó irányelvet jelenthet annak eldöntésében, hogy mit kell leírni és mit nem szükséges a mostanság elterjedőben levő környezetvédelmi törekvés furcsasága. Egyes boltokban lehet kapni olyan csomagolóeszközöket, melyekre nagy betűkkel fel van írva, hogy újra hasznosíthatóak, de nem lehet tudni, hogy ezt hogyan támogathatnánk. Inkább azt kellene a zacskókra írni kis betűkkel, hogy hol kell gyűjteni, vagy mit kell vele tenni.

A másik szemléletes példa az előírandó tevékenységekre vonatkozóan az a történet, melyet egy közös repülőutunkon egyik nagyra becsült barátomtól hallottam. „Szemléltető anyagokként gyűjteni lenne érdemes a repülőn elterjedt hányózacskókat. Mert mit is kell egy egészségügyi célokot szolgáló zacskóra felírni mint utasítást? Talán a repülőtársaság emblémáját? Ez reklám szempontjából nem biztos, hogy célszerű. Vagy azt, hogy amennyiben szükségessé válna a zacskó használata, mit tegyünk pl. fogjuk két kézzel a zacskót kinyitott felső nyílással állunk és orrunk vonalához úgy, hogy a ... Esetleg több nyelven is. Ha kellően beleéljük magunkat a szituációba, tudjuk, hogy akkor már bármit írnak a zacskóra, vagy beletalálunk, vagy nem. Akkor hát ne kerüljön semmi a zacskóra ... Gondoljuk tovább! Egy pár másodperccel később, mint ahogy „súlya” lesz a zacskónak egyáltalán nem látszana fölösleges információnak, hogy most mit kezdjünk vele. Hogy ott elöl van a szemetes doboz, vagy itt lehet a légikisasszonyt hívni. Ezt akár több nyelvű feliratok közül is kiválasztaná a savanyú arcot vágó, gyöngye gyomrú, de megkönnyebbült utas. Hát eszerint dönts el, mire vonatkozzon az az előírás, aminek az elolvasását és betartását igényled.”

A másik kísértés, hogy az előírások túl terjedelmesek, feleslegesen, sokszor az önállóságot rontó módon részletezőek. Nem hagy teret a magától értődő ötleteknek, ott ahol erre lehetőség és szükség lenne.

Példaképpen hadd álljon itt a Tízparancsolattal kapcsolatos egyszerű hasonlat. A kezdetben adatott parancsolatok használatához magyarázó, kiegészítő parancsolatok kerültek. Ezek segíteni próbáltak a szűken vett parancsolatok betartásában. A farizeusi gondolat a törvényekkel „körülkerített” Tízparancsolatok „kerije” jól mutatja a szándékot. A jézusi magyarázatok pedig egészen hétköznapi módon bontják le a Tízparancsolat használatát – közben korrigálják az eredeti tartalomtól való elhajlásokat, torzulásokat.

Az előíró dokumentumokon kívül fontosak a tények rögzítésére szolgáló feljegyzések...

Hivatalunkban körülnézve is azonnal megtaláljuk a

párhuzamokat. A lelkési napló bejegyzéseiben nagy jelentőségűvé válhatnak később – amikor egy félév múlva már nem emlékszünk, hogy mit is beszélünk az újra felbukkanó ismeretlen-ismerőssel – a beszélgetés főbb vonalainak feljegyzései. Ugyanakkor kicsi a szerepe az offertóriumok feljegyzésének itt, amikor erre külön füzet van. Az anyakönyvekben fontossá válik néhány olyan adat, ami a látogatást segíti. Olykor a konfirmáció anyakönyv tartalmazza az ünnepség leírását, az áldó ígét, de nem tartalmazza a konfirmandus lakcímét, ami bizony később fontos lehet. A személyi nyilvántartás se csak az anyagi hozzájárulásokat tartalmazza!¹

3.4. Időtervek, erőforrás-beosztások

3.4.1. A projekt típusú folyamattervezés szempontjai

Egy folyamat meghatározott szempontú modellezésekor, tervezésekor három területre kell összpontosítani.

A) Célmeghatározás

A folyamatok tervezése előtt tisztázni kell, mi az elemzés célja. E cél szerint kell az egész eseményt szemlélni, résztvevőkönkre bontani, majd azokat adott rendező elv alapján egymáshoz rendelni.

Semmiféle térkép, logikai kapcsolódás, hálóterv nem nyújthat segítséget akkor, ha nem ismert a cél. Ezért a cél-, illetve feladat-meghatározásnak különálló lépésnek kell lennie, amely pontosan és világosan körülhatárolható. A célt a tervezés megindításakor már ismerni kell.

Egy folyamattal kapcsolatosan cél lehet, hogy

- adott időpontra befejeződjék
- az adott költségkeretet ne lépjük túl
- mindenki ismerje felelősségét és leterheltségét, és ennek alapján összehangolt munka folyjék, stb.

B) A cél elérését befolyásoló valamennyi információ beszerzése, valamint a megvalósításhoz szükséges összes tevékenység és számbajöhető feladat felmérése

Az információk felhasználásakor és az elemi feladatokra való bontásnál figyelembe kell venni az összes olyan körülményt, mely a választott szempont szerint hatással lehet a folyamatra.

Ilyen értelemben tehát egy kirándulás szervezésénél nemcsak az indulástól a hazaérkezésig terjedő idő alatt költségeket, tennivalókat és időigényt kell tervezni, hanem az előkészítéssel és a lezárással járó és a lezárás utáni tevékenységeket is figyelembe kell venni.

C) Tisztázni kell a modellalkotás funkcióját és felhasználóját

Az eltérő elemzési szempontok, valamint a különböző helyzetű alkalmazók más-más funkciójú logikai kapcsolatábrázolást kívánnak meg. A tevékenységeket olyan mélységben kell részletezni, hogy az a felhasználó illetékességével összhang-

ban maradjon. Az összetett tervek ezért épülnek föl fő-, rész- és alhálóból.

Amennyiben egy választás során egy rajtunk kívüli szervezetnek vagy személynek is felelőssége van, de annak tevékenységére nem tudunk (vagy nem akarunk) befolyást gyakorolni, a hozzárendelt tevékenységet egyetlen elemként kezelhetjük.

3.4.2. A hálótervezés logikai szabályai

A hálóterv az események, cselekvések logikai, technológiai, gazdasági kapcsolatainak feltárására és bemutatására, az elemzett folyamat időbeli lefolyásának grafikus ábrázolására alkalmas modell. Gyors, szemléletes áttekintést tesz lehetővé a rendszer részéről és egészéről. Segítségével

• javul a folyamatok térbeli és időbeli kapcsolódásának áttekinthetősége

- a folyamatok összhangja megteremthetővé válik
- a lehetséges alternatívák gyorsan kidolgozhatóak.

Felhasználásával megalapozottabb a döntés-előkészítés is, hiszen lehetővé válik a döntés helyességének kipróbálása, a döntés lehetséges következményeinek előzetes megismerése-re.

A háló a folyamat, a feladat végrehajtásának grafikai modellje. Az egyes tevékenységeket úgy kell egymás után kapcsolni, hogy azok valóban a végrehajtás módjáról adjanak tájékoztatást. Az egyes tevékenységeket nemcsak egymás után lehet elvégezteni, hanem általában egy tevékenység befejezése után egyszerre több, sorrendben rákövetkező tevékenységet lehet megkezdeni. A hálótervezésnél az összes részfeladatot és résztvevőtevékenységet úgy kell összeilleszteni, ahogyan azok valójában egymás után következhetnek, egymásból folyhatnak, vagy esetleg egymástól függetlenül, párhuzamosan történhetnek.

Az elemzett folyamat szerkezetének helyes kialakítására vonatkozó általános szabályok:

• A háló összefüggő rendszert alkot, két tetszés szerinti csomópontját nyilak sora köti össze.

• Végés kiterjedésű, tehát véges számú eseményből, tevékenységből (pontból és nyilból) áll.

• Időben lefolyó, dinamikus (irányított). Egy tevékenység a nyíl irányában valamely korábbi időpontból (a munka megkezdésétől, a kezdő eseménytől) későbbi időpontba (a munka befejezése, a záró esemény felé) haladást jelent.

• Hurokmentes. A hurokban ugyanis a megelőző és a rákövetkező tevékenységeket nem lehet megkülönböztetni. A technológiai folyamatoknál a sorrendiséget mindig egyértelműen meg kell határozni, ami tehát így kizárja a hurok képződésének lehetőségét.

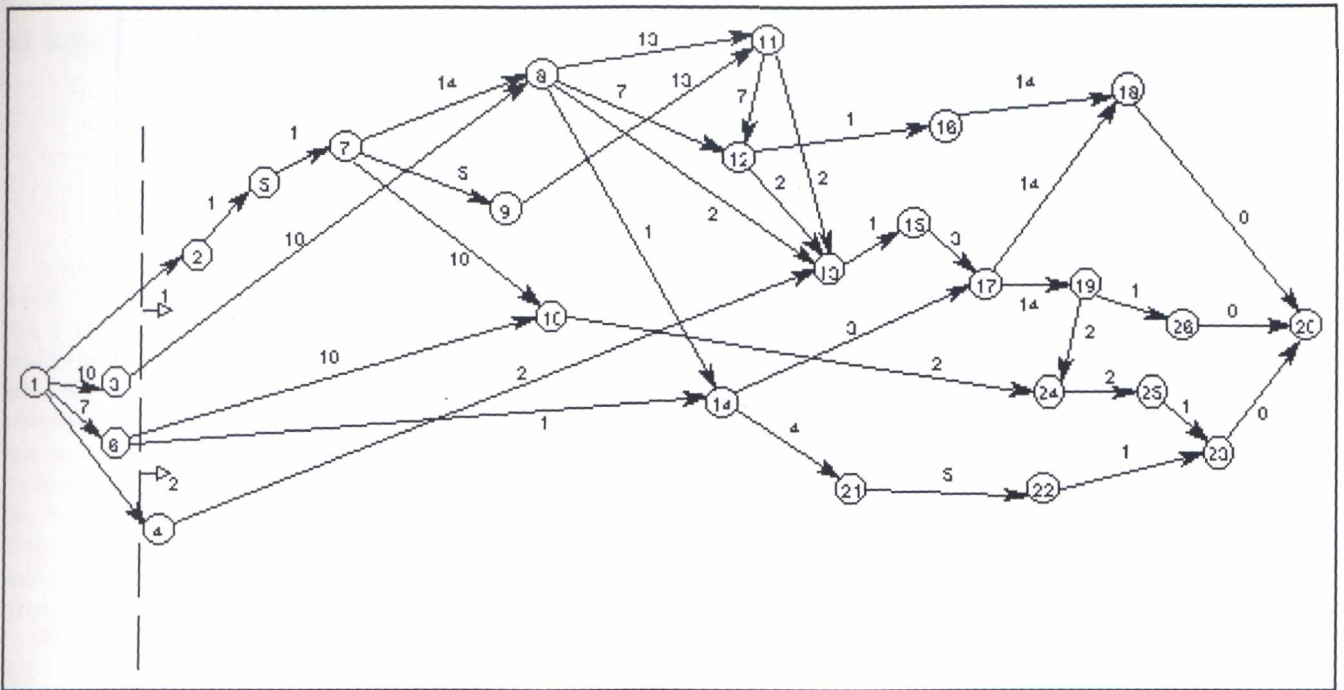
• A tevékenységeket reprezentáló nyilak metszhetik egymást. A hálóban az eseményeket (pontokat) mint a tevékenységek (nyilak) kezdő-, illetve végpontjait definiáltuk.

• A tervfeladatnak általában csak egy kezdő eseménye és egy záró eseménye van.

A tevékenységek (tevékenységsorok) kapcsolatának feltárásával lehetőség nyílik az időtervezésre, a költségtervezésre, -optimalásra, valamint a rendelkezésre álló erőforrások felhasználásának tervezésére.

Példánkban egy templom renoválását tervezzük. Az alap megsüllyedt egy ponton (statikai munka), de szük-

¹Mind ez, mind a favágós cettanulmány Bodor Pált dicséri, akinek humanizmusa és tapintatos ötletessége újra, meg újra megerősítést jelent számomra a szervezettefejlesztéssel és a minőségüggyel kapcsolatosan.

TEVÉKENYSÉG **IDŐSZÜKSÉGLET**
(nap)

1.	Megbízások kiadása	
2.	Sátorépítés (fedett műhely)	1
3.	Statikai javítás	10
4.	Kazánszerelés	2
5.	Padok leszerelése	1
6.	Kapukészítés	7
7.	Berendezések kihordása	1
8.	Belső kőművesmunkák	10
9.	Villanyvezetékek behúzása	5
10.	Padok javítása	10
11.	Fűtési csövek lefektetése	13
12.	Belső festés	7
13.	Fűtési szerelvények beszerelése	2
14.	Kapubeállítás	1
15.	Kazánbeüzemelés	1
16.	Armatúrák felszerelése	1
17.	Takarítás	3
18.	Orgonajavítás	14
19.	Mázolás	14
20.	A templom újbóli használatba vétele	0
21.	Külső kőműves javító munkák	4
22.	Külső festési munkák	5
23.	Műszaki átadás, átvétel	1
24.	Berendezések behordása	2
25.	Berendezések beszerelése	2
26.	Címfestés	1

4. ábra

ség van a belső festés előtt is kőműves munkára. Az asztalosokra a padok javítása, az új kapu elkészítése, az oltár felújítása vár. Ezt az udvaron felállított, nagy sátorban végzik. A villanyvezetékek kicserélésére, a fűtés korszerűsítésére is sor kerül. A külső renoválás a kőműveseké és a festőké. Talán marad pénz az orgona felújítására is. A munkát a pünkösdkor történő konfirmációi

ünnepély és egy különleges esküvő időpontja közé kell elhelyezni. Ezért nagyon fontos, hogy már előre eltervezzük, milyen mesterek dolgozhatnak együtt, hogy illeszkedhetnek össze a különböző munkafázisok: mi mi után jön. Vannak-e olyan feladatok, amelyeket már a konfirmáció előtt el lehet kezdeni, mert nem zavarja a templomi környezetet, vagy az esküvő után be lehet fejezni? Az is cél, hogy az egyes szakmák képviselői folyamatosan dolgozhassanak, és minél kevesebb ideig legyenek leterhelve.

Végig kell gondolni, mely események befejezése szükséges ahhoz, hogy az újabb tevékenységek elkezdődhessenek. Ennek alapján rajzolható fel a háló, melynek csomópontjaiban a számok az egyes tevékenységeket jelentik. A nyílakra pedig a végrehajtáshoz szükséges idők kerülnek.

Sor- szám	Útvonal	Időigény [nap]	Összesen
1	1,2,5,7,8,11,12,13,15,17,18,20	=1+1+1+10+13+7+2+1+3+14+0	53
2	1,4,13,15,17,19,26,20	=2+2+1+3+14+1+0	23
3	1,2,5,7,8,11,12,13,16,17, 19,24,25,23,20	=1+1+1+10+13+7+2+1 +3+14+2+2+1+0	58
4	1,3,8,14,21,22,23,20	=(10)+10+1+4+5+1+0	21

Példaként négy nyílfolyamot választottunk ki. Köztük van az összes közül leghosszabb láncolat is, 58 nappal. A negyedik láncolatban az első és harmadik esemény közti 10 napot azért nem számoltuk, mert a statikai megerősítés a templom külső falán hátul végezendő el, ezért Pünkösdk előtt is lebonyolítható. Az ábrán a konfirmáció időpontját szaggatott, függőleges vonal jelzi.

Az így megszerkesztett háló lehetőséget teremt az ún. Gantt-diagram gyors megszerkesztésére. Ez az ábrázolás az idő mentén egymáshoz kapcsolódó eseményeket tevékenységenként különválasztva mutatja be. Megmutatja a kritikus utat, az egy időben folyó tevékenységeket és kijelölhetővé teszi az ún. mérföldköveket, mely a projekt részhatáridejének felelnek meg.

Kétezer év jeles egyháztörténet írói

(Néhány emlékeztető gondolat a jövő teológusainak)

A keresztyénség 2000 éves jubileumával kapcsolatban emlékezem meg azokról az egyháztörténészekről, tudósokról, akiknek a gondolkodása, történelemszemlélete meghatározta az elmúlt évezredek egyháztörténet írását. Nem térhetek ki természetesen részletes, bibliográfiai felsorolásra – hiszen a teljességre törekvés ezen a téren is hiú ábránd lenne –, hanem csak a maguk korában kiemelkedő történetíróira szorítkozom, akik akkor valamiféle újszerű, tisztább látást adtak a keresztyénség, az egyház történetének feltárásában, illetve annak bemutatásában. A historikusok közül részbeni szelektálás kedvéért elsősorban azokat emelem ki, akikről éppen e jubileumi esztendőben valahogyan „kerek” évszámmal emlékezhetünk meg.

Miként látni fogjuk, a keresztyénség kétezer évéből szinte másfélezer éven keresztül a dualisztikus szemléletmód uralta az egyháztörténet írását. A 16. században, a reformáció korában jelentkezett a konfesszionális történetlátás, mely a felekezeti különbözőségekre épített. Váltakozva teret nyert a kritikai, pragmatikus történelemszemlélet, és a pietizmusnak elkövetkezett a hatása az egyháztörténet „építő jellegű” tanulmányozása, vizsgálata révén.

Mindezek felett áll azonban a keresztyénség első történetírója. 80 körül hunyt el *Lukács*, az Antiochiából származó orvos, Pál apostol hűségese utítársa. A róla nevezett evangélium és az Apostolok Cselekedeteinek lejegyzője választékos stílussal, forrásainak rendjét fegyelmezetten megtartva állította össze munkáit. Mert ugyan nem elsőnek vette kezébe a tollat, mások adtak példát neki, de pontosabb adatokat akart amazoknál közölni Jézusról és egyháza történetéről. Ahol ugyanis keresztyének vannak, és él a Jézus Krisztusban való hit, ott szükség van arra, hogy írásba foglalva legyen a jézusi szó és tett, mely megőrzi a gyülekezetet az eltévelyedéstől. Lukács az események nagy részének maga is szemtanúja volt, de szorgalmas kutató munkával elbeszélésekből és tanúktól nyert híradásból szerkesztette iratait

„Két kötetes” műve természetesen több, mint történelem, ezért a kánon készítői munkáit az Újtestamentumba sorolták. Mi, mai olvasói nemcsak történeti ismeretekkel gazdagodunk általa, hanem Isten Szentlelkének ébresztő ereje nyomán hitet, tanítást és lelki vezetést is nyerhetünk belőle. Lukács ugyanis nemcsak történész, hanem teológus és igehirdető, aki maga is megtapasztalta, hogy az egyház történetének motorja a Krisztus által küldött Szentlelek, vagyis Jézus valóságos jelenléte az egyház életében

A görög ciklikus gondolkodással ellentétesen Lukácsnak, miként az egész Újszövetségnek a gondolkodásában, a lineáris időszemlélet érvényesül. A történelem folyása Isten örökkévaló, szent tervébe tartozik. A mártírok vére az egyház magvetése, Isten ígését semmi és senki nem tudja gúzsba kötni, halad az útján a céljig. Ez a bizonyosság csendül ki tanúságtételéből.

Az egyháztörténet írás elismert atyja *Eusebius*, caesareai püspök, aki 340-ben halt meg. Pamphilus mártír tanította, a caesareai iskola és könyvtár tudós vezetője. A Galerius idejében folyt keresztyénüldözés alatt Egyiptomban húzódott meg, bár elfogták őt is sok társával együtt, de valamiképpen meg-

menekült. Később Constantinus császár bizalmi embere lett, részt vett a történelmi fontosságú náicei zsinaton is, (325). Becsületes, igen buzgó, békeszerető embernek ismerték. Mint történetíró hervadhatatlan érdemeket szerzett. először egy világrónikát írt, majd „Egyháztörténetét” adta közre számtalan olyan forrásra hivatkozva, azokat idézve, melyekről különben nem lenne tudomásunk. A keresztyénség első három évszázadáról tájékoztatott tizkötetes munkájában.

Eusebius voltaképpen dualisztikus világszemléletet képviselt. Szerinte az egyház maga a túlvilágon kezdődött, ám itt, e világban sátáni erők állandó támadásának van kitéve. Ezért az egyház történetét valóságos metafizikai harcnak tekintette. Szemléletmódját végül is Augustinus alakította ki, amikor a „civitas Dei” és a „civitas terrena” küzdelmében rajzolta meg az egyház egész útját, mely a végidőig tartó harc a hit és hitetlenség, a Krisztus-követés és engedetlenség, az isteni kegyelem és a bűn között. Eusebius a püspököket tekintette az apostoli tradíció képviselőinek. Ezért nála az egyház történetét az egyes püspökök élete és magatartása jelenti. Megmaradnak-e az Istenhez való hűségben, vagy engednek a Krisztustól elszakító erőknek, az eretnekség, hitetlenség nagy kihívásának az egyház képviselői? – ez mindig izgalmas kérdése.

Eusebius módszere azóta is kísért, mert a későbbi korokban is többen a kizárólag a hierarchikus személyek, uralkodók életútjában szemlélik az egyház történetét, holott az mindig több, és átfogóbb, mint egyes személyek élete. Eusebius szemléletmódja szinte egy évezredre meghatározta az egyháztörténet írását. A középkor változatlanul ebből a hagyományból élt.

Az újkorban született az egyháztörténet írás új szemlélete az 1575-ben elhunyt *Matthias Flacius (Vlacich)*, a reformáció első nagyszabású történetírójának munkálkodása révén. Az illeriai Albanában született 1520-ban. Ezért származásáról „Illyricus” névvel is jelzik. A mai Szlovénia területéről indult fiatalember előbb Bázelen és Tübingenben tanult, majd barátai tanácsára Wittenbergben iratkozott be az egyetemre 1541-ben, s ott Luther Márton lelkes híve lett. Úgyannyira, hogy életét Luther elhunyt után kiobbant teológiai harcok határozták meg. A tiszta, hamisítatlan lutheri tanítás védelmezésében a „gneziolutheránusok” vezéréként küzdött. Kortársai kemény vitázóként ismerhették meg. Vitatételeket írt többek között a magyar kálvinisták képviselőjének, Szegedi Gergelynek az úrvacsorai téziseihez is. Sőt amikor Melanchthon az új választófejedelem hatására békülékenyebb hangot ütött meg a római egyházzal szemben, inkább feladta ótestamentomi professzori állását az egyetemen, és Magdeburgba húzódott, ahol akkor a lutheri tanokat valló tanárok és teológusok gyülekeztek.

1557-től az újonnan indult jénai egyetemen vállalt tanári munkakört. Itt lépett fel mint ortodox teológus az ún. „filippistákkal”, a Melanchthon-pártiakkal szemben kockára téve saját sorsát, jövőjét. Több munkatárssal szerkesztett egyháztörténeti munkája 1560-ban jelent meg, s „Magdeburgi centuriák” néven vált közismertté. Kötetenként egy-egy évszázadot öleltek át, s azt igyekeztek bemutatni, hogy a római pápaság az évszázadok folyamán *elszakadt* az igazi, krisztusi egy-

háztól. A reformáció ragyogtatta fel újra az egyház tiszta arcát, azt, amely az ősegyház képét hordozza.

Egyébként Flacius véleménye is az volt, hogy az egyház története szüntelen harc Isten és a sátni erők között. Ezt a maga sorsában is szomorúan tapasztalta, amikor egyre sokasodó ellenfelei miatt helyzete tarthatatlanná vált, s 1566-ban előbb Antwerpenben, majd Strasbourghban vállalt lelkészi állást, de innen is elűzve végül is Frankfurtban hunyt el magára hagyottan a nagy tudású teológus. Az ortodoxia után hosszú évtizedek múlva a pietizmus hozott új szemléletet az egyháztörténet írásban.

1700-ban, idén 300 éve már, hogy megjelent *Arnold Gottfried* (1666-1714) az eddigiektől merőben elütő munkája, amelynek címe maga is elárulja írójának különleges szándékát, újszerű szemléletét: „Pártatlan egyház és eretnek történet” (Unparteiische Kirchen und Ketzerhistorie). Az egyháztörténet velejárójaként foglalkozik még az eretnekmozgalmakkal is, tehát részrehajlás nélkül kívánja figyelni az egész történeti folyamatot.

Arnold Gottfried is Wittenbergben tanult, majd Drezdában lett nevelő, ahol a pietizmus atyjával, Spenerrel ismerkedhetett meg. Hatalmas változást jelentett ez az életében, s ez határozta meg utóbb a giesseni egyetemen folytatott történelem tanári munkáját. Nem elégitette ki az ortodoxia, s pietista szemlélettel vizsgálta meg alaposan a régi egyháztörténeti forrásokat, az újjászületés alapján ítélte meg az egész keresztyéniséget.

Nézetei miatt hamarosan összeütközésbe került az egyetemi tanrendszer képviselőivel, a diákság erkölcsi felfogásával, magatartásával. Lemondott tanári állásáról, és az allstedti hercegnél, majd Quedlinburgban vállalt szolgálatot, ahol megírta egyháztörténetét. Pietista támogatóival ki is adta munkáját. De szenvedélyes térítő igyekezete miatt elbocsátották.

Történelmi munkájában a Krisztushoz való hűség és a tőle való elszakadás feszültségében vizsgálta az egyháztörténeti eseményeket. Még a reformációban is felismerni vélte az elvilágiasodás hatását. Szerinte az igaz egyház azokban a megíngathatatlan tanúknak jelent meg, akiket sokszor akár a vértanúságig üldöztek. Közben a valódi, vagyis krisztusi egyház képét függetlenítette a történeti egyháztól, amivel az egyháztörténet írás számára merőben új szempontot alkalmazott. A „hithősök” képzete, vagyis az egyes személyek döntő jelentőségű magatartása igen fontos volt látásmódjában.

Elismert követőre Arnold egyhamar mégsem talált. A 18. század „modern” szemléletű történetírói szakítottak ugyan a dualisztikus és a pietisztikus szempontokkal, de újra a pragmatikus, vagyis az oknyomozó, a források alaposabb vizsgálatára támaszkodó, racionalista szemléletmód került előtérbe. A liberalizmus korában a tudományos kutatás lett megint az egyháztörténet írásban is hangsúlyossá, Mígnem jelentkezett egy „új ember”, akit ifjúságától fogva megragadott a keresztyén hit belső, kegyes életet és gondolkodást formáló ereje, és

ez az egész történészszemléletét is meghatározta. 1850-ben, vagyis 150 éve halt meg *August Wilhelm Neander* berlini professzor, egyháztörténész, aki szakítva elődei látásmódjával, visszahozta az egyháztörténet írásba a *pietisztikus*, „építő jellegű” szemléletet.

Neander göttingeni zsidó családból származott. Eredetileg David Mendelnek hívták. 1806-ban, 17 éves korában jutott hitre, megkeresztelkedett, s ezért vette fel a Neander („új ember”) nevet. Schleiermacher tanítványa lett 1811-től, majd 1813-ban a heidelbergi egyetemen nyert tanári katedrát. Később az újonnan alapított berlini egyetemre hívták meg a tekintélyt szerzett tudóst és történészt. Itt dolgozott aztán haláláig. Eredeti személyiség. Az ú.n. „pektorálteológia” (pectus est quod facit theologum – a szív teszi a teológust) határozta meg egész gondolkodását. Az egyháztörténeti monográfiák mestereként is ismertté vált. Elmélyedt az elmúlt korok sajátosságaiban, foglalkozott a korok forrásanyagával, de mindezek mellett nagy hangsúlyt helyezett a benső keresztyén életre. A kegyességet, a pietást emelte ki az eseményekből, amit eddig elhanyagoltak, de ami a saját életére is döntő hatással volt. Úgy tekintett a keresztyénségre, mint arra az isteni kovászra, amely minden embert át akar hatni, formálni be akar tölteni. Írásában azt hangsúlyozta, hogy az egyház története itt a földön tulajdonképpen „Isten országának története. Szenvédélyesen kutatta, hogy miként valósult ez meg a világban. Szemléletmódja révén azonban „Isten országa” elveszítette újszövetségi eszkatologikus feszültségét, immanenssé vált, sőt szembe került a földi, történeti egyházzal. Neander építő jellegű szemléletmódja többeket inspirált és magával ragadott.

Az 1800-ban született *Karl Hase* neves egyháztörténész, a jénai egyetem nagy tekintélyt szerzett tanára is mesterének vallotta Neandert. Ennek ellenére mégsem követte tanítóját, hanem új utat keresett. A történeti teológia kiváló képviselőjeként az egyháztörténet írásban azokat a módszertani szempontokat alkalmazta, amelyeket korának tudósai is a világi történetírásban. Ő teljesen objektíven kívánta bemutatni a keresztyén egyház történetét. Visszatért a régi, pragmatikus módszerhez, hogy pontosan tárja fel, mi is történt az évszázadok folyamán, s így bemutatta az egyes korok jellegzetes vallásosságát.

Munkája, melyet egyetemi kompendiumnak szánt, még életében tíz kiadást ért meg.

Hase 1823-ban lett docens a tübingeni egyetemen, de a német diákmozgalomban való részvétele miatt egy évre elítélték. Szabadulása után a jénai egyetemre került 1829-ben, ahol „Hutterus redivivus” munkájával hamarosan kitűnt. Később nemességet nyert, sőt tanári tevékenységének elismeréséül a Fehérsólyom Rend lovagjává ütötték.

Egyháztörténeti művét szellemes, élénk, kevés szóval sokat mondó előadás jellemzi. Nemhiába lett közkedvelt. Kompendiumának 3. kiadásakor az előszóban elismeri, hogy Neander túlszárnyalta elődeit pietista szemléletével, ő még is attól tart, hogy „Isten országa a földön az egyes emberek révén szinte karikatúrává lesz”, s ezt ő minden jóindulat ellenére sem találja „építőnek”. Ezért törekszik a teljes valóság föltárására az ifjúság és az utána következő nemzedék számára. Rövid lélegzetű maradt tehát újra a pietizmus hatása az egyháztörténet írás területén.

Végül, de nem utolsó sorban kell megemlékeznünk a múlt század egyik rendkívüli teológusáról, aki ízig-vérig egyháztörténésznek vallotta magát; *Adolf Harnack* berlini történettudós-ról, aki 1930-ban, vagyis 70 esztendeje hunyt el, s akinek személyisége rányomta a bélyegét az egész liberális teológiára.

Dorpatban látta meg a napvilágot 1851-ben. Előbb Lipcsében lett magántanár, majd professzor, de 1879-től már Giesenben, utána Marburgban, s végül 1888-tól Berlinben tanított az egyetemen nyugalomba vonulásáig. Töretlenül emelkedett tehát a pályája.

Előnyére vált kitűnő szervezőkészsége. Alig negyven éve-
sen a porosz tudományos akadémia tagjai közé hívták

Éppen 100 esztendeje, hogy a berlini egyetem több száz diákja előtt tartott előadását így kezdte: „Uraim, hála Istennek, a protestantizmus még nem romlott meg annyira, hogy tökéletlensége, zavartsága felülkerekedhetne rajta, valódi lényegét

tönkretethetné, vagy elcsökevényesedése megfojthatná.” Meghökentő megállapításával bizonyára megragadta és kíváncsivá tette hallgatóit. Harnack számára az evangélikus keresztyénség nem más, mint a szabadság. Liberális gondolkodásával a keresztyén hitet és életet leegyszerűsítette az Istenbe vetett bizalomra és a felebaráti szeretetre. Ő alapította és vezette az Evangéliumi Szociális Kongresszust, tanítványai pedig az ő szellemében a „Keresztyén Világ” baráti társaságot. Mindig izgatták a krízis-problémák, de az Apostoli Hitvallást csupán régi korok túlhaladott emlékének tekintette, s az volt a véleménye, hogy az istentiszteleti rendből ki kellene hagyni.

Nem hallgathatjuk el, hogy Harnack elévülhetetlen sikert ért el a patológia területén, s értékes munkát végzett a dogmatörténet tekintetében. Vele a korszellem pozitivistá hatása kerekedett felül, s a pragmatikus szemlélet formálta a modern teológia ezen irányzatát.

Temetésekor tanítványai közül nem kisebb személyiség, mint Dietrich Bonhoeffer emlékezett meg róla. Sírkövén Hrabanus Maurus ősi pünkösdi ének-imádsága szólít meg: „Veni creator spiritus”.

*

Kétezer év egyháztörténet íróinak színes palettáján végigtekintve a milleniumi esztendőben összegezőképpen Karner Károly professzorunk világos tanításának adhatunk helyet: „Az egyház önmagát adná fel, ha lemondana arról az ígényről, hogy léte Isten akaratában gyökerezik, és hogy élete a feltámadott és megdicsőült Krisztus testének az élete... Az egyháztörténetben az egyház eszmél önmagára, mint történeti valóságra... Ha mindezt átgondoljuk, akkor világos, hogy az egyháztörténet elengedhetetlenül beletartozik a teológiai tudomány összefüggésébe, ennek szerves része... Ez más szóval azt is jelenti, hogy csak mint a hit feltételével dolgozó teológiai tudomány tudja feladatát helyesen megoldani” (Karner Károly: Bevezetés a teológiába, Bp. 1954. 148. o.).

Weltler Sándor

Eszkatológiai tanításunk az ezredforduló fényében

A „minden-tudásunkról” egyre nyilvánvalóbb, hogy nem tudunk semmit. „Egy kis idő”, és a „minden-bírásunkról” is ki fog derülni, hogy nem birtokolunk semmit.

E téma alapján csupa olyan kérdést kell megtárgyalnunk, amelyekről a tudomány sem tud többet, mint a filozófia, és a filozófia sem mondhat bizonyosabbat, mint a tudomány.

Az Isten ígében tájékozódó hit „tudása” és „bizonyossága” a legtöbb, ami adható. Ne szégyellje hát a hit a Krisztusát, különösen a tudomány és a filozófia „tudatlansága” előtt!

Mi az idő?

Halad-e valamerre, vagy csak mi érezzük haladását? Ha pedig halad valamerre, miért van az időnek iránya? S ha valóban van iránya, merre tart az idő? Megannyi megválaszolásra váró kérdés, amelyre sem a tudomány, sem a filozófia nem adott még elfogadható feleletet. „A majd egy évszázados vitát egy camb-

ridge-i filozófus, bizonyos John McTaggart indította el, aki látószólag két teljesen ellentétes megközelítést adta a problémának. Az egyik nézet szerint az idő amolyan egyeztető koordináta-rendszer, ahol az egyes pontok az adott eseményeket jelölik. A másik teória szerint az idő valóban »folyik«, az események tényleg megtörténnek, és jövő valóban »beteljesedik.«¹ A filozófusok és a fizikusok többsége természetesen azt bizonygatja, hogy az idő nem „folyik”, csak mi érezzük „folyását” (belső óra).

Az új évezred kapujában, az időre irányuló fokozott figyelemnek köszönhetően, egyre erősebb a kérdés: miért van az időnek iránya? S valójában merre is tart az idő? Miért hül ki, ami meleg, miért rozsdásodik az autó, és egyáltalán miért nem javul, miért romlik el minden? „És, kedves Horáciuszom, mi az, mit nem tesz rosszabbá az idő?” A tudomány és a filozófia kb. ennyit tud: fölteszi kérdéseit.

¹Toth Szabolcs: Merre tart az idő? Napi Magyarország MAG melléklete, 1999. december 30-2000. január 3. – 3. o.

Mi a kairosz?

Tillich a görög szóhasználatnak megfelelően különbséget tesz kronosz és kairosz között. A „kronosz” a mérhető, a csillagok szabályos mozgása által megszabott időfogalom. A kairosz pedig a „beteljesedett idő”, az „örökkévalóság nagy pillanata”, az egyszeri, a „sors” keze által meghatározott történelmi idő: Jézus Krisztus megjelenése. Jézus Krisztus valóban a történelem lényege, az „értelemadó princípium”, aki életünk értelmét alapvetően határozza meg. A kairosz tehát egyszerre krízis és (új) teremtés. Krízis – amennyiben megsemmisíti a régit. Teremtés – amennyiben az új létrejön.

„Tillich szerint ami Krisztusban, az egyszeri, különleges és univerzális kairoszban történt, az ismétlődik meg a történelem minden nagyobb fordulópontján, természetesen kisebb jelentőségű »középpontokat« hozva létre. Minden »kairosz«-ra érvényes, hogy azokban »elközelített az Isten országa«. A »kairosz« »teonóm korszak« amelyet az Isten felé való odafordulás és az Isten előtti nyitottság határoz meg.”²

Mindenesetre a két világháború után történtek erősen megkérdőjelezték Tillich tanítását. Az első világháborút követő „kairosz”, a „vallásos szocializmus” megbukott. Tillich paradox (és szellemes) magyarázata nem változtat bukottságának tényén: „Tévedtünk, mégsem tévedtünk.” A második világháborút követő „cinikus realizmus”, „a vég megtapasztalása”, „az Isten távolléte”, „az üresség élménye” pedig még inkább kérdéssé teszik azt, hogy a szóban forgó időszakot „kairosz”-nak tekintsük. Olyan korban élünk, amelyben Isten számunkra „távolmaradó” Isten. Az egyház ige hirdetése és minden cselekedete Isten távolmaradását jeleníti meg. Ez volna a 21. század „kairosza”-a?

Tillich tanításával kapcsolatban két megjegyzést teszek. (1) Krisztus egyszeri, különleges és univerzális „kairosz”-át a jelentősebb történelmi eseményekben ismétlésként látni és látatni számomra nem vállalható teológiai út.

(2) Ami pedig az Isten távolmaradásának kérdését illeti, komolyan el kell gondolkoznunk azon, hogy valóban az Isten késéséről lehet-e itt szó, nem sokkal inkább arról, hogy a mi „belső óránk” (mint már annyiszor), most is siet. A „belső óra” sietésének kérdése már az első században probléma volt. H. Conzelmann Lukács evangéliuma magyarázatában lényegében megoldja ezt a kérdést, amikor Jézus működését az idők középebe állítja (Die Mitte der Zeit). Ami pedig az idők végét illeti, kiemeli a történelmi események összefüggéséből, mivel azt kiszámíthatatlan időpontban történő új kezdet bekövetkezésének tartja. Erre a jövőre várakozva kell levonnunk annak jelenünkre vonatkozó következményeit (realizált eszkatológia), továbbá pedig, mivel sem a napot, sem az órát nem tudjuk, naprakésznek is kell lennünk.

Egyetértek Pröhle Károllyal, aki szerint az idők végének eltolódása nem rázta meg a keresztyénséget úgy, ahogyan azt Conzelmann feltételezi. Miért nem? Nyilván azért nem, mert az első keresztyének még könnyen megtarthatták Jézusnak a „legyetek készen!” parancsát, s a többség később is így cselekedett. Az egymást követő generációk közül némelyek azonban már nemcsak Jézus szavára figyeltek, hanem azt is regisztrálták, hogy az előttük járók hiába várták az Urat. Azonban pon-

tosan ez az, amit nem lett volna szabad észrevenniük. Mert az előttük járók készenléte akkor is az egyedüli helyes magtartás volt, ha Jézus az ő életükben még nem tért vissza. Szerintem nem tévedett az első generáció, amikor Jézust közelre várta. Sokkal inkább azok tévedtek, aki visszafelé nézve ebből Isten késését állapították meg. Nekik éppen úgy közelre kellett volna várniuk Urukat, mint ahogyan azt az első időkben Jézus követői tették. Aki ugyanis nem közelre várja érkezését, valójában már nem vagy nem jól számol megjelenésével. Luther zseniálisan mutatott utat ebben a nehéz kérdésben is. Azt mondta: ha tudnám, hogy holnap jön el a mi Urunk, még ma elültetném a fáimat. (És Luther ezt nem a cselekedetekre értette!) Az ezredforduló sok emberben keltette föl az érdeklődést a végső dolgokat illetően. Néhol egészen felfokozott várakozás jelei is mutatkoznak. Jó alkalom arra, hogy a keresztyének végre fölbredjenek álmaikból, és készenlétebe helyezték magukat.

Látszólag tehát az Isten ígéjén tájékozódó hit sem tud többet, mint a tudomány és a filozófia. A többlet csupán annyi, hogy a hitnek nemcsak kérdései, hanem feleletei is vannak. S ezek a válaszok kétezer esztendő távlatából is időtállóak. Mindez természetesen nem jogosít fel minket arra, hogy elbizakodottakká legyünk, inkább csak a felelősségünket növeli.

Mi az eszkatológia?

A „végső” dolgokról szóló tanítás, amely lehet (A) futurikus, tehát az Isten országát egyoldalúan a jövőben láttató, lehet (B) immanens, tehát az Isten országát ebben a világban láttató, s végül lehet (C) „végtörténeti”, amely szerint a „végső dolgok” már elkezdődtek, de csak az idők végén fognak ki- és beteljesedni.

Nem hagyhatom szó nélkül, hogy a „diakóniai teológia” előszeretettel játszotta magát „realizált eszkatológiára”, s el kell ismernünk, hogy ezzel, nevével ellentétben, sem a teológiának, sem az eszkatológiának nem tett jó szolgálatot.

„Az eszkatológia az utolsó idők felől néz a világba. Ez az eszkatológia felelőssé tesz a világért, a világban végzett munkáért, mert az Ő itélőszéke előtt arról kérdeztünk, és arra felelünk, hogy mit tettünk ebben a világban, jót, vagy rosszat.”³ A szerző ezután az Isten országa elérkezése miatti megtérés szükségességéről beszél, majd kifejti, hogy ennek a jele Jézus cselekedete, szolgáló szeretete. Elutasítja a 19. század általa individuálisnak tartott jótékonykodását, továbbá óv a túlzott pesszimizmustól (úgysem tudjuk megváltoztatni a világot), valamint a túlzott optimizmustól (földi paradicsommá változtatjuk a világot). Tendenciózusan hangoztatja azokat az ígéket, amelyekben Jézus „szolgál”. A végkövetkeztetése ezek után csak egy lehet: nekünk is szolgálnunk kell.

Jézus egy olyan korban lépett föl, amelyben népe felfokozott várakozásban élt. Ennek lényege egy dualista történelemszemlélet volt. Várták, hogy a régi, a Sátán uralma alatti világ megszűnik, s az új végre eljön, és megkezdődik térhódítását. Jézus bizonyos értelemben azonosul várakozásukkal, de több lényeges ponton korrigálja is azt. Jézus megjelenésében „elközelített a mennyek országa”. Melyek a jelenlétének jelei? Elsősorban Jézus föllépése, munkássága, ige hirdetése, de természetesen az emberekkel kapcsolatban végzett szolgálata is. Ez azonban nem azt jelenti, hogy Jézus működése által az Isten országa már jelen idejű valóság a vi-

²Heinz Zahrt: Az Isten-kérdés. A Református Zsinati Iroda Tanulmányi Osztálya 1997. 355. o.

³D. Káldy Zoltán: Hanem hogy ő szolgáljon. Evangélikus Sajtóosztály 425. o.

lágban. Csak annyit jelent, hogy elközéltett, más szóval megérkezőben van.

Itt kell megtennünk az első korrekciót. Az ember nem azonos a cselekedeteivel. Nem az által közölt el a mennyek országa, hogy Jézus megkezdte szolgálatát, hanem sokkal inkább az által, hogy megjelent. Itt mindenki Mt 11,5-öt szokta idézni. „Vakok látnak, és bénák járnak, leprások tisztulnak meg, és süketek hallanak, halottak támadnak fel, és szegényeknek hirdetik az evangélium.” Figyeljünk azonban jobban oda! Van más ige is. Jézus Názáretben felolvasott. Ézsaiásból olvasott föl egy szép próféciát. Semmit nem cselekedett, senkit nem gyógyított meg, senkinek nem mosta meg a lábát. Sőt az Írás kihangsúlyozza, hogy később sem tett csodát Názáretben. Viszont mégis így szövelt hozzájuk: „Ma teljesedett be az Írás fületek hallatára.” A „kronosz” nem állt meg, a „kairosz” viszont egy egymondatos kijelentéssel kezdetét vette, cselekedetek nélkül is.

A másik korrekciót Bultmann könyve alapján kell megtennünk. Újtestamentumi teológiájából most csak három címet emelek ki. „Megtörtént kegyelem, Megigazulás jelen időben” „Végső dolgokra tekintő hit mint életforma”. Ezekből a címekből könnyen kihallhatjuk az „egyedül a Krisztus” „egyedül a kegyelem”, „egyedül a hit” reformatori tanítását. Továbbá azt is megérthetjük belőle, hogy az eszkatológia elsősorban nem Jézusnak a világ felé végzett cselekedeteiben, pláne nem a mi, Jézus parancsa által a világ javára végzett cselekedeteinkben „realizálódik”, hanem alapvetően a Krisztus kegyelmében (Krisztus meghalt bűneinkért), a megigazulás jelen idejű megtörténesében (Krisztus feltámadt megigazulásunkra) és az élő hitben (tehát a Krisztusra való rátekintésben és e Krisztus visszavárásában). Ehhez természetesen a jó cselekedetek is hozzátartoznak, de nem a hit kötelező gyakorlataként, hanem annak magától értődő természetességgel érő gyümölcséiként. Téves az a betájolás, mely szerint hitünk alapján a felebarát felé kell fordulnunk. Sem az irányt, sem annak kötelező voltát nem vállalom! Az Újtestamentum népének életformája más. Indulj el Jézustól, s térj vissza Jézushoz! Az út kezdete és a vége is: Ő! A felebarát kikerülhetetlenül a kettő között van. Nem arról van tehát szó, hogy menjünk el a felebarát mellett. Sohasem mehetünk el mellette, de nem a felebarát a cél! Talán azért kerüljük el oly sokszor egymást, mert nem úgy megyünk az úton, hogy Jézustól indulunk. S ha esetleg úgy megyünk is, akkor meg az a baj, hogy nem hozzá készülünk megérkezni. Ez utóbbi a keresztyén etika legnagyobb fogyatékosága. Mennyivel másképpen gondolkodnánk, szólnánk és cselekednénk, ha mindig az „ómega” felé volnánk útban, s nem a felebarát felé.

Végül egy harmadik korrekcióra is szeretném felhívni a figyelmet. A hagyományos dogmatikák az eszkatológia címszó alatt általában a következőkről szoktak beszélni: halál, feltámadás, örök élet, Krisztus visszajövele, utolsó ítélet, Isten országa. Ezek azok a témák, amelyekről inkább hallgatnunk kellene. Semmit nem tudunk ugyanis róluk. Nevetségessé válnunk, mint a konfirmációs káténk, ha ilyen kérdésekben okoskodni kezdünk. („Mikor lesz a halottak feltámadása? A halottak feltámadása akkor lesz, amikor Krisztus dicsőségesen visszatér.” Nyilvánvaló, hogy a kapott válasszal nem jutottunk előbbre.) Viszont sokkal többet kellene tanítanunk a megigazulásról, a kegyelemről és a hitről! A magam részéről ezeket tartom realizált eszkatológiának, vagyis a megigazulást a kegyelmet és a hitet, s nem pedig a cselekedeteket. Ezeknek

ugyanis valóban van realitásuk, mert Isten cselekvésén alapulnak, ellentétben a cselekedeteinkkel, amelyek mindig igyekezetünkön és jóakaratumkon múlnak. Továbbá ezek nyilvánvalóak is, „zúgását hallhatjuk”, mert nincsenek úgy elrejtve szemünk előtt, mint a halál, a feltámadás és az örök élet. (Bizonyos értelemben az ember cselekedetei is nyilvánvalóak, de azoknál örök kísértés a képmutatás.)

Mi a civilizáció?

A civilizációk naprendszerhez hasonlítanak, aminek közepén egy nagy energiájú világnézet (ideológia) világít. Ennek van a legnagyobb gravitációs hatása a rendszer elemeire, melyek a korábbi káosz után a helyükre rázódnak, s megkezdik keringésüket a világnézet körül. A civilizációk hanyatlását napjuk kihűlése, összezsugorodása idézi elő. A keringést fenntartó, összetartó vonzás nélkül a rendszer elemei cél nélkül lavíroznak az űrben, irdatlan sok kis hatás martalékává lesznek. Csak kivételes eszű emberek képesek integritásukat és függetlenségüket megtartani az ezer irányban viharosan széthúzó zűrzavarban.

„Akik eddig nem képesek megőrizni függetlenségüket, azok számára marad a »Rendkáosz«, vagyis a sok kis hatás martalékává válás. Ettől kezdve csak az lehet igaz, amit az éppen hatalmon lévők igaznak tartanak. Felsőbb szinten ugyanis kezdettől fogva nem számít, hogy mit tart igaznak az átlagember. S az sem nyom sokat a latban, ha a »kiszember« éppen mond vagy ír valamit. Ma már szólásszabadság van. De miért? Azért, mert megengedhető, hogy bárki bármit állítson. Úgysem hisz neki senki, és senkit nem is érdekel! A »hatalmasok« közé kell befurakodni, kedvükbe járni, akkor minden oké!”⁴ Világos ezek után, hogy miért nem fogadhatjuk el Tillich tanítását a történelem kisebb jelentőségű középpontjainak létrejöttéről. Ezek ugyanis lényegében Krisztus leváltását jelentik, amelynek magától értődő következménye napjaink káosza. A keresztyén civilizációnak Krisztus a középpontja, és pedig egyetlen középpontja. (A római katolikus Mária-kultusz következménye, hogy a „szegény” Názáreti Jézust már régóta Mária körül keringetik.)

Esetünkben is igaz a megállapítás: csak a Krisztusban hívők képesek megőrizni integritásukat és függetlenségüket. A többieknek marad a mariológia „bálványimádása”, a „vallásos szocializmus” utópiája, „az Isten távollétének” riasztó élménye, vagy ha ezeket már megunták, marad a hatalmasok közé való befurakodás, s az azok kedvébe való járás joga. És természetesen a káosz is, a zavarosban való halászat jogával. Ezt a „halászati engedélyt” a hatalmon lévők mindig szívesen állítják ki a nekik behódolóknak. A diagnózis lényege tehát: minél krisztustalanabb egy világ, annál istentelenebb, üresebb, kaotikusabb, korruptabb.

Nem csoda, ha ilyen körülmények között felértékelődött a kultúra jelentősége. A kutatók ugyanis azt vették észre, hogy míg a civilizációk megszűnhetnek (ez eddig 17 esetben fordult elő az emberiség történetében), addig a kultúrák maradnak. Szolgáljon figyelmeztetésül egy további megfigyelésük: minden megszűnő civilizáció röviddel „halála” előtt rekordot dönt gonoszszágból. („Oly korban éltem én a földön...”)

A lényegében krisztustalan „keresztény/keresztyén” civi-

⁴Bebek János: Kígyótojás VARhely 1997/3-114.o.

záció halálának bekövetkezését véleményem szerint senki nem tudja megakadályozni. Ugyanakkor a Krisztusba kapaszkodó hit „civilizációja” mindörökké megmarad, mivel örök az a „nap”, amely körül immár kétezer év óta „rendeződik”. Ezt üzeni Luther Márton tanítása a 21. század „Rendkász” polgárainak: nem az Isten halt meg, hanem a ti kereszténynek/kereszténynek mondott, valójában krisztustalanná lett civilizációk.

Mi lesz 2030 táján?

Az ökológusok és közgazdászok szerint nagy „becsapódás” és „bumm”. Különös, hogy Luther prognózisa szerint is kb. ekkor jön el a vég, természetesen annak hangsúlyozásával, hogy sem a napot, sem az órát nem tudjuk. Luther táblázata szerint a világ 6000 évig fog fennállni. Ebből az első kétezer év „gazdátlan” (Ádámtól Ábrahámig). A második kétezer év a

törvényé (Ábrahámától Krisztusig). Az utolsó kétezer év pedig a Krisztusé. Mivel a Biblia időszámítása szerint Ádám Krisztus előtt 3960-ban élt, a hatezer esztendősi periódus 2040-ben fejeződik be. Ezt még azzal is alátámaszthatjuk, hogy Krisztus húsvétól számított 2000 éve is kb. akkor telik le. (Szerintem helyesebb és pontosabb lett volna, ha az időt nem a születésétől, hanem a feltámasztásától számítjuk.) Természetes, hogy előre egyikünk sem tudhat semmi bizonyosat. Egyben azonban teljesen bizonyosak lehetünk: sokáig így már nem mehet!

Felhasznált irodalom

- Bebek János: Kígyótojás (Kalifornia, 1997)
Rudolf Bultmann: Theologie des Neuen Testaments (Berlin, 1959)
D. Káldy Zoltán: Hanem hogy Ő szolgáljon (Budapest, 1977)
Dr. Nagy Gyula: Dogmatika (Budapest, 1965)
Dr. Pröhle Károly: Lukács evangéliuma (Budapest, 1966)
Tóth Szabolcs: Merre tart az idő? (Budapest, 1999)
Heinz Zahrt: Az Isten-kérdés (München, 1966)

Hafenscher Károly (ifj.)

Már mindent tudunk? Vagy érdemes újra- és továbbgondolni? – tudományos konferencia a lelkeszi hivatásról –

Az átlagosnál is jobban változó, a jövőt figyelő és átforgató időkben élünk. Nagy a sodrás, jogos az elbizonytalanodás. Van-e stabil talaj a lábunk alatt? Meg tudunk-e állni biztos lábval a hivatásunkban, a lelkeszi szolgálatban? Tények és kérdések, amelyekkel a becsületesen tükörbe néző lelkes nap mint nap szembesül.

Ha az evangéliumot relevánsan, emberközelien, izgalmasan akarjuk hirdetni minden szolgálatunkban, akkor időnként meg kell állni, s végig kell gondolni: kik vagyunk, mi a mandátumunk, mit akarunk, mi dolgozunk, mik az elvárások? Néha elég ehhez félrevonulni és elgondolkodni. Időnként azonban szükségünk van arra, hogy a környezetünk, sőt a kívülállók is segítsenek ebben. De vajon hagyjuk-e, hogy segítsenek? Megfogalmazódik-e és formát ölt-e az igény hivatásunk megerősítő végiggondolására?

Nagyszerű lehetőséget kínált az Evangélikus Hittudományi Egyetem az Oktatási Minisztérium támogatásával hivatásunk megerősítésére akkor, amikor meghirdette a *lelkeszi hivatásról* szóló tudományos konferenciát. (2000 március 20-21). Nem csak a jövőbeli lelkesek, hanem a már aktív szolgálók számára is megnyíltak az egyetem kapui ezen a két napon. Különböző tapasztalattal, beosztással rendelkező tanítványok (Krisztus-tanítványok) ültek padba, hogy együtt tanuljanak.

Már az előadók listája is csábító volt a meghívóban. Jelenlétük személyek egyházi, állami, társadalmi részről. Aki eljött, nem csalódott. Tizenkét ragyogó előadást hallhattunk a két nap alatt. Harmati Béla püspök a lelkeszi életút alakulásának

esélyeiről szólva kezdte az előadások sorát. Schöner Alfréd fő-rabbi a papi szolgálat öszövétségi háttérét világította meg élettel teli, izgalmas szavaival. Kiss Ádám államtitkár a hittudományi képzés helyéről és perspektívájáról szólva lelkesített a lelkesképzésre és (!) továbbképzésre. Szabó Lajos rektor közös tépelődésre szánta a kérdést: „Quo vadis teológiai képzés”? Elvászthatatlannak nevezte a lelkesképzés ügyét az egyház életétől. A lelkeszé formálódás és érés feladatának sokoldalúságáról szólva nem csak reális helyzetképet rajzolt, hanem a jövőbe mutató téziseit is megalapozta. Két fiatal lelkesztársunk – Baranyayné Rohn Erzsébet és Gregersen Labossa György – belső tüzellel és mély elkötelezettséggel beszélt az első évek tapasztalatáról, és őszintén vallott munkánk napos oldaláról, de az árnyékokról is. Ribár János esperes a tanatológia kérdéseivel nem csak szolgálatunk egy speciális ágának kérdéseit fogalmazta meg, hanem egész munkánkat átfogó feladatainkat is.

Külön élmény volt a testvéregyházak képviselőinek jelenléte. Kránitz Mihály katolikus teológiai professzor az öröm hangján szólt azokról a tényekről (nem csupán reménységekről), amelyek lehetővé teszik az ökumenikus tervezést. Ugyanígy biztatott a szolgálatunkról való közös gondolkodásra Lukács László professzor, a Vigília főszerkesztője. Dizseri Tamás kórházi főigazgató főorvos előadása nem csak gazdag tartalmában, de mentalitásában és a szolgálathoz való hozzáállásában is megragadta hallgatóit. Fekete Károly református professzor, rektor plasztikusan mutatta meg közös feladataink

kat; jó volt hallgatni az egészséges protestáns összetartozás lelkületével hangzó szavait. Réthelyi Miklós orvosprofesszor „kívülről”, de nem kívülállóként igen szemléletesen beszélt a lelkészi szolgálat szakmai igényességéről, a papi lét értelmiségi küldetéséről, a jó vezető munkastílusáról.

Lehetne sorolni még sokáig, folytatni a beszámolót, amely nem csak formájában, hanem tartalmában is igazi *élménybeszámoló* akar lenni. Reménység szerint azonban hamarosan kézbe veheti mindenki a konferencia tanulmánykötetét, s abból megsejtheti, milyen is volt az eredeti.

Egyetlen szomorúságom az volt, hogy viszonylag kevés lelkész vett részt a találkozón. Tudom, hogy nem könnyű kiszakadni a napi hajtásból, még akkor sem, ha az objektív feltételek példásan adottak voltak (rövid, de intenzív program, ingyenes ellátás, útiköltség támogatás stb.). Ugyanakkor azt hiszem, éppen a mindennapok segítésére való volt ez a konferencia. Tudományos színvonalon foglalkozott a mindennapok kérdéseivel. Életközeli kérdésfelvetései, probléma-megközelítései, lehetőségeket felvillantó megoldás-kínálatai általános megfontolásra és a napi szolgálat segítésére egyaránt alkalmasak voltak.

Ezért – megítélésem szerint – a konferencia messze túlmutatott önmagán. Az ismeretanyag gazdagítása és a gondolkodásmód formálása mellett döntő kérdést tett fel: megoldott-e szolgálatunkban a „jó pap holtig tanul” mondást igazoló, állandó képzés-továbbképzés.

A lelkészi szolgálatban a képzés, továbbképzés, önképzés nem úri passzió, ami egyeseknek megadatik, másoknak pedig nem jut belőle. Országos lelkészkonferenciáink, bizonyos fokon lelkészértekezleteink, néhány szakcsoport, vagy bizottság lehetőséget kínál szellemi-lelki fejlődésünkhöz. Egyetemünk évek óta, minden nyáron, posztgraduális képzés formájában igen sokszínű kínálattal áll a lelkészek rendelkezésére. Aki (sajnos a nagy egészhez mérve kevesen vannak) ilyenén részt vett, akár életre szóló útravalókat is kaphatott, s a következő évben már nem gondolkodott azon, jöjjön-e; mindent megmozgatott azért, hogy ideje, energiája legyen az időt és energiát adó továbbképzésre. Idén nyáron is lesz ilyen!

Jézust követni életformát jelent. Tanítványi életformát. Tanulunk – tanuljunk! –, hogy szolgálatunkat küldetésünkhöz méltón, a mai emberek számára elérhetően és érthetően, aktuálisan és igényesen, a jövőt építve végezhessük.

A Gyakorlati Teológiai Kutatóműhely könyvajánlója

Nagy Szilvia

Friedrich Schweitzer: Vallás és életút

Kálvin kiadó, Budapest, 1999

„Ifi Info

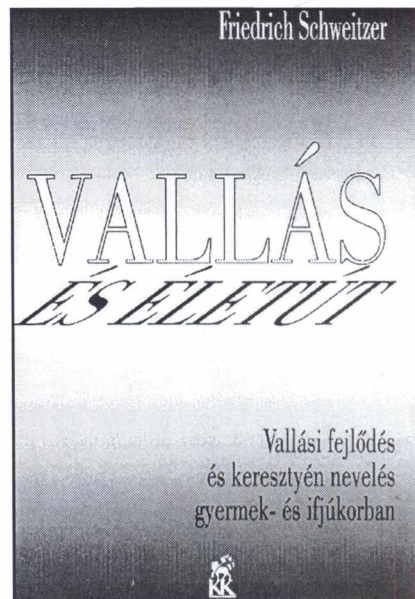
Első lecke: a gyerek nem egy probléma.”

Örömmel tudatom minden kedves olvasónkkal, hogy immár magyar nyelven is hozzáférhető és olvasható Friedrich Schweitzer katechetikai témájú könyve „Vallás és életút” címmel. Régóta ácsingóztunk már egy ilyen összefogott, érthető és világos tájékoztató pontokkal dolgozó műre. A tübingeni egyetem protestáns teológiai karának fiatal professzora (1954-ben született), aki egyúttal egyike a legjelentősebb valláspedagógusoknak, ezennel e remek összefoglaló írásával gazdagít minket is.

Hiányt igyekszik pótolni ezzel a szerző. Mi is tudjuk, hogy amint beszédbe elegyedünk a gyermekeinkről, nevelési kérdésekről, vagy a ránk bízott örömuzenet átadásának nehézségeiről egy ifjúsági konferencia, vagy a konfirmációi oktatás kapcsán, rögtön különböző elméletek csodás rengetegében találjuk magunkat. Felvetődik bennünk a kérdés, hogy kinek adjunk igazat: Jean-Jacques Rousseau-nak, aki szerint a gyermek istenképzete konkrét és testi, és teljesen reménytelen az irányuló vállalkozásunk, hogy neki egy láthatatlan és megragadhatatlan

lan Istenről beszéljünk, és Annak a jóindulatába ajánljuk őt? Vagy inkább Sören Kierkegaardnak, aki az orthodox egyház álláspontjával ellentétben azt vallja, hogy éppen a sajátosan keresztényi hiányzik a gyermekből? Netalán nézzük a kérdést valláspszichológiai oldalról, és akkor az derül ki, hogy az emocionális fiatalkori képzelgés az Istenről tulajdonképpen egy vallást megelőző állapot?

Údító a sok elmélet, cáfolat és ellenérv átrágása után szélesre tárni először is elménk kapuit, és józanul, kritikailag, a

már átélt tapasztalataink háttéréből tekinteni át a felvetett kérdéseket. Következő lépésként pedig szélesre tárhatjuk a karrunkat, hogy befogadhassuk mindazt a sok pozitívumot, amit egy-egy problémamegoldás magában rejt, és ami kiállta a próbák sorát.

Friedrich Schweitzer tankönyvnek szánta e művét. Külön ajánlom tehát a hittanári és a lelkeszi szolgálatra készülőknek. A könyvből megkapjuk az alapvető fogalmak és elméletek tisztázását, sőt hasznos szempontokat is nyerünk a hitoktatás „hogyan-miért-merre?” kérdéseinek megválaszolásához.

Ajánlom már gyakorló hitoktatóknak és szülőknek, akik tanárként és anyaként-apaként is méltók szeretnének lenni a keresztény névre, s tovább szeretnék adni gyermekeiknek is a hit(ük)et. Akkor is ajánlom nekik, ha csupán tudni szeretnék, hogy miként lehet kezelni az „ostya-emberkét”, vagy a „fil-lérke-istent” anélkül, hogy gyermekeik „istenmérgezést” kapnának. Felhívnám viszont a figyelmet arra, hogy a könyv szer-

zője szerint a gyermekség az emberlét teljes formája, és az életkor önmagában nem a fejlődés mérvadója (a fejlődés egyébként sem hordoz magában értékítéletet).

Ajánlom pszichológusoknak és pszichoterapeutáknak is, mivel a vallás egy emberi létalap – s nem elméleti elkorcsosulás, vagy infantilizmus –, amihez meg kell találnunk a helyes viszonyulást. E könyv segítségével tudományos módszerekkel végigkövethetjük a vallásosság fejlődésének lelki háttérét a különféle iskolák szemszögéből. Friedrich Schweitzer azonban elgondolkodtató jelként áll előttünk, mint aki nem kötelezi el magát egyik mellett sem, sőt finom, de határozott kézzel nyúl értékeik és árnyaik bemutatásához.

Nagy értéke a könyvnek, hogy teret nyit a hit keletkezésének misztériuma előtt, s ugyanakkor bennünket is mozgósít: próbáljuk minél mélyebben megérteni a ránk bízott fiatalokat, és váljunk hatékony eszközökké a hit tartalmának, történelmének és életformáló lényegének átadásában.

Orosz Gábor Viktor

Reinhard Deichgraeber: Von der Zeit, die mir gehört

Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1992

Ma is helyénvaló, amit Augustinus a Vallomásokban ír: „Tehát mi az idő? Ha senki nem kérdezi tőlem, akkor tudom. Ha azonban kérdezőnek kell megmagyaráznom, akkor nem tudom.” Csakhogy manapság már nemcsak tudni szeretnénk, de sokkal inkább átélni és megélni. Hosszas eszme-futtatások helyett élményekre vágunk.

Reinhard Deichgraeber könyve nem filozófiai fejtegetések tárháza, de alapos filozófiai és teológiai átgondoltsága érezhető. Mindenekelőtt olyan írás, amelyet gyakorlati és lelkiigazgatói célok vezérelnek, hogy ismét megtanuljunk meglátni az idő titokzatosságának tűnő szépségét, hogy bölcs bánásmódra indítson vele.

Az első fejezet címe: Szabadnap. „Bizonyos időközönként, lehetőség szerint egyszer egy hónapban, szabadnapot tartok, aminek már jó előre örülök. Ez az én szabadnapom.” A szerzőnek ilyenkor nincs meghatározott célja. Az egész világ nyitott előtte. Hagyja, hogy a szépség, melynek vonzása erős, erősebb legyen saját erejénél. Irigylésre méltó, kívánatos, nagyon szükséges, mégis hiánycikk.

A következő rész az idők ritmusába von be ilyen alcímek alatt: Este és reggel, Hétköznap és vasárnap, Négy különféle vidámság – Leo Lionni nevezte így a négy évszakot. És végül: Életünk évszakai.

A jelenben élni. Meghatározó fejezet. „Csak azt a széket, amelyen most ülök, érzem magam alatt. A fotelt, amiben korábban ültem és a nyeret, amiben talán később fogok ülni, ebben a pillanatban nem érzem.” A múlt emlékeit gondolatban felidézhetem és a jövőt elgondolhatom. Azonban a jelen pillanata nem lehet gondolkodásom tárgya, mivel pillanat, de az érzékszerveimmel tapasztalt valóság igen. Aki nem érdeklődik jelene iránt, az személyiségében megnyomorít mindent,

aminek köze lenne a tapasztaláshoz. A jelent visszavonhatatlanul elveszíthetjük. Isten jelenét is.

Alfejezet: Isten jelenében élni. Gyakran és szívesen énekeljük Gerhard Tersteegen énekét: „Itt az Isten köztünk”. Más dolog Isten jelenlétét hangoztatni, és megint más megtapasztalni. Ha az ő jelenében szeretnénk élni, akkor bizalommal kell élnünk. Az Isten jelenlétebe vetett hit a saját nyitottságunkban és ráhagyatkozásunkban valósul meg. Ám ha elszalasztjuk a jelent, akkor magát Istent szalasztjuk el.

Fösvények és tékozlók, avagy: hogyan bánjunk az idővel? A Biblia válasza. Deichgraeber szerint a Bibliának a mi kérdéseinkre nincs konkrét válasza. Hiszen a Szentírás alakjai nem éltek időzavarban, igazi keleti emberek voltak. Mégis Jézus betániai megkenetése (Mt 26,6-13) eligazíthat minket, mivel itt is a fösvénység és a tékozlás áll a vita gyújtópontjában. A világ a fösvénynek állít emlékművet, Jézus azonban szavával gondoskodik arról, hogy a betániai asszony tette a világ végezetéig feledhetetlen maradjon. Isten jelenében megélt esemény, életünk maradandó élménye.

De mi teszi a szolga munkáját istentiszteletté? – kérdezi Lutherrel együtt az Örökkévalóság az időben című fejezetben. Miért van az, hogy a hétköznapok Isten jelenén kívülnek tűnnek? A kérdések összességében, de külön-külön is jók. A válaszok még jobbák. A kötet segít az idő birtoklásának művészetét, a pillanat örömét és az élet nyugodt ritmusát megtalálni. Úgy íródott, hogy akár szabadság alatt is olvasni lehessen: nem fáraszt és nem untat.

A kézirat Oeseben született. A falu templomának toronyóráján számok helyett tizenkét betű látható: „ZEIT IST GNADE”, az idő kegyelem.

Frenkl Róbert

Találkozásaim Dóka Zoltánnal

Régóta játszom a gondolattal, kellene írnom Dóka Zoltánról. Szubjektíven, ha tetszik, egyszerre pozitív és negatív elfo­gultsággal, mindenképpen a kortárs felelősségével. Valakiről, aki egész más pályát futhatott volna be, ha nincs ez a képtelen 20. század. Lakos Magdi mondta ritka hévízgyörki látogatása­im egyikén: „higgye el, Robikám huszonnyolc év alatt soh'sem éreztük magunkat igazán itthon.” Nehogy valaki mindjárt félreértse! Szerették a gyülekezetet, és őket is szeret­tek, kiváló munkát végeztek, de mint szellemi lények nem ter­mészetes közegükben voltak.

Essünk túl a nehezen. Melegszívű, kedves, szeretni való, szeretetet sugárzó, ugyanakkor nagyműveltségű ember, kitűnő teológus, előadó, igehirdető Dóka Zoltán. És csapni való poli­tikus. Nem akarok vitatkozni vele, bár voltak – írásban is – ke­mény vitáink, büszke vagyok rá, hogy partner tudtam lenni. A „Nem voltam egyedül” 2. kötetében megjelent interjú adta meg a végső lökést ehhez az íráshoz. Sok egyéb mellett tele van politikával, amit lehet persze igazságnak minősíteni, attól még politika marad. Főleg, ha már nem élnek a tanúk.

Biztos, néhány kérdésbe óhatatlanul belecsúszok, elnézést érte, lehet, én tévedek majd, de nem ezért írok. Nem vitás, nem volt jelentős szerepem Dóka Zoltán életében, érthető, hogy majdnem teljesen kimaradtam az interjúból – sajnos teljesen nem sikerült –, így hát magamnak kell emlékezniem, hozzájárulva a portréhoz, válaszolva a kérdésre, miért szeretem Dóka Zoltánt, és mi a gondom vele, egyben hitelessé téve a választ.

Annak idején a Deák téri ifjúságban, a negyvenes-ötvenes évek fordulóján számon tartottuk, nyitott szívvel figyeltük az egyház értékeit. Ekkor hallottam először Dóka Zoltánról. Két dolgot. Hogy nagytehetségű, sokra hívatott teológushallgató és jól futballozik. Mindkettő tetszett.

Személyesen Deák téri segédlelkész korában ismertem meg, igazán személyesen, úgy, hogy ő is megismert engem, 1957-ben, az Evangélikus Élet szerkesztő bizottságában. He­tente volt ülés. Nem akármilyen műhely volt ez. Keken And­rás, a főszerkesztő mellett többek között olyan emberek alkot­ták, mint Karner Károly vagy Szalatnai Rezső. Élmény volt minden alkalom.

Csak személyes és egyházi emlékekről írok. Nem érintem az egészséggel vagy a sporttal összefüggő kapcsolatunkat. Tudni kell, hogy Zoltán bátyja, Jóska, kedves kollégám a Sportkórházból, lánya pedig a Központi Sportiskola kiváló asztaliteniszezője volt.

A következő találkozás, melynek van egyházi vonzata az interjúban említett építkezéssel kapcsolatos. Szépfalusi István bécsi lelkész rám bízott egy összeget, hogy juttassam el Dóka Zoltánnak. A feladat kapcsán egy napot töltöttünk együtt. Nem

emlékszem arra, hogy melyikünk ötlete volt, hogy menjünk ki az FTC-Manchester United meccsre. Ez volt az a meccs, ame­lyen a Dorogról felkerült Karába azt a hatalmas gólt rúgta. 2:0-ra nyert a Fradi.

A következő történet már a Nyílt levéllel kapcsolatos. Az, hogy én – legalábbis a pozitív oldalon – kimaradtam a Dóka-interjúból, elviselhető. De az már furcsa, hogy ifj. Fasang Árpádról, aki a nyolcvanas évek derekán az egyházi megújulás élharcosa volt, szó sem esik. Pedig az ő levele Káldy Zoltán­hoz – 1983 –, melyben – tekintettel a közelgő Világgyűlésre – Ordass Lajos rehabilitációját szorgalmazta, nyitotta meg a sort. Ezt követte a Nyílt levél 1984-ben, mely mögé Fasang Árpád révén felsorakoztunk. Azt nem tudhatja Dóka Zoltán, hogy Gadó Pál barátommal felkerestük Keveházi Lászlót Pili­sen, a „Megteologizált árulás” című cikke megjelenése után – szerettük Keveházit, az egykori külmisszióist is – keresve a megoldást, hogyan segíthetnénk Dóka hazatérésében, szolgál­latában.

De arra biztosan emlékszik Dóka Zoltán, hogy amikor ha­zatért Genfből, én is vártam a Keleti pályaudvaron. A körül­ményekről, félelmekről szól az interjú. Arra is emlékeznie kell, hogy szűk körben, Galyatetőn, Fasangék házában jöttünk össze, feleségestől, ahol Lakos Magdi kérte őt, hogy ne a konf­rontációt, hanem – tanácsomra – a megegyezést keresse. Ak­kor még reméltük – tévedtünk, abban Dóka Zoltánnak volt ig­aza –, hogy az LVSZ Nagygyűlés, Káldy Zoltán elnökválasztá­sa mérsékeltebb belső egyházi élethez vezet.

Arra is emlékszik még – gondolom – Dóka Zoltán, hogy ő hívott meg a Testvéri Szó közösségbe, ő kért meg, hogy tart­sak előadást, bármennyire is csak arra szeretnek emlékezni, hogy Ittész Gábor előadást tartott az első alkalmon. Az Ordass Lajos Baráti Kört ki lehetett sajátítani – méltatlanul a névadó emlékéhez – megdöbbenő diszkriminációt alkalmazva a meg­alakuláskor, de a történelmet nem lehet kisajátítani.

Itt kezdek szerepelni, a Testvéri Szó kapcsán Dóka Zoltán emlékeiben. Csúsztatások, inszINUÁCIÓK, olyan átlátszóan – hi­szem a tisztességes ember mindig így jár, ha rossz útra téved –, hogy nem igényelnek cáfolatot.

Ekkor, 1985-1986-ban, találkoztunk többször Dóka Zoltán­nal a Testvéri Szó alkalmakon. Azóta is vállalja, hogy ott kö­vették el a hibát, hogy nemlelkészeket is hívtak. Pedig ettől lett erős a mozgalom, ettől lett súlya itthon és külföldön. Ez a kér­dés meghaladja jelen emlékezés műfaját. Csak egy villanás kí­vánkozik ide. Egyszer – éppen nálunk jöttünk össze – Zoli na­gyon ragaszkodott a véleményéhez. Szünetben odamentem hozzá, és tréfásan azt mondtam: „Nekem mindegy, hogy me­lyik Zoltán!” Megértett. Elnevette magát, de szemrehányóan,

bár továbbra is mosolyogva azt mondta: „hogyan hasonlíthatok ahhoz a csúnya emberhez?!”

Az engem minősítő, meg nem alapozott állítások már régen nem irritálnak, ha nem is tesznek boldoggá. Igazán csak – érzelmileg is – Dóka Zoltán kilencvenes évekbeli állításai közül a Keken Andrással kapcsolatosak zavarnak. Ha valóban olyan szoros, baráti lett volna a kapcsolatuk, akkor Zoltán más lett volna. Hasonlíthatnak a melegszívű lelkipásztor attitűdben, de Keken bölcs, kompromisszumkész, kiváló politikus is volt. Nem torz Fabiny Tamás Keken Andrásról írt életregénye, mint ahogy Dóka állítja. Nem a szerző hibája, ha nincs dokumentum arról, ami a legfontosabb barátság lett volna. A Dóka-interjúban, általában a politizálásban megnyilvánuló stílus idegen Ordass Lajostól, Keken Andrásról is.

Érdekes a Kiáltó Szó, a Megújulási Mozgalom története. Ez érthetően pusztába kiáltó szó maradt, hiszen teljesen anakronisztikus volt már a születésekor is, 1989-ben, az ÁEH megszűntekor. Zászkaliczky Pétert – akit nehéz lenne a régi rend hívének feltüntetni – iktattuk be a Deák téri lelkészségbe aznap, amikor a Kiáltó Szót közreadták. Az ügy hátterét nem nekem kell feltárnom és legkevésbé 2000 tavaszán. Sapia sat. Ekkor már nem kiáltani, hanem dolgozni kellett volna. Mert megszűntek a korlátok.

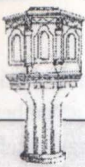
Még két epizód.

1988-ban – erre az alkalomra utal Dóka Zoltán, de nem mondja el az egészet – bejött Zoli a Déli Kerület püspöki hivatalába, Harmati Bélához és hozzám, mi voltunk az újonnan

megválasztott elnökség. Soha nem felejttem el, ahogy Harmati Béla Márk evangéliumára utalva feltette a kérdést, mondd meg testvérem, mit cselekedjek veled. Arra készültünk, hogy Dóka Zoltánnak méltó helyet nyújtunk az egyházi szolgálatban. Magam biztosra vettem, hogy a Teológiai Akadémiát választja majd. Nem így történt. Zoltán szemlátomást meglepődött Harmati szavaitól, de kedves volt, testvéri volt, gondolkodási időt kért. Azután elzárkózott, és a szembenállást választotta. Szuverén döntés volt. Azóta is sajnálom. Nem is értem. Ha bármilyen feltétel lett volna, megértem. De ahogy másoknak, neki sem volt feltétel. Nem tehetünk róla, hogy a történelem gyors volt, és sok mindent elvégzett, megkönnyítette a dolgainkat. Mindez persze nem jelenti azt, hogy a kilencvenes évek egyházvezetése nem követett el hibákat, nem lenne bírálható.

1990-ben lelkésszentelésre mentünk Harmati Bélával Hévízgyökre. A püspök némi aggodalommal kérdezett, milyen fogadtatásra számíthatunk. Habozás nélkül válaszoltam. A legkedvesebbre, a legmelegebbre, amit el lehet képzelni. Valóban így történt. Zoli még külön hangsúlyt helyezett rá, hogy a hivatalos program után találkozunk a gyülekezettel, ő vezette az alkalmat. „Hallgassuk, kérdezzük, fogadjuk szeretettel egyházunk vezetőit” szavakkal indította el a beszélgetést. Ez az igazi Dóka Zoltán, mondtam a püspöknek, amikor útban voltunk hazafelé. Nem a mi felelősségünk, hogy nem mindig ez az arca volt látható. De azt nagyon sajnálom, hogy nem tudtuk elérni, hogy kvalitásai, legalább a kilencvenes években, az egész egyházat szolgálják.

A lelkipogondozó egyház víziója*

Prof. Dr. Christian Möller igehirdetése a stuttgarti „Hospitalhofkirche”-ben
1998. október 18-án

„Jézus bejárta a városokat és a falvakat mind, tanított a szinagógákban, hirdette a mennyek országának evangéliumát, gyógyított mindenféle betegséget és erőtlenséget. Amikor látta a sokaságot, megszánta őket, mert meggyötörtek és elesettek voltak, mint a juhok pásztor nélkül. Ekkor így szólt tanítványaihoz: »Az aratnivaló sok, de a munkás kevés: kérjétek tehát az aratás Urát, hogy küldjön munkásokat az aratásába.«” (Mt 9, 35-38)

Kedves Gyülekezet!

Azoknak a különböző témákról szóló prédikációknak a sorában, amelyek Önöknél mostanában elhangzanak, nekem ezt a címet ajánlották: „Víziók a holnap egyházáról.” Ez a téma mindenképpen időszerű. Ma a víziók nagyon kedveltek. Szinte minden nagyobb cégnek megvan ma a maga víziója. Vízió „A harmadik évezred autójá”-ról, vagy „A holnap városá”-ról, vagy „A jövő iskolájá”-ról – és egyebek. A víziók a harmadik évezred küszöbén egyenesen tömegcikké váltak. Kissé leépitik a jövőtől való félelmet, egy kissé játszani akarnak az apokaliptikus időérzéssel, egy kissé pedig hatást gyakorolnak az emberekre azért, hogy az éppen uralkodó cégfilozófiát a jövőre is kiterjesztik.

Ebben az értelemben vázoljam fel a „Víziókat a holnap egyházáról”? Az ilyen víziókat alig bírom már elviselni, mert látom céljukat és szándékukat, és tiltakozom ellenük. Már Martin Luther King utolsó megszólalásának híres szavait sem tudom hallgatni: „Van egy álmom”, bármennyire is tisztelen az amerikai anti-apartheid-mozgalom e mártírját. Túl gyakran alacsonyították álmodozássá szavait, amelyek rövidesen szapanbuborékokként pukkadtak szét. A víziókkal és az álmokkal mindig ugyanaz a helyzet: a jelen kívánságait a jövőbe helyezik tovább, amelyek ezáltal eltűnnek a jelenből kísértéseikkel és ellenállásukkal együtt.

A bibliai víziók más természetűek. Nem adják tovább a jelent a jövőnek. Nem futurisztikusak, hanem ádventiek, mert a jövő elérésétől, betérésétől meghatározottak, amely Isten Lelkének erejével lép be a jelenbe, vagy éppen csak nagyon óvatosan vár ránk, hogy életünkben jelenvalóvá tegye a Lelket.

* Ezzel az igehirdetéssel zárjuk Christian Möller professzornak a lelkipogondozó egyházról szóló tanulmányosorozatát.

Sören Kierkegaard dán teológus a jövővel kapcsolatos ádventi beállítottságot a következő képpel világította meg:

„Aki csónakban evez, háttal ül annak a célnak, amely felé törekszik. Így van ez a holnapi nappal is. Ha valaki az Örökkévaló segítségével igazán benne él a mai napban, akkor hátat fordít a holnapi napnak, így azt egyáltalán nem látja. Ha mégis megfordul, összekuszálódik benne az örök, és holnapi nap lesz belőle. Ha azonban, hogy biztosan elérje a célt, hátat fordít neki, így egyáltalán nem látja a holnapi napot, ezzel szemben az Örökkévaló segítségével egészen világosan látja a mai napot minden feladatával együtt. Ha a mai nap munkáit rendszeren el akarjuk végezni, akkor ebbe az irányba kell tekintenünk. Ha minden pillanatban türelmetlenül a cél felé akarunk nézni, az folyamatosan késleltet és megzavar, bár a cél egyre közelebb, és még közelebb kerül. Nem! Döntsd el végérvényesen: Egészen a feladatok felé fordulsz, és a célnak hátat fordítasz. Ez az irány akkor, ha az ember csónakban evez, és ugyanilyen helyzetben van akkor is, amikor hisz.”

Az evezős képében érthetővé válik, hogy hogyan viszonyul a keresztyén hit a jövőhöz: Határozottan hátat fordít neki, és egészen a jelenre fordítja figyelmét. Éppen ezért nem marad az aggodalom lelkének fogságában, hanem a Lélek erejével halad a cél felé. A Hegyi beszéd szavaival ez így hangzik: „Ne aggodjatok tehát a holnapért, mert a holnap majd aggódik magáért: elég minden napnak a maga baja.” A holnap egyházához tehát egyáltalán semmi közünk nincs, hívják bár Egyház 2000-nek, a Jövő Egyházának vagy bármi másnak. A jelen egyházában éppen elég feladatunk és bajunk van. Ha mégis jézusi értelemben kell felvázolnunk egy víziót, akkor az az Isten országáról szól, amely egészen Lélek-közelivé tesz bennünket: „Keressétek először az Isten országát és igazságát, és minden más ráadásul megadatik nektek.” A holnap egyháza is „megadatik” nekünk, ha az Isten országáról szóló vízióban Jézus is helyet kap.

A „vízió” tehát nem jelent mást, mint azt, hogy a világot jézusi szemmel nézzük: „Amikor látta a sokaságot, megszánta őket, mert meggyötörtek és elesettek voltak, mint a juhok pásztor nélkül.” Amikor Jézusnak ezekre a szavaira gondolok, egy asszony jut eszembe, aki rendkívül hűséges volt gyülekezetéhez, különösen abban az időszakban, amikor fia zátonyra futott élete iránti aggodalmában nem talált kiutat, és vasárnapról

vasárnapra vigaszt és reménységet keresett a templomban. Egy idő után én is megkérdeztem tőle, hogy érzi magát. Ekkor ki-tört belőle az egyházzal kapcsolatos csalódottsága: „Az evangélikus egyházban ma minden lehet az ember: piros, zöld, sárga vagy fekete, Bultmann-követő vagy barthiánus, pacifista vagy feminista” – ekkor szünetet tartott és mély sóhajtással hozzáfűzte: „csak megfáradt és megterhelt nem.” Amit ez az asszony vasárnapról-vasárnapra gyülekezete imádságaiban, igehirdetéseiben és énekeiben, napról-napra a rádióadásokban vagy házicsoportjában hallani akart, az a Megváltó hangja, amely így hív minket: „Jöjjetek énhozzám mindnyájan, akik megfáradtatok és meg vagytok terhelve, és én megnyugvást adok nektek.” Amit azonban valójában hallott: figyelmeztetések és felhívások ezen vagy azon a rendezvényen való részvételre, ezzel vagy azzal a gondolkodásmóddal való azonosulásra, vagy arra, hogy egyik vagy másik dolog szívügyünké váljon. Mindez egyre inkább idegesítette és nyugtalaná tette őt: a felhívások, amelyek bár jó szándékúak voltak, de mindig követeltek és el akartak érni valamit.

Ez az asszony nem figyelmeztetéseket, hanem pásztorokat keresett, akik által újra meghallhatja a Jó Pásztor hangját, aki védelmet és elrejtettséget ad megsebzett lelkének. Amit ezzel szemben talál: pásztorokat, akik saját magukat legeltetik, mert annyira magukkal vannak elfoglalva, hogy már nem törődnek mások legeltetésével. Vagy ami még rosszabb, olyan pásztorokat talál, akik pásztorbotjukkal nem a farkasok ellen hadakoznak, hanem a nyáj közé csapnak, hogy hatalmukban tartsák, és saját céljaikra használják fel azt. Itt nem csak a hivatalosan alkalmazott, ordinált pásztorokra gondolok, hanem a mindennapi pásztorokra is, akik arra hivatottak, hogy embertársaik oltalmazói legyenek, ebben azonban gyakran elbuknak, mert csak magukkal törődnek. „És amikor Jézus látta a sokaságot, megszánta őket, mert meggyötörtek és elesettek voltak, mint a juhok pásztor nélkül.”

Hogy nézne ki tehát az egyház víziója, ha azt jézusi értelemben akarnánk felvázolni? Úgy gondolom, hogy ez egy lelkigondozó egyház víziója lenne. A lelkigondozó egyház középpontjában a Jó Pásztor áll, aki életét adja a juhokért. Aki számára a pásztor és a juhok képe túl idillinek tűnik, gondoljon arra, hogy ebben a képben a Golgota Megfeszítettje és alatta minden ember megjelenik, aki életét nem csak elrontotta, hanem annyira elveszett, mint a juh, amely könnyű prédája volna a farkasoknak, ha nem találna egy pásztorot, aki védelmébe veszi. A Jó Pásztorról szóló beszéd újabb pásztorokat akar munkába állítani, akik saját helyükön, munkahelyen, szomszédságban, vagy bárhol másutt a gyengék és elveszettek oltalmazóivá válnak. „Az aratnivaló sok, de a munkás kevés. Kérjétek tehát az aratás urát, hogy küldjön munkásokat aratásába.” Képies nyelven ez a lelkigondozó egyház. Benne rengeteg volna a munka, és emberek állhatnának a Jó Pásztor szolgálatába, aki látja és megszanja a népet, mert az meggyötört és elesett, mint a juhok pásztor nélkül.

Ki alkalmas pásztori szolgálatra a lelkigondozó egyházban? Biztosan nem azok, akiknek nyílt vagy titkolt hatalmi törekvések lebegnek a szemük előtt, amelyet a lelkigondozás által akarnak érvényesíteni az emberek fölött. Csak az alkalmas a pásztori szolgálatra, aki elismeri, hogy ő maga is éppen elégszer hasonlít egy juhra, aki elveszettnek érzi magát ebben a vi-

lágban és rászorul a Jó Pásztor védelmére és útmutatására. Jézus szemében a juhok még okosabbak is, mint az emberek. A juhoknak csalahatatlanságuk van arra, hogy meghallják pásztoruk hangját: „Az én juhaim hallgatnak a hangomra, és senki sem ragadhatja ki őket az én kezemből.” A lelkigondozó egyházban tehát – bármilyen meglepően is hangzik – „pásztor-juhokra” van szükség, akik felebarátjuk védelmezői lesznek, képességük van arra, hogy észrevegyék az elveszettséget és a védelemre való rászorultságot, és éppen ezért sokkal inkább képesek a Jó Pásztor hangjának meghallására is. Éppen ezért képesek arra, ha itt az ideje, hogy pásztorai és védelmezői legyenek felebarátaiknak, akár mint nyilvánosan szolgáló pásztorok, akár személyes kapcsolatban, a mindennapi élethelyzetekben mint testvérek. Az ilyen pásztorok hasonló helyzetben vannak, mint Pál apostol, aki azt írja egy helyen, hogy csak azzal a vigasztalással tud vigasztalni, amellyel előbb őt is vigasztalták.

Miről ismerhető fel tehát a lelkigondozó egyház?

1. Csak az alkalmas lelkigondozásra, aki maga is kapcsolatot talált saját lelkével, és megtapasztalta önmagán az Istentől vagy a másik ember felől érkező lelkigondozói munkát, vagy legalább kész arra, hogy azt megtapasztalja. Ez teszi őt is alkalmassá más emberek lelkigondozására.

2. A lelkigondozó egyház abban a figyelmességben mutatkozik meg, amellyel a megfáradtak és a megterheltek kiáltását és segélykérését meg tudja hallani.

3. A lelkigondozó egyház ellentéte a csak működő egyház, amely mindenki számára kínál valamit, mégsem tud élni ezekkel senki. Ez egy olyan egyház, amelyben minden lehetek, csak megfáradt és megterhelt nem, mert ez az egyház a kereslet és kínálat törvényének szintjére süllyedt le, és piacorientált egyházzá vált, amelyben minden lehetséges és mégsem lehetséges semmi, legfőképpen az nem, hogy meghallják a hangtalanok hangját.

4. A lelkigondozó egyház központja annak a Jó Pásztornak a hangja, aki életét adja a juhokért; az Üdvözítő a központ, akinél a megfáradtak és a megterheltek fellélegezhetnek, aki szemmel tartja a népet, amely gyenge és szétszóródott, mint a nyáj, amelynek nincsen pásztor. Ez a középpont teszi a lelkigondozó egyházat határtalanná, amely túllép nem csak a parókia határain, hanem átlépi azt a határt is, amely az egyházból kilépetteket választja el tőle.

Akinek az a véleménye, hogy a lelkigondozó egyház víziója mégsem olyan újdonság, hanem gyülekezetében már valóság, annak szeretnék gratulálni, mert én is, éppen úgy, mint Sören Kierkegaard evezőse, a holnapból a mába szeretnék megérkezni, oda, ahol a lelkigondozó egyház valóságos jelei már megtapasztalhatóak. Boldogok azok, akik gyülekezetükben ilyen jeleket találnak.

Akinek az a véleménye, hogy a lelkigondozó egyház víziója tulajdonképpen ősrégi, annak valóban igaza van, mert felismerte, hogy nem mást akartam kifejteni, mint Luther szinte elfeledett egyház-meghatározását, amelyet a Schmalkaldeni cikkekben ír: „Mert – Istennek hála! – a hétéves gyermek is tudja, hogy mi az egyház: a szent hívők és azok a báránycsorda, akik hallgatják Pásztoruk hangját.”

Húsvét ünnepe utáni 3.

(Jubilate) vasárnap

Mt 18,11-14

Egzegézis összefoglalása

Az evangéliumban olvasható öt nagy „beszéd” között a 18. fejezetben lévő a negyedik. Gyülekezeti élettel kapcsolatos szabályokat tartalmaz. Ezek a szabályok arra figyelmeztetik az egyházat, hogy ne csupán „kifelé”, hanem önmaga felé is forduljon. Olyan helyzeteket vizsgál, amelyekben az egyház állandóan visszatérő problémái jelennek meg. Textusunk központi kérdése: mi történik az egyház, a gyülekezet hűtlenné vált, „eltévelyedett” tagjaival.

Alapigénket ez a kérdésfeltevés különbözteti meg párhuzamos helyétől, Lk 15,3-7-től. Lukácsnál olyan bűnösökről van szó, akik még nem találkoztak Jézussal. Máténál az „eltévedt” már tagja volt a Jézus körül kialakult közösségnek. A jó úton járt már, de letért róla. Nem tudjuk, miért, az igehely csupán a „tévelygés” tényét állapítja meg. Az eltévedtből könnyen elveszett lesz, a gyülekezet, az egyház pedig ezt tényként nem fogadhatja el, mert feladatával, küldetésével kerülne szembe. (Indokolt, hogy a 11. verset ne hagyjuk el, jóllehet a tekintélyesebb kéziratokban nem szerepel.) Az eltévedés, a tévelygés, a gyülekezet közösségéből való kiszakadás kétféle formában történhet: idegen tanítás, vagy az ígével ellentétes életforma vonzásába kerülhet az ember.) („Tévelyegtek, mivel nem ismeritek az Írásokat...” Mt 22,29. „Vagy nem tudjátok, hogy igazságtalanok nem örökölhetik Isten országát? Ne tévelyedjete: sem paráznák, sem bálványimádók, sem házasságtörők...” 1Kor 6,9) A kettő gyakran együtt van: az ígétől való elszakadás következtében lesz romlottá, tévelygővé az élet.

A gyülekezet „eltévedtekkel” szembeni magatartását Jézus kétféle módon akarja formálni. Az első: „kicsinyei” közé sorolja őket. A fejezet elején hallunk arról, hogy Jézus azonosítja magát velük. Jézus korában a tekintélyesek (írastudók, kegyesek) úgy vélekedtek a „kicsinyekről” (gyerekek, asszonyok, rabszolgák, bűnösök), hogy nem lesznek tagjai Isten országának. Jézus viszont azt hangsúlyozta, hogy éppen ők reménykedhetnek Isten irgalmasságában. A mi korunkban, gyülekezeteinkben is jelen vannak az ilyen kicsinyek. Ők azok, akik jelentéktelenné lettek számunkra. Különösképpen nem izgulunk értük. Nem fáj, hogy hiányoznak. Sőt: megkönnyebbülünk, ha eltűnnek a szemünk elől. Alapigénkben a kicsinyek jelentéktelenségét kiemeli, hogy az „egy” emlékeztet rájuk. Egy a kilencvenkilenchez! (Nem tudom, tudatos volt-e, vagy véletlenül történt, hogy az 1466-ból való Münchener Kódex kétszer is kilencszázkilencet említ!) A gazda azonban az egyre figyel.

Jézus elgondolkoztató módon jellemzi ezt a gazdát, és ez a második, amire figyelünk kell. Azt mondja róla, hogy jobban örül neki, mint annak a kilencvenkilencnek, amelyik nem tévedt el. (18,13) A gazda öröme azt érzékelteti, hogy számára az eltévedt, de megtalált „egy” nagyobb érték, mint a legelőn maradt kilencvenkilenc. Jézus pedig még súlyosabbá teszi ezt a megállapítást a „bizony mondom néktek” szavakkal. Kis rosszindulattal megkérdőjelezhetnénk: érdemes a kilencvenkilenc közé tartozni?

De ha így kérdezzük, sejtelmünk sincs arról, mit jelent „el-

tévedni”, mennyire hihetetlen, amikor „megtalálttá” lesz valaki; hogy mi a kegyelem és mi az evangélium! Luther ezt írja a Heidelbergi Disputáció 28. tételében: „Istennek az ember érdekében munkálkodó szeretete kiválasztja a bűnösöket, a rosszakat, a bolondokat, az erőtlenekeket azért, hogy igazakká, jókká, bölcsékké, erősekké tegye őket, és így inkább kifelé árad és szétosztja a jót. Azért válnak széppé ugyanis a bűnösök, mert szeretetben részesülnek, s nem azért részesülnek szeretetben, mert szépek. Az ember szeretete bizony elfordul a bűnösöktől, a rosszaktól, de Krisztus így szól: „nem azért jöttem, hogy az igazakat hívjam, hanem a bűnösöket (Mt 9,13).” És ez a keresztnek a keresztből született szeretete, amely nem oda vonzódik, ahol az őt gyarapító jót megtalálhatja, hanem ahová ő juttathat jót a rossznak és a jóban szűkölködőnek. (Nagybocskai Vilmos fordítása)

Meditáció

Nem közömbös dolog, hogy egyházunkban, gyülekezeteinkben milyen a „hangulat”. Élet csak az öröm, a bizalom, a hit melegeben fejlődik; igazán és eredményesen szolgálni csak az örvendő egyház tud. Az ApCsel-ben ilyen tanúságtételeket olvasunk: „...amikor házanként megtörték a kenyeret, örömmel és tiszta szívvel részesültek az ételben,” (2,46) „...nagy öröm volt abban a városban” (8,8) Az udvari ember „örvendezve haladt tovább az útján” (8,39) „A tanítványok megteltek örömmel és Szentlélekkel” (13,52) A filippi börtönőr „örvendezett, hogy egész háza népével együtt hisz az Istenben.” (16, 24) Ahol Isten Lelke munkába kezd, ott az örvendő ének is felcsendül.

Az egyház, a gyülekezet akkor örül, ha felismeri: örvendő Istene van. Az evangélium hívása és biztatása, a bűnbocsánat hirdetése, a bűneit felismerő ember dőböne mögött Isten öröme fénylik fel.

Ellentmondásnak tűnik, mégis igaz: örömünk úgy kezdődhet, hogy mélységesen megszorodunk. Kétségbees, mikor felismerjük, hogy a bűn rontása és rombolása mennyire mélyen hatolt természetünkbe. Az elveszett bárány, a tévelygő ember nyomorúsága megrendítő: a csalódottsága, a magányossága, a tanácstalansága. De lehet reményesége! Ennek forrása nem önmagában, hanem Istenben van. Nagypéntek még nincs messzire tőlünk. Akkor azt hallottuk, hogy Isten minden áldozatra kész volt, csak hogy ránk találhasson: „Aki tulajdon Fiát nem kímélte, hanem mindnyájunkért odaadta, hogyne ajándékozna nekünk vele együtt mindent?” (Róm 8,32)

Jó lenne Giertz Bo „Házát kősziklára építette” c. könyvének 95-108 lapjait átolvasni. Nagyszerű meditációs anyag lehetne. Az 1943-as kiadás van a kezemben, így elképzelhető, hogy későbbi kiadásának eltérő a lapszámozása. Néhány sort ideírok: „Úgy gondolod, hogy a szívnek az a bizonyos gonosz-sága egyformán vonatkozik minden emberre? Hogyne! Anynyira bizonyos, amennyire az embernek szíve, mája, tüdeje van. Ennyire bizonyosan van meg minden emberben a bűn öröksége is. ...És ezt te csak így mondd, az ökor nyugalmával! Hát nem érted meg, milyen borzasztó ez?! ... Bizony borzasztó ez... és mégis csak ujjongani tudok és szeretném keblemre ölelni az egész világot. A kiengesztelés nagy titka ez. Érted-e? Isten kereszttel húzott a világ minden bűnös nyomorán át, rajtunk kívül is, bennünk is. ...Most talán azt is megérted, miért vagyok olyan jókedvű, bár megláttam, mennyire reménytelen a magam és minden ember helyzete. Ezernyolcszáz évvel ezelőtt fordult nagyot ez a helyzet: Egynek igazsá-

ga által minden emberre elhatott az élet megigazulása.” Az elhangzottak alapján többféle vázlatot készíthetünk Az alábbi a vasárnap jellegét állítja a középpontba.

Igehirdetési vázlat

Az örvendező Isten ujjongó egyháza. Jubilate vasárnapja van. Ezt jelenti: örvendjetelek, ujjongjatek. A bevezető zsoltár így kezdődött: Örvendezz Istennek egész föld... Az egész föld örvendezéséből kimaradhat-e az egyház? Semmiképpen sem, mert:

1. Örvendező Istene van. (Annyi mindent állítunk Istenről, tévednénk, ha egyszer azt hangsúlyoznánk, hogy Isten örülni is tud!?)

2. Isten öröme éppen az egyházban válik ismertté: itt hangzik az evangélium; itt szólítja meg a bűnösöket; itt találkozunk kegyelmes szeretetének bizonyítékával stb.

3. Éppen az öröm teszi hitelessé az egyház szolgálatát. (Az örömtelen kereszténység önmagának mond ellent, saját magát cáfolja meg.)

Bohus Imre

*H*úsvét ünnepe utáni 4. (Cantate) vasárnap

Mt 21,14-17

Egzegetis

Ez az igazságszóló Máté evangéliumának sajátja. A főpapok és az írástudók haragja már teljes a templomtisztítás miatt, s most felháborodásukat fokozza az a tény, hogy azt is látniuk kell: Jézus csodákat tesz a betegek meggyógyításával, s a gyermekek önfeledten dicsérik őt.

2Sám 5,8 szerint a vakoknak és a bénáknak nincs keresni-valójuk a templomban. Az üdvör beköszöntét mutatja meg Jézus a vakok és bénák meggyógyításával. A hely sem véletlen, hiszen Jeruzsálem mindenki szemében szent volt, Jézus indulásának és célba érkezésének is színtere. Pontosan itt gyülekezik körülötte Isten új népe, akik a vakságból látásra, a béna tehetetlenségéből mozgásba lendülőre változnak. Ami itt történik, széttör minden addigi istentiszteleti keretet. A gyermekek jelenléte s tiszta hozsannája megint csak ellenkezést vált ki a kritizálókból, különösen amikor Jézus szembesíti őket a 8. Zsoltár 3. versével, mely bizonyára nem volt ismeretlen előttük. Ennek a zsoltárnak az idézése messiási küldetésének megerősítése, mint ahogyan a „hozsanna a Dávid fiának” köszöntés is az. (A hozsanna jelentése: ments meg, segíts meg! A magyar „éljen” megfelelője.)

Éppen a kicsinyek fogják föl, hogy itt mi történik, és nekik senki nem tilthatja meg véleményük kinyilvánítását. Érdekes rá gondolnunk, hogy Jézus követői a világ mértéke szerint olyanok, mint a gyermekek: kicsinyek, szegények, gyámolításra szorulóak. (Ma sem ismeretlen ez a felfogás az egyházzal, a hívő emberekről!) Pedig Isten ítélete a bölcsek és az értelmesek

felett, amikor a kicsinyek mellé áll, s ezt mindig meg is teszi. A gyermekek példája többször előfordul az evangéliumokban, hogy intsen és buzdítson Isten országának helyes szemléletére.

Meditáció

A templomban a betegek maguk mentek oda Jézushoz gyógyulásért. Nem kényszerből, tradícióból, szenzációt keresve, vagy mert más időtöltésük éppen nem volt, hanem a gyógyulás utáni vágytól vezérelve.

A húsvétot követő 4. vasárnap már elegendő idő elteltével köszönt ránk a nagy ünnep után. A húsvéti örömhírral feltöltkezve vajon milyen lélekkel közeledünk mai vasárnapunkhoz? Felolvasott igazságszólóinkban vannak meggyógyított betegek, haragra lobbant előljárók és hozsannát kiáltó gyermekek. Jézus jelenlétére reagálnak valamennyien. Vágyódniuk gyógyító ereje után a betegek, felháborodnak templom- és emberszereteten a főemberek, s örvendezve hozsannáznak a kicsinyek. A gyógyult betegek és az örvendező gyermekek érzik, amit az „okosok” nem értenek. Azt ugyanis, hogy Jézus méltó a dicséretre. Nem istenkáromló, felforgató, mint ők gondolják, hanem a győztes bevonuló, akár a templomba, akár valakinek az életébe érkezik. S a gyermekek meg nem szűnő hozsannája, mely ószövetségi ígéretet vált valóra, de a mindenkori jelenben is szól, éneklésünk alapjaként kínálkozik.

Mindig kedves színfoltja istentiszteleteinknek, amikor gyermekek szolgálnak benne versekkel, énekekkel. Tisztaságuk, őszinteségük emlékezteti és örvendezteti a felnőtteket. Emlékezteti saját vagy gyermekeik gyermekkorára, s örvendezteti őket a jövőt látva bennük, az új reménységet. Énekszóval hálát adni ma is azért lehet, mert Jézus él és segít azokon, akik hozzá mennek, és mert gyermekek mindig lesznek közöttünk. Sokan vagy kevesen, de mindig ők visznek közelebb Istenhez!

Két prédikáció-vázlat

I. Templom és élet

1. Milyen a templom jelenléte életünkben? (szép épület, turistalátványosság) (a csend és békesség helye) (nélkülözhetetlen erőforrás)
2. Mit jelent benne Jézus, az örök Ige?
  1. a felháborodás oka,
  2. a gyógyulás csodája,
  3. a gyermeki öröm és hála lehetősége.

II. Gyermeki szívvel

Gyermekek mindig vannak közöttünk, hogy...

1. emlékeztessenek (saját magunkra, szeretteinkre, öröme);
2. biztassanak (Jézus igazabb megismerésére, hálaadásra, félelem nélküli hitre);
3. távol tartsák tőlünk a haragot, az önzést, az elszíntelenedő istentiszteletet.

Némethné Tóth Ildikó

Húsvét ünnepe utáni 5.

(Rogate) vasárnap

Lk 18,1-8

Egzegézis

Textusunk tele van meghökkentő elemekkel, kifejezésekkel. A legfanatikusabb vallási közösségekben sem előírás az állandó imádkozás, az evangéliumi szöveg mégis ezt sugallja, amikor a πάντοτε kifejezést használja, mégpedig erősen felszólító jelleggel. A δειν az Újszövetségben szinte minden esetben a megkekulhetetlen szükségszerűséget jelenti. *Néhány példa: az Emberfiaának szenvednie kell (Mt 16,21), Az evangéliumnak hirdettetnie kell az egész világon (Mk 13,10), Újjonnan kell születetnek (Jn 3,7), Mit kell tennem, hogy üdvözüljek? (ApCsel 16,30) Megmutatom neked, amiknek meg kell történnie (Jel 4,1).*

A bibliai összefüggések ismeretében mondhatjuk, hogy nem fanatizmusról van szó, hanem az Istennel való igazi bizalomkapcsolatról, ami azt jelenti, hogy életünk minden helyzetében, örömben és szükségben, mindig őt keressük, hozzá viszonyítunk, és tőle teszünk függővé mindent. Az imádság, amiről Jézus beszél, műfaja szerint könyörgés – προσεύχεται – jelzi, hogy „szükségállapot” esete forog fenn, amit a példázat tartalma is megerősít, amikor egy özvegyet – χήρα állít elénk. Az ószövetségi törvények az özvegyeket mint a különösen is rászorulókat veszik védelmükbe. A példázat legmeglepőbb vonása, hogy a könyörülő Isten és a κριτής της ἀδικίας egy oldalra kerül. A különbség mégis óriási, mert a hamis bírót csak a vég nélküli zaklatás – παρέχειν μοι κόπον – készíti a per lefolytatására, míg Isten valóban szereti a választottait, és mindent megtesz, megtett értük „rámenős” imahadjárat nélkül is. Mégis szükség van a kitaró imádságra, a μακροθυμία gyakorlására, mert Isten időt ad másoknak – és persze nekünk is – a megtérésre. Úgy tűnik, hogy nagyon lassan örölnék az isteni igazságszolgáltatás malmai. Az igazságtalanságot szenvedő ember gyakran megkeseredve, értetlenül kérdezi, *miért hagyja ezt az Isten?* Ha nem kap választ, megkeseredve fordul el Istentől, hitetlenné válik. Az első keresztyének méltán érezhették magukat a kiszolgáltatott özvegyasszony szerepében (= Krisztus távozásával magára maradt anyaszentegyház). Az apostoli levelekben gyakran visszatükröződik ez a helyzet, amikor a hitben való helytállás a μακροθυμία vállalásával kapcsolódik össze. Jézus szerint Isten válaszol, igazságot szolgáltat idejében, de övéinek egész életükben hordozniuk kell az Istenbe vetett hit feszültségét. Ábrahám és Pál, Luther és Bonhoeffer hite állandó nyomáspróbának alávetett hit volt. A τὴν πίστιν névelős alak nemcsak a hit tényét, hanem a hit tartalmát is magában foglalja: „az Emberfia vajon talál-e ilyen hitet a földön?”

Rogate – 2000

Hosszú az út Húsvét és Pünkösöd között. A feltámadásból fakadó és abban meggyökerező hit megfárad ezen a hosszú úton, különösen is az utolsó tíz nap (Jel 2,10!) tűnik elviselhetetlenül nehéznek, amikor már nincs jelen testi valóságában az Úr. Az apostolok tíznapos gyötrelme feloldódott a Lélek felszabadító megérkezésével, de az egymást követő keresztyén

generációk életében újra kezdődik a hitpróba. Keresztyénnek lenni ma is ugyanazt jelenti, mint az apostoli korban, csak a díszletek és a szereplők változtak, a Rendező és a dráma ugyanaz. Az isteni szükségszerűség – nem determinizmus és nem sors! – érvényes volt Jézus, az Emberfia földi életében és érvényes minden követőjére nézve. Az igazságtalan helyzetek mindig újra termelődnek. Mindig vannak ἀντιδικος-ok (az igazság ellenségei) és sok a pozícióban levő, de hivatásában méltatlan κριτής της ἀδικίας. Az ügyek elhúzódnak, az emberek öröklődnek, neurotikussá, agresszívvé válnak. Nem kivétel az egyház, egyházunk sem.

Az ember kitörési pontokat keres, és úgy tűnik, talál. „Bízz önmagadban!” – így összegezhethetnénk a reklámokban, a divatos tréningekben, önfejlesztő foglalkozásokban megjelenő életfilozófiát. Benned van az erő a túlélésre, csak tanuld meg fölszabadítani! Sokan alkalmazzák a keresztyén imádság alternatívájaként a különféle autogén-tréningeket és a mantrajógát. Az emberi jogok érvényesítése alapvető feltétele a modern társadalomnak. Ez gyakran azt jelenti, hogy minden eszközt, minden mértékben (mértéken túl) bevetnek egy ügy aktivistái. Eget ostromló imádság helyett mindennapivá válnak a földi istenekre nyomást gyakorló tömegmegmozdulások. Egyre kevésbé van abszolút igazság, általánosan elfogadott norma, és egyre tisztességtelenebbé válik pártok, csoportok, egyének önös érdekekért folytatott harca. Van-e még keresztyén ember vagy közösség, mely a példázatbeli özvegyasszony kiszolgáltatott helyzetében a kitaró imádság eszközével harcol az igazságért? Vannak-e még „Boldogok, akiket az igazságért üldöznek” – illetve boldogoknak tartják-e magukat, és milyen igazságért vállalnak üldöztetést? Paradox helyzet állt elő: soha ennyi hívő ember nem élt a földön, mint ma. Az emberek fanatikusán hisznek valamiben, és harcolnak az igazságukért. Közben a hit és az igazság lesz egyre inkább hiánycikk. A példázatbeli helyzethez képest talán annyi a változás, hogy nemcsak a bírákra (világi hatalom) illik rá a jelző: „Istent nem fél, embert nem tisztel”, hanem sok esetben az özvegyasszonyra is (anyaszentegyház). Tudom, ez bántóan hangzik, de Jézus megdöbbenő zárómondata élezi ki ennyire a kérdést. Jézus – korunkban nagyon korszerűtlenül – az abszolút igazságról beszél, önmagát annak jelenti ki, és az abszolút Istenben való hitet tartja az egyetlen kitörési pontnak, járható útnak. „Én vagyok az út, az igazság és az élet” Textusunkban is ez az ítéletre visszatérő Emberfia áll a középpontban – az egész példázat ebben a kontextusban értelmezendő.

Kitaró imádság? Ebben áll a nagy titok? Emberi teljesítmény – mondhatja bárki, főleg ideológiai, teológiai ellenfeleink –, nem jobb, nem több, nem más a jézusi út sem, mint bármely vallás vagy filozófia. Sajnos sok keresztyénre (talán ránk is?) igaz lehet, hogy hisz a hitében, és ez nem több, mint amit a különféle vallások követőinél megállapíthatunk. Ezzel szemben Jézus a hitről beszél, (Lk 17,6-ban mustármagnyi hitről) mennyiségi dimenziók nélkül, ami egyértelműen kizárja a mérhető emberi teljesítményt. Ezt a hitet fogja keresni a visszatérő Emberfia is! Hudson Taylor, aki Kínában, hitpróbáló körülmények között hirdette az egy szükségest, így fogalmaz: *nem nagy hitre van szükségünk, hanem a nagy Istenbe vetett hitre!*

Gondolatok a prédikációhoz

„Több imádságot!” – fohászzkodott haldokló nagyapám, Gáncs Aladár – szinte végrendeletként hangzottak ezek a sza-

vak. Édesapám családi áhítatain természetesen volt, hogy imádkozott a család apraja-nagyja. Szentgyörgyi Albert ima-zsoltárokban tárta az immanens világ gondjait a transzcendens Úr elé. „Ma sok a dolgom, egy órával többet imádkozom” – mondta Luther, és lejegyzett imádságai ma is „imádkozhatók.” Rogate! – biztatta Pál a thesszalónikai testvéreket. (1Thessz 5,17) Az ember alapvetően vallásos (homo religiosus) és ezen belül imádkozó lény (homo orans). Mivel ennyire általános jelenség az imádkozás, úgy tűnhet, elég, ha az ösztöneinkre figyelünk, megy az imádság magától is. Felnőtt egy generáció vallásos nevelés nélkül, de az imádság spontán tör fel a mai fiatal szívéből is – nem az édesanya, hanem a szükség (pl. vizsga, betegség) tanította meg imádkozni. És mégis vannak alapvető tévedéseink az imádság értelmezésében és gyakorlásában. Jézus gyakran és hangsúlyozottan beszél az imádság kisiklásairól. (Mt 6-7, Lk 18,9-14) Textusunk alapján az alábbiakra kell odafigyelünk:

1) Mikor?

Jézus szerint mindenkor. Az imádság nem alkalmi vallásos tevékenység, hanem állandó készenléti állapot az Istennel való kommunikálásra. Az üzleti élet megkívánja az állandó elérhetőséget – mobiltelefon. A keresztyén hit még kevésbé lehet meg enélkül.

2) Kihez?

Jézus szerint az Istenhez, aki övéiért megtett, megtesz mindent. Teremtőnkhez, aki életet adott – mert csak ő tud életet adni. Megváltónkhoz, aki életét adta, mert csak ő szerette „úgy” a világot.

3) Hogyan?

Jézus szerint hittel – mert a Krisztust visszaváró bizodalmas hit nélkül minden imádság üres és értelmetlen. A hitből fakadó imádság meghallgatásra talál: Isten és ember előtti igazságra, megigazulásra vezet.

Győri Gábor

Mennybemenetel ünnepe

Jn 20,16-18

Egzegézis – húsvét hajnala felől

Textusunk megértéséhez figyelembe kell venni az egész történetet. A magdalai Mária volt az első, aki a Feltámadottal találkozott. Az evangélista nem írja, de úgy látszik, hogy Mária visszament a sírhoz. Nyilván a két tanítvány után érkezett. A két angyal az ő kedvéért ment be (vagy vissza) a sírba, és ült le a teknőpadka két végére? És bár ketten vannak, csak három szó telik tőlük: Γύναι, τί κλαιεῖς. Mária pedig, miután „logikus” magyarázatot ad, nem kér felvilágosítást az angyaloktól –, pedig tőlük igazán lehetne. Hanem hátrafordul, el az angyaloktól, és erre jó oka van: látja Jézust, de nem ismeri fel. Az Úr megismétli az angyalok kérdését, hozzátéve: τίνα ζητεῖς. Mária gondolata kézenfekvő: a kerthez kertész is tartozik, aki a temetkezési helyet nem Jézusnak tartotta fenn. Az evangélista nem foglalkozik azzal, hogy Mária elég erős lett volna-e a holttest szállításához (11-15. v.).

Az ismeretlen jeladással fedi fel kilétét, itt azzal, hogy Máriát a nevének szólítja (16. v.). (Más jelek: a kenyér megtörése Emmausban Lk 24,20; Tamás felszólítása az érintésre Jn 20,27; a csodálatos halfogás 21,4.) Kérdés, miért fordul meg Mária másodszor is, mielőtt Mesternek nevezi az Urat? Belsőleg, lélekben fordul hozzá? A 14. versben az ἐστράφη lényegesen mást jelent, mint mostani textusunkban a 16. versben a στραφείσα? Grass szerint nyilvánvaló, hogy közben kérése, kérdése után ismét a sír felé fordult. (Ostergeschehen un Osterberichte, Göttingen, 1962 (2) 59. o.)

Jn 1,38-ban ezt olvassuk: „megfordult Jézus, és amikor meglátta, hogy követik őt (ti. a két első tanítvány). Amikor Jézus meglátja, hogy követik, így szól: Τί ζητεῖτε. Máriához: τίνα ζητεῖς. A két tanítvány válasza: Ῥαββί, Μαρίας: Ῥαββουμι – az evangélista mindkétszer megmagyarázza. A két tanítvány megkérdezi Jézustól, hol lakik. Jézus megmondja és meghívja őket. Mária nem kérdezi, de Jézus – 8,21kk és a búcsúbeszéd után még egyszer, utoljára – megmondja, úgy, hogy a meghívás is beleértendő: „Felmegyek az én Atyámhoz és a ti Atyátokhoz, az én Istenemhez és a ti Istenetekhez.” A megfordulás egyúttal fordulat is az elbeszélésben. Jézus: hogy rátekinthessen a tanítványokra. Mária: hogy rátekinthessen Jézusra. A végén András így foglalja össze a találkozás eredményét Péternek: Εὐρήκαμεν τὸν Μεσσίαν. Mária pedig a tanítványoknak (köztük természetesen Péternek is) az ekkorra már meggyökeresedett hitvallásos formulával (vö. 1Kor 9,1): Ἐώρακα τὸν κύριον. – Nyilvánvaló a párhuzamosság, a tudatos szerkesztés, az első és a végső üzenet egysége.

Mi lehetett tehát az evangélista szándéka a 14. és 16. versekben? Az első fordulás „a” fordulat: ha Jézus jelen van, már nem kell figyelni az üres sírba, még ha két angyal ül is holttestének korábbi helyén. Amíg ne ismeri fel, nem tudja, hogy vele van, addig észrevétlenül is a sír felé fordul, arra figyel, hol volt. Tényleg jobb lett volna, ha az evangélista megjegyzi a 15. v-ben: Mária közben újra a sír felé nézett? Az igazi fordulat az, amikor a Feltámadott maga győz meg valóságos, eleven jelenlétéről. Bultmann is kiemeli, hogy néven szólít, mint jó pásztor a juhokat (10,3-5) (Das Evangelium des Johannes 1962 (10) 532. o. στρέφω Pass.: odafordul, átvitt értelemben megtér is (Mt 18,3; Jn 12,40).

Miért került a történetbe a Feltámadott furcsa tilalma: Μή μου ἄπτου, a híres noli me tangere? Mt 28, 9 szerint az asszonyok megragadják Jézus lábát, mégsem feddi meg őket. Másnak szabad, sőt ajánlatos lesz megérintenie (minden biztonnal mégsem tette), de Máriának, az asszonynak nem? Vagy arról lenne szó, hogy a Feltámadott a sír és a megdicsőülés között valamilyen átmeneti állapotban van, és az érintés, leborulás csak ennek elmúltával megengedett? Grass szerint „ez igencsak mitológikus elképzelés lenne” (i. m. 60. o.). Ha valóban az érintés lehetőségéről lenne szó, akkor a különös indoklás hiányozna, vagy valahogy így hangozna: „mert én most az Atyához megyek” (uo.).

A fentieket mérlegelve más megoldást szoktak keresni: „Ne tartóztass engem”, mert úton vagyok az Atyához, azaz még nem (οὐπω) érkeztem meg hozzá. Johannes Schneider nem ért egyet ezzel a véleménnyel, mivel a ἄπτομαι ilyen értelemben nem szokott előfordulni. Mária nem érti, hogy a Megváltó valamilyen sajátságos köztes állapotban van: nem tartozik a világhoz, de még nem ment be a mennyei dicsőségbe. Ebben a

helyzetben a korábbi földi kapcsolatok fenntartása már nem lehetséges, pedig Mária felkiáltása erre utal (Das Evangelium nach Johannes, Berlin, 1976, 320kk). E vélemény a következők véggig gondolatát tekintve valójában nem tér el.

Schneider azzal folytatja, hogy az *ἀναβαλῶ* ige csak egyetlen értelmezést enged meg: Jézus éppen most készül „felmenni” az Atyához. Amikor később megjelenik a tanítványoknak, akkor a mennyből jön, hiszen hol tartózkodott volna közben a földön?! Ha a közties állapot/helyzet (vagyis a kapcsolatok átrendeződése) véget ér, akkor az Atyához megy, és tőle jöve nyilatkozik meg a tanítványoknak mint megfeszített, feltámadott és megdicsőült. – Mária ezért nem azt az utasítást kapja, hogy a Mester feltámadását hirdesse (noha természetesen ez is benne van), hanem az Atyához menetelét (uo.). Az „én Atyám” és a „ti Atyátok” hangsúlyozása arra is rámutat, hogy Jézus egyedülálló viszonyban van az Atyával (vö. 16,27): ő a Fiú, a (mindenkori) tanítványok pedig csak azért az Atya gyermekei, mert részesülnek az Ő fiúságából. A Feltámadott ezért nem mondja „egyszerűbben”, hogy „mi Atyánk”, de mi éppen ezért imádkozhatjuk a Miatyánkot a legtermészetesebben. (V. ö. W. de Boor, Das Evangelium des Johannes, 2. Teil, Berlin, 1971, 235k)

János tehát nem foglalkozik a Feltámadott megjelenései után a mennybemenettel, viszont a búcsúbeszédekben, a Paraklétosz ígérétevel többször is megelőlegezi. A „nagy” mennybemenetel már a tanítványokkal való első találkozás előtt megtörtént, ezért hangozhat el a küldési parancs az oldással és kötéssel, majd a Szentlélek vételével (20,19-23). Mennybemenetel annyiban külön üdvtörténeti esemény, hogy a Feltámadott egy idő után már nem találkozott „kézzelfoghatóan” a tanítványokkal. Annyiban viszont nem, hogy Jézus feltámadása és egész váltságműve az Atyához való menetellel, az isteni létrendbe való visszatéréssel lett teljessé.

Meditáció – a szószék felé

Sokat elmélkedtek és gúnyolódtak a mai ünnep kapcsán az elavult bibliai világmépről. Így például John Shelby Spong amerikai episzkopális (anglikán) püspök, Billy Graham családjának egykori újságkihordója egyetértéssel idézte Carl Sagant, a nemrég elhunyt egyik legismertebb amerikai űrkutatót, aki szerint „ha Jézus betű szerint felment és fénysebességgel utazott, akkor még nem került ki galaxisunkból”. Úgy látszik, az ilyen kijelentések nem kor- és rendszerfüggők, hiszen Gagarin útja is többek között azt bizonyította volna, hogy nincs Isten. A tanítványoknak persze annakidején eszükbe sem jutott a sebességmérés, ugyanakkor a Megváltónak számukra érthetővé, felfoghatóvá kellett tennie, hogy többé már nem találkozhatnak vele szentől-szembe. Egyébként pedig ha Isten az abszolút létező, aki a világon kívül van, de azt is átjárja, akkor hiába is próbálnánk a mennyet lokalizálni.

Az igazán fontos a mai ünnep mondanivalója, Jézus Krisztus váltságművének teljessé válása. Hiszen mi következik abból, hogy „felment a mennybe”? Az, hogy „ott ül Istennek, a mindenható Atyának jobbján, onnan jön el ítélni élőket és holtakat”. Súlyom Jenő is felhívja a figyelmet arra, hogy a levelek nem annyira a mennybemenetelt, hanem az Isten jobbján ülést hangsúlyozzák. Ennek mintegy bevezetése ApCsel 2,33, ahol Péter azt mondja, hogy „...felemeltetett az Isten jobbjára...”, vagy István vértanú beszédéből 7,56. Ef 4,10, Fil 2,9, Kol 3,1, stb. is fel-

magasztalásról szól. – Sőt Mt 22,41kk par már megelőlegezi az Isten jobbján ülést. – Megjegyzni, hogy „Isten jobbján ülni = Isten mindenhatóságában osztozni, országolni, uralkodni mindörökké. Az egyház tanítása ilyen módon kirekeszti azt a téves nézetet, mintha az Isten jobbján valamilyen körülhatárolt térbeli hely lenne” (Hiszem – tudom, Bp. 1994 26k).

Luther mennybemeneteléről szóló igehirdetése (is) mennyire aktuális! „Ez a felmenetel a mennybe jel volt számukra, hogy megragadják és mindig arra gondoljanak: ... a mi királyunk nem a földön van, hanem a mennyben ül, és mi is oda tartozunk. Nem saját magáért ment fel, hogy egyedül maradjon ott, hanem hogy mi is kövessük...”

...Hallgatjuk az igét, az Országgra kaptunk elhívást, elpecsételtünk és bejegyeztünk a keresztség, az evangélium, a szentség, a bűnök bocsánata által, és egyházzá gyűjtettünk, vagyis azok gyűlésévé, amely Krisztussal a mennybe megy. De ha ránk néznek, nem csoda, hogy az apostolok úgy viselkedtek. Hiszen mi tízszer lustábbak vagyunk, nem hallgatjuk szívesen az igehirdetést, kelletlenül járulunk a szentséghez. Ha a keresztséget idősekkor lehetne halasztani, kevesen keresztkednének meg... Egyedül a megélhetésünkkel foglalkozunk, úgy teszünk, mintha csak ez az itteni élet létezne. ... Ha felnézünk a mennyre, szégyellnünk kell magunkat életünk miatt” (Luther deutsch Band 8, die Predigten, Berlin, 1955, 185 k – WA 49,415-422). Pannenberggel folytatva: „A ... hitvallásnak többnek kell lennie az ajkak szolgálatánál. Krisztus uralmának megvallása hiteltelen, ha nem határozza meg a keresztyének magatartását” (Das Glaubensbekenntnis, Gütersloh, 1982(4) 134. o.).

Bizony, egyetlen nap sem hagyhatjuk ki a Miatyánk egyetlen kérését sem! Mégis – vagy éppen ezért – örömmel tölthet és töltson el a befejezésé!

+++

Az igehirdetés vázlatja (de csak a vázlatja) ezek után magától adódik:

1. Mennybemenetel ünnepe – helyesen értés, a tévképzetek eloszlátása
2. A textus (a magdalai Máriának való megjelenés) rövid magyarázata
3. Krisztus előre ment – követni szeretnénk
4. A mennyei polgárság ismervei – a közszellem ellenében
5. Összefoglalás: mennybemenetel az öröm napja

Szentpétery Péter

Húsvét ünnepe utáni 6.

(Exaudi) vasárnap

Lk 24,46-49

Egzegézis

Amit Jézus az Írás értelmezéséről Emmaus felé menet mondott (24,25-27), azt most elmondja tanítványainak is, azzal a kiegészítéssel, hogy előre mutat a tanítványok feladatára, szolgálatára. Feltámadása nem csak lezárása földi működésének, hanem kezdete egy új időszaknak, amelyben *hirdettetik az ő*

2. Mindarról, amit a Krisztussal megtörténtek hoztak és jelentenek:

- a) A bűnbocsánat ajándékáról
- b) A megtérés lehetőségéről
- c) A Krisztusban kapott új élet ajándékáról

3. Tanúskodni kell arról a mennyei erőről, amellyel a Szentlélek által ruház fel bennünket Krisztus, s amelyet megtapasztalhatunk, ha

- várjuk
- imádságban is kérjük
- elfogadjuk
- felhasználjuk

ahhoz, hogy hűségesen betöltsük a földön szolgáló egyház Krisztustól kapott feladatát: a tanúskodást öröla, aki Isten üdvözítő tervének végrehajtója.

Lászlóné Házi Magdolna

CORRIGENDA

A Lelkipásztor 2000/3. számában „A történelem teológiája” c. tanulmány 2. részében néhány értelemzavaró sajtóhiba kijavítását kérjük.

A 83. oldal 14. számú jegyzetében a helyes szöveg a következő: Α πληρώματος τῶν καιρῶν szó szerint „az idők teljességre jutását” jelenti: egy új világekorszak kezdetét a régi világekorszak keretei között. Ez az „evangélium”, a megváltás és szabadítás új világekorszakának a kezdete az „ígéret” öszövetségi korszaka után.”

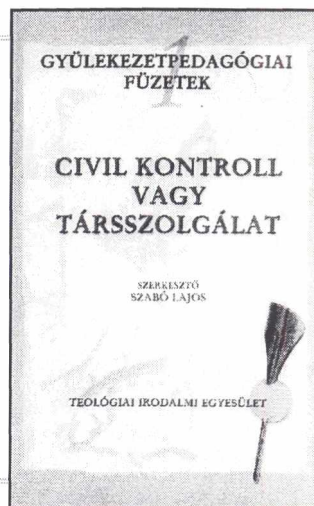
A 84. oldalon a 22. számú jegyzetben a helyes szöveg ez: „Nagy Gyula i.m. (lásd Szakirodalom végén) a német kiadásban a 219., az amerikai kiadásban a 215. lapon.” – A „No” rövidítés helyett pedig mindenütt „lp” (lap) írandó.

***

A Lelkipásztor 2000/4. számából – a jubiláló lelkészek névsorából sajnálatosan kimaradt:

id. Bencze Imre 1920. augusztus 5. (80)

A Civil kontroll vagy társszolgálat c. kiadvány (Gyülekezetpedagógiai füzetek 1. kötet) utánnomása elkészült. Ismét kapható a Sajtóosztályon, a Huszár Gál könyvesboltban, illetve megrendelhető a Teológiai Irodalmi Egyesületnél (1141 Budapest Rózsavölgyi köz 3.)

Májusi számunk szerzői

- Adam, Gottfried valláspedagógia professor – Bécs
id. Bencze Imre ny. lelkész – Budapest
Bohus Imre ny. lelkész – Fót
Frenkl Róbert egyetemi tanár,
országos egyházi felügyelő – Budapest
Györi Gábor lelkész – Budapest Pestszentlőrinc
Hafenscher Károly (ifj.) lelkész – Budapest
Keller, Rudolf egyháztörténész – Neuendettelsau
Koczor Tamás lelkész, esperes – Dabas-Gyón
Koczor Zoltán főiskolai tanár – Budapest
Lászlóné Házi Magdolna lelkész – Pusztaföldvár
Marschall Marcell mérnök – Budapest
Möller, Christian teológia professor – Heidelberg
Nagy Gyula ny. püspök – Budapest
Nagy Szilvia PhD ösztöndíjas – Budapest
Németh Zoltán lelkész – Bánk
Némethné Tóth Ildikó lelkész – Mohács
Orosz Gábor Viktor lelkész – Budapest Óbuda
Roloff, Jürgen teológia professor – Erlangen
Szentpétery Péter teológiai tanár – Budapest
Weltler Sándor lelkész – Malomsok

A fotók a felújított maglódi templomot ábrázolják.

Lelkipásztor

Evangelikus Lelkeszi Szakfolyóirat

Megjelenik havonta

Felelős szerkesztő: Szabóné Mátrai Marianna, 1141 Budapest, Rózsavölgyi köz 3. Tel.: 469-1050

A szerkesztés munkájában a szerkesztőbizottság vesz részt.

Kiadja a Magyarországi Evangelikus Egyház Sajtóosztálya, 1085 Budapest, Üllői út 24. Tel/Fax: 317-1108

Felelős kiadó: Tóth-Szöllős Mihály.

Készült a Plantin Kft nyomdájában. Tördelés: Rezessy Szabolcs

ISSN 0133-2821

Egy szám ára: 300,- Ft. Előfizetési díj egy évre: 3800,- Ft. (mellékletekkel együtt).

Külföldi előfizetések: Szomszédos országokba (postaköltséggel együtt): évi 7.800,- Ft.

Egyéb külföldi országokba: 8.800,- Ft/45 USD vagy 70 DEM postaköltséggel.

A borítón: Szentlélekgalamb dicsőfényekkel Balfról.

A fotót Molnár Géza készítette. A borítót ifj. Harmati Béla tervezte.